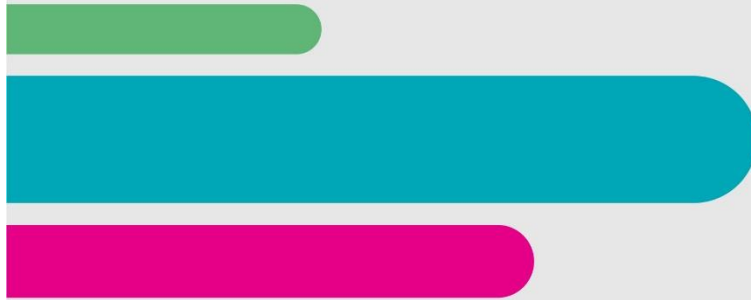

y ganolfan cynllunio iaith
welsh centre for language planning

Asesiad o Effaith CDLI Adneuo Drafft Sir Gaerfyrddin ar y Gymraeg

Comisiynwyd gan: Gyngor Sir Caerfyrddin

Dyddiad: Rhagfyr 2019

Aseiad o Effaith CDLI Adneuo Drafft Sir Gaerfyrddin ar y Gymraeg

---

Awduron yr Adroddiad
Dr Kathryn Jones (IAITH) ac Owain Wyn (BURUM)

IAITH Cyf.

Uned 3,
Parc Busnes Aberarad,
Castellnewydd Emlyn,
Sir Gaerfyrddin, SA38 9DB

Ff 01239 711668

E post@iaith.eu

www.iaith.eu

Cynnwys

Cynnwys.....	3
PRIF DDIFFINIADAU	5
Rhan 1 – Methodoleg Asesu’r Effaith ar y Gymraeg	7
1.1 Cyflwyniad.....	7
1.2 Y Cyd-destun Polisi – Polisi Cynllunio Cymru a TAN 20: Cynllunio a’r Iaith Gymraeg.....	7
1.3 Adolygiad o’r methodolegau sy’n bodoli eisoes	8
1.3.1 Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol	8
1.3.2 Dulliau presennol o asesu’r effaith ar y Gymraeg ymysg Awdurdodau Cynllunio Lleol	10
1.3.3 Cynllunio a’r Iaith Gymraeg: Y Ffordd Ymlaen (2005).....	11
1.4 Dulliau eraill o asesu a rheoli risg	12
1.4.1 Rhagweld sgorau gwytnwch	17
1.4.2 Canlyniadau a Thebygoliaeth	17
1.5 Cyfyngiadau modelau asesu a rheoli risg.....	20
1.6 Crynodeb a chasgliadau	20
Rhan 2 – Asesiad o Effaith Strategaeth a Ffefrir y CDLI Adneuo ar y Gymraeg.....	22
2.1 Cyflwyniad.....	22
2.2 Y Cyd-destun	23
2.2.1 Canllawiau Llywodraeth Cymru	25
2.3 Canfyddiadau’r Arfarniad Cynaliadwyedd	28
2.3.1 Sylwadau	31
2.4 Canfyddiadau Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth Twf a Ffefrir Ddrafft.....	32
2.4.1 Sylwadau	33
2.4.2 Asesiad yr Arfarniad Cynaliadwyedd o’r Dewisiadau Rhesymol Eraill yn lle’r Maint o Dwf a Ffefrir.....	33
2.4.3 Sylwadau	34
2.4.4 Strategaeth Twf a Ffefrir y Cynllun Datblygu Lleol Diwygiedig Adneuo Drafft.....	35

2.4.5	Ein Hasesiad Lefel Uchel o Effaith y Strategaeth Twf a Ffefrir ar y Gymraeg	38
2.4.6	Sgorio'r Risg Gychwynnol.....	40
2.5	Canfyddiadau Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth Ofodol a Ffefrir ddrafft.....	43
2.5.1	Asesiad yr Arfarniad Cynaliadwyedd o Effaith a ragwelir y Strategaeth Ofodol a Ffefrir Gychwynnol ar y Gymraeg	45
2.5.2	Sylwadau	47
2.5.3	Ein Hasesiad Lefel Uchel o Effaith y Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar y Gymraeg	48
2.5.4	Sgorio'r Risg Gychwynnol.....	51
2.6	Effeithiau Eilaidd, Cronnol a Synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddrafft	53
2.7	Argymhellion ar gyfer Rheoli'r Risg.....	54
Rhan 3 - Asesiad o Effaith Polisiâu'r CDLI Diwygiedig Adneuo ar y Gymraeg		56
3.1	Cyflwyniad.....	56
3.2	Methodoleg.....	56
3.3	Effeithiau Eilaidd, Cronnol a Synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddrafft.....	60
Atodiad 1.1: Statws y Gymraeg mewn Cynlluniau Datblygu Lleol yn Awdurdodau Lleol Cymru.....		62
Atodiad 1.2: Fframwaith Rheoli Gwytnwch y Gymraeg – Y Pedair Elfen yn Fanwl.....		63
Atodiad 2.1: Gofynion yr Arfarniad Cynaliadwyedd.....		80
Atodiad 2.2: Crynodeb o Strategaeth a Ffefrir Ddiwygiedig y CDLI.....		83
Atodiad 2.3: Canfod y llinell sylfaen ar gyfer nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin erbyn 2033		86
Atodiad 2.4: Mudo gros 2017-18 a'r goblygiadau i Asesiad o Effaith Strategaeth a Ffefrir y CDLI ar y Gymraeg.....		92
Atodiad 2.5: Goblygiadau Mabwysiadu Senario Twf PG 10-mlynedd i daflwybr llinell sylfaen y Gymraeg		105
Atodiad 2.6: Sail dystiolaeth ar gyfer Asesiad o Effaith y Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar y Gymraeg		112
Atodiad 3.1: CDLI Adneuo Drafft Sir Gaerfyrddin - Polisiâu Cymraeg Drafft Terfynol		124

PRIF DDIFFINIADAU

Canlyniad – effaith perygl ar bresenoldeb pobl neu aelwydydd yn y dyfodol a all siarad Cymraeg pe bai'n digwydd a fesurir fel arfer ar raddfa difrifoldeb y canlyniad (tebyg i effaith).

Gwneud penderfyniadau – Y broses o nodi canlyniadau tebygol penderfyniadau, gan ganfod pwysigrwydd ffactorau unigol a dewis y ffordd orau o weithredu er mwyn mynd i'r afael â'r risg i fywiogrwydd y Gymraeg.

Amlygiad – y canlyniadau, fel cyfuniad o effaith a thebygolrwydd, a allai fod ar y Gymraeg pe bai risg benodol yn cael ei gwireddu.

Perygl – Sefyllfa neu weithred a allai arwain at niwed i'r Gymraeg neu achosi effeithiau negyddol.

Risg gynhenid – yr amlygiad sy'n deillio o risg benodol cyn i unrhyw gamau gweithredu gael eu cymryd i'w rheoli.

Effaith – Yr effaith y byddai risg yn ei chael pe bai'n digwydd.

Tebygoliaeth digwydd – tebygoliaeth risg y bydd perygl yn digwydd. Yn hytrach na bod yn fanwl gywir (sydd yn aml yn fanwl gywirdeb ffug) yr opsiwn a awgrymir yn yr adroddiad hwn yw gwneud hyn mewn bandiau.

Asesiad risg ansoddol – Mae hwn yn disgrifio tebygolrwydd canlyniad mewn termau sydd, o'u natur, yn oddrychol, gan fod yr asesiad fel arfer yn aseinio gwerthoedd cymharol i asedau, risgiau, rheolaethau ac effeithiau.

Asesiad risg meintiol – Methodoleg a ddefnyddir i drefnu a dadansoddi gwybodaeth wyddonol er mwyn amcangyfrif tebygoliaeth a difrifoldeb canlyniad. Yn y dull hwn, caiff gwerthoedd rhifol gwrthrychol eu cyfrifo ar gyfer pob elfen a gesglir yn ystod asesiad risg.

Risg weddilliol – Yr amlygiad sy'n deillio o risg benodol ar ôl i gamau gweithredu gael eu cymryd i'w rheoli a chan ragdybio bod y camau gweithredu yn effeithiol.

Gwynwch – y pŵer neu'r gallu i ymadfer yn gyflym i gyflwr gwell blaenorol er gwaethaf presenoldeb ffactorau risg.

Risg – Cyfuniad o ganlyniad(au) posibl peryglon a'u tebygoliaeth.

Mantais risg – Mabwysiadu strategaeth sy'n cynyddu'r debygoliaeth y bydd modd manteisio ar effeithiau cadarnhaol nas rhagwelwyd.

Asesiad risg – Y broses ffurfiol o werthuso canlyniadau peryglon a'u tebygoliaeth.

Rheoli risg – Y broses o ganfod, asesu a barnu risg a phwyso a mesur yr opsiynau sydd ar gael i ymateb i risg a phenderfynu ar y strategaeth a ffefrir.

Goddefgarwch risg – y trothwy y mae'n annerbyniol mynd y tu hwnt iddo.

Llunio senarios – mae hyn yn darparu ffordd strwythuredig o feddwl am elfennau ansicr yn y dyfodol ac o gynllunio ar eu cyfer, ac yn archwilio llwybrau credadwy y gallai mwy nag un dyfodol posibl ddatblygu ar hyd-ddynt.

Ansicrwydd – Cyfyngiadau ar ein gwybodaeth am effeithiau pobl yn dewis pa iaith i'w defnyddio a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y penderfyniad hwnnw.

Trothwy wedi'i bwysoli – y gwerthoedd gwahanol a roddir i ystod canrannau siaradwyr Cymraeg sy'n bresennol mewn uned arwynebedd, e.e. yn yr astudiaeth hon y gwerthoedd yw 70% a throsodd = 3; 50 – 69.9% = 2; 20 – 49.9% = 1; llai nag 20% = canran union.

Asesiad o'r effaith ar y Gymraeg – effaith debygol cynllun datblygu neu ddatblygiad defnydd tir arfaethedig ar ddefnyddio'r Gymraeg neu ei gwytnwch mewn ardal.

Rhan 1 – Methodoleg Asesu'r Effaith ar y Gymraeg

1.1 Cyflwyniad

1. Mae Cyngor Sir Caerfyrddin (y Cyngor) yn dymuno gwneud rhagor o waith i asesu'r effaith mae Strategaeth a Ffefrir CDLI Sir Gaerfyrddin yn debygol o'i chael ar y Gymraeg yn ardal y Cynllun.
2. Y cam cyntaf yw cytuno ar y fethodoleg asesu effaith sydd i gael ei defnyddio. Y meini prawf i'w defnyddio wrth gytuno ar fethodoleg yw bod angen i'r dull fod yn gynhwysfawr, yn realistig ac yn addas.
3. Y dull a fabwysiadwyd yma yw adolygu'r canllawiau sy'n bodoli eisoes er mwyn deall beth sy'n ofynnol i Awdurdodau Cynllunio Lleol ei wneud ac yna adolygu'r methodolegau asesu'r effaith ar y Gymraeg er mwyn gweld a yw methodolegau o'r fath yn dal i fod yn addas i'r diben. Yng ngoleuni'r adolygiad hwn, rydym wedyn yn ymchwilio i ba fethodolegau eraill sy'n bosibl, o'u harchwilio yn erbyn y meini prawf sef eu bod yn gynhwysfawr, yn ymarferol ac yn addas, ac rydym yn gwneud argymhellion ar y fethodoleg a ffefrir i'w defnyddio.

1.2 Y Cyd-destun Polisi – Polisi Cynllunio Cymru a TAN 20: Cynllunio a'r Iaith Gymraeg

4. Mae Polisi Cynllunio Cymru Rhifyn 10, a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2018, yn ei gwneud yn glir bod y Gymraeg “yn rhan o ffabrig cymdeithasol a diwylliannol” (Cymru) ac y dylai'r “system cynllunio defnydd tir ystyried yr amodau sy'n hanfodol i'r Gymraeg a, thrwy wneud hynny, gyfrannu at ei defnyddio a'r nod llesiant y Gymraeg sy'n Ffynnu”.¹
5. Cyn Polisi Cynllunio Cymru 10, gofynnwyd i Awdurdodau Cynllunio Lleol ystyried, os oedd gwarchod/hybu'r Gymraeg wedi'i nodi fel blaenoriaeth yn eu Cynllun Integredig Sengl, yna dylid ystyried anghenion gwarchod/hybu'r Gymraeg, i'r graddau yr oeddent yn berthnasol i ddatblygiadau a defnydd tir, wrth ddatblygu eu cynlluniau datblygu lleol gan ddefnyddio mecanwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd.
6. Cyhoeddwyd TAN 20 cyn Polisi Cynllunio Cymru 10 ym mis Hydref 2017 ac mae'n esbonio'r fframwaith deddfwriaeth a pholisi i ystyriaeth o gynllunio defnydd tir a'r Gymraeg (Rhan A) ac yn rhoi cyngor ynghylch sut i ystyried y Gymraeg yn y broses o ddatblygu cynlluniau datblygu lleol (Rhan B). Mae'r pwyslais ar ddefnyddio'r fframwaith Arfarniad Cynaliadwyedd i ddatblygu amcan cynaliadwy ar gyfer y

---

¹ Llywodraeth Cymru (Rhagfyr 2018) Polisi Cynllunio Cymru Rhifyn 10, adran 3.25.

Gymraeg ac i asesu pa mor gadarn yw'r Cynllun Datblygu Lleol (CDLI) yn erbyn yr amcan a osodir. Nodir nad yw'r cyngor hwn yn rhagnodol. Mae hefyd yn parhau i fabwysiadu'r cyngor ar gyfer cyflawni asesiadau Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol a ddatblygwyd yn 2005.

1.3 Adolygiad o'r methodolegau sy'n bodoli eisoes

1.3.1 Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol

7. Mae [Adran 19 o Ddeddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004](#) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdod cynllunio lleol gyflawni arfarniad cynaliadwyedd pob un o'r opsiynau, strategaeth a ffeirir a chynigion mewn cynllun wrth ei baratoi. Yn fwy cyffredinol, mae [adran 39 o'r Ddeddf](#) yn ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod sy'n paratoi'r cynllun wneud hynny gyda'r amcan o gyfrannu at sicrhau datblygu cynaliadwy.

Canllawiau ar fethodoleg Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol

8. Mae camau Arfarniad Cynaliadwyedd o Gynlluniau Datblygu Lleol fel a ganlyn:
  - **Cwmpasu** – nodi'r cyd-destun ac amcanion, sefydlu'r llinell sylfaen a phenderfynu ar y cwmpas;
  - **Asesu opsiynau strategol Cynlluniau Datblygu Lleol** yn erbyn yr Amcanion Cynaliadwyedd a chynhyrchu Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd;
  - **Asesu polisiau Cynlluniau Datblygu Lleol** yn erbyn yr Amcanion Cynaliadwyedd a chynhyrchu Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd;
  - **Cynhyrchu Datganiad Cynaliadwyedd** yn nodi sut mae canfyddiadau'r Arfarniad Cynaliadwyedd wedi cael eu hystyried yn y Cynllun terfynol.
9. Yn nhermau asesu yn erbyn amcanion yr Arfarniad Cynaliadwyedd, gofynnir i Awdurdodau Cynllunio Lleol nodi effeithiau arwyddocaol tebygol yr opsiwn a ddewisir. Mae rhagweld effeithiau'n golygu nodi newidiadau tebygol i'r llinell sylfaen. Dylai rhagweld effeithiau gynnwys maint effeithiau'r cynllun, sensitifrwydd y derbynnydd a nodweddion yr effaith.
10. Mae'r rhan fwyaf o asesiadau wedi'u seilio ar fabwysiadu dull ansoddol gan fwyaf. Mae hyn oherwydd ei bod yn anodd gwahanu effeithiau'r cynllun arfaethedig o effeithiau eraill a chwmpas eang y cynllun ei hun.
11. Yn gyffredinol, mae asesiadau Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol yn canolbwyntio ar y cyfeiriad (h.y. maent yn fras ac yn ddisgrifiadol) yn hytrach nag ar ganlyniad penodol. Fel arfer mae'r sgorau ar gyfer rhagweld effeithiau tebygol yn dilyn y canllawiau a gyhoeddwyd ar gyfer cyflawni Asesiadau Amgylcheddol

Strategol a gyhoeddwyd yn 2005². Gan ddefnyddio'r canllawiau hyn, caiff yr effeithiau tebygol a ragwelir eu sgorio fel a ganlyn:

++	major
+	positive
0	neutral
-	negative
--	negative

12. Mae'r fframwaith sgorio hefyd yn caniatáu ar gyfer 'uncertain(?)' lle na ellir rhagweld yr effeithiau.
13. Mae'r Matrics Sgorio a awgrymir gan Lywodraeth Cymru yn y drafft ymgynghori o'i Llawlyfr Cynlluniau Datblygu yn mabwysiadu'r dull hwn a chaiff ei atgynhyrchu yn Ffigur 1.1. Mae'r matrics hwn yn asesu cynaliadwyedd yr opsiynau arfaethedig mewn perthynas â'r sefyllfa bresennol ar adeg cyflawni'r asesiad. O gofio mai 15 – 20 mlynedd yw amserlen CDLI fel arfer, ein barn ni yw y bydd yr asesiad yn fwy perthnasol os caiff ei gyflawni mewn perthynas â thafllwybr rhagweledig yr Awdurdod Lleol ar gyfer twf y boblogaeth dros oes y cynllun.

---

² Office of the Deputy PM, UK Government (2005) A Practical Guide to the Strategic Environmental Assessment Directive, Appendix 7.

Ffigur 1.1: y Matrics Sgorio a awgrymir gan Lywodraeth Cymru ar gyfer Arfarniad

Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol³

Symbol	Effaith a ragwelir	Camau a awgrymir
++	Effaith cadarnhaol iawn o'u cymharu â'r sefyllfa bresennol	Ystyried unrhyw fesurau gwella pellach
+	Effaith gadarnhaol o gymharu â'r sefyllfa bresennol	Ystyried unrhyw fesurau gwella pellach
0	Effaith niwtral o gymharu â'r sefyllfa bresennol	Ystyried a allai ymyrraeth gael effeithiau cadarnhaol
-	Effaith negyddol o gymharu â'r sefyllfa bresennol	Ystyried mesurau lliniaru: osgoi'r effaith yn gyntaf, ac yna lleihau effaith, ac yn olaf iawndal am yr effaith. Ailystyried polisi/defnydd arfaethedig.
--	Effaith negyddol iawn o gymharu â'r sefyllfa bresennol	Ystyried mesurau lliniaru i leihau difrifoldeb yr effaith, ond mae'r rhain yn debygol o fod yn anodd a/neu'n gostus. Ailystyried y polisi neu'r defnydd arfaethedig.
I	Mae'r effaith yn dibynnu ar sut mae'r polisi a'r dyraniad yn cael eu gweithredu	Awgrymiadau ar gyfer gweithredu
?	Ansicr	Mae angen mwy o wybodaeth. Ystyried ble gellid cael yr wybodaeth? Sut a phryd y gellid ei chasglu.

1.3.2 Dulliau presennol o asesu'r effaith ar y Gymraeg ymysg Awdurdodau Cynllunio Lleol

14. Mae **Atodiad 1.1** yn rhoi ciplun o CDLlau a Chanllawiau Cynllunio Atodol sydd wedi'u mabwysiadu a'u hystyriaeth o'r Gymraeg fel y'u hadolygwyd gan IAITH/BURUM yn 2019. O'r 24 o Gynlluniau Datblygu⁴ a archwiliwyd, roedd gan un ar ddeg o'r Awdurdodau Cynllunio Lleol 'fachyn' polisi penodol mewn perthynas â'r Gymraeg. Roedd gan naw Awdurdod Cynllunio Lleol ardaloedd daearyddol/gofodol dynodedig o fewn eu ffiniau ac roedd gan CDLlau Gwynedd ac Ynys Môn ac Eryri bolisiau ar draws y Cynllun cyfan. Yn y cynlluniau hyn, rhoddir pwysoliad ychwanegol i ystyriaeth ynghylch y Gymraeg. Fel arfer, defnyddir yr ystyriaethau hyn fel rhan o bolisiau a chynigion cyffredinol cynlluniau datblygu, yr asesir cynigion penodol yn eu herbyn. Nododd adolygiad IAITH/BURUM, lle yr oedd yn berthnasol, fod bron pob Awdurdod Cynllunio Lleol yn dadlau dros ddefnyddio methodoleg Asesu'r Effaith ar y Gymraeg a ddisgrifir yn y ddogfen *Cynllunio a'r Iaith Gymraeg: Y Ffordd Ymlaen* (2005).

³ Llywodraeth Cymru (Mehfin 2019) Y Llawlyfr Cynlluniau Datblygu, Argraffiad 3, Drafft Ymgynghori.

⁴ Mae Gwynedd ac Ynys Môn wedi mabwysiadu Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd

1.3.3 Cynllunio a'r Iaith Gymraeg: Y Ffordd Ymlaen (2005)

15. Mae'r camau allweddol yn y fethodoleg i asesu'r effaith ar y Gymraeg a gyflwynir yn y ddogfen *Cynllunio a'r Iaith Gymraeg: Y Ffordd Ymlaen (2005)* yn golygu:

- Llunio Rhestr Wirio (gan gynnwys llinell sylfaen)
- Sgorio'r rhestr wirio ar gyfer effeithiau tebygol
- Cyfrifo'r Mynegai Effaith Gyffredinol
- Asesu yn erbyn sensitifrwydd ieithyddol y safle / yr ardal.

16. Mae nifer o gyfyngiadau i'r fethodoleg hon. Dylid nodi, er y caiff ei defnyddio'n helaeth, nad oes gan *Y Ffordd Ymlaen* unrhyw statws swyddogol ac nad yw erioed wedi cael ei chymeradwyo gan Lywodraeth Cymru fel methodoleg i asesu'r effaith ar y Gymraeg. Rhestrir cyfyngiadau eraill i'r fethodoleg hon isod:

- Cafodd ei llunio yn bennaf, a chaiff ei defnyddio yn bennaf, at ddiben asesu ceisiadau unigol ac nid i asesu effaith cynlluniau datblygu.
- Mae rôl a chyfrifoldebau rhanddeiliaid eraill (yn ychwanegol at yr Awdurdod Cynllunio Lleol) wrth gyflawni asesiad o'r effaith ar y Gymraeg yn aneglur.
- Ymddengys fod y berthynas rhwng effaith datblygiad arfaethedig ar fywiogrwydd y Gymraeg a rhai o'r 18 o gwestiynau yn yr asesiad yn wan neu yn anodd ei mesur oherwydd, ar adegau, nid yw ansawdd y data yn gyfredol nac yn ddefnyddiol. At hynny, ni ddefnyddir unrhyw ddulliau modelu senarios yn y dyfodol.
- Nid yw'r Mynegai Asesu Effaith Gyffredinol yn rhoi arweiniad ynghylch y pwysoliad y dylid ei ystyried ar gyfer canlyniadau'r 18 o gwestiynau. Er bod y fethodoleg yn cydnabod yr opsiwn i bwysu a mesur pum elfen "bywyd cymunedol" a'r 18 o gwestiynau cysylltiedig, yn ymarferol nid yw'r pwysoliad hwn yn cael ei ddefnyddio yn aml mewn asesiadau o'r effaith ar y Gymraeg.
- Dim ond yr effaith yn erbyn y llinell sylfaen mae'r fethodoleg hon yn ei mesur, nid yr effaith yn erbyn taflwybrau a ragwelir ar gyfer newid yn y dyfodol. Nid yw'n cydnabod y bydd bywiogrwydd / gwytnwch y Gymraeg yn newid dros amser ac yn ymateb i sbardunau economaidd a chymdeithasol ynghyd â sbardunau eraill megis dyheadau ac agweddau pobl ac i bolisiau cenedlaethol a lleol.
- Yn aml nid yw'n glir beth yw'r sail oddrychol i benderfynu a yw effaith yn arwyddocaol ai peidio.

- Dim ond yng nghyd-destun mesurau lliniaru y caiff yr ymateb ei ystyried ac nid yw'r mesurau (lliniaru) a gynigir wedi cymryd i ystyriaeth, o angenrheidrwydd, pa ffactorau ieithyddol sy'n briodol ac yn berthnasol i'r cyd-destun.

1.4 Dulliau eraill o asesu a rheoli risg

17. Mae Canllawiau Cynllunio Atodol Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd ac Ynys Môn (mabwysiadwyd Gorffennaf 2019)⁵ wedi arloesi gyda dull newydd yn eu canllawiau i ddatblygwyr ar gyfer asesu'r effeithiau mae cynigion datblygu tai neu gyflogaeth ar safleoedd mawr heb eu rhagweld neu hap-safleoedd mawr yn debygol o'u cael ar y Gymraeg.
18. Mae'r canllawiau'n awgrymu methodoleg wedi'i seilio ar ystyriaeth fanylach o'r effeithiau a ragwelir ac yn fras mae'n dilyn y fethodoleg sy'n sail i Ganllawiau Llywodraeth y DU ar gyfer Asesu a Rheoli Risg Amgylcheddol, *Green Leaves III*⁶. Yn eu tro, mae *Green Leaves III* yn dilyn datblygiadau ym maes asesu a rheoli risg a ddefnyddir yn helaeth mewn amrywiaeth o gyd-destunau polisi cyhoeddus.
19. Mae'r Sefydliad Safoni Rhyngwladol (ISO) wedi mabwysiadu *Safon Ryngwladol (31000:2009) ar Reoli Risg*.⁷ Mae hon yn darparu egwyddorion a chanllawiau i'w defnyddio ar draws pob sefydliad a sefyllfa. Mae cyflwyniad ISO 31000 yn esbonio'r rhesymeg y tu ôl i gyflwyno safon fyd-eang:

“Although the practice of risk management has been developed over time and within many sectors in order to meet diverse needs, the adoption of consistent processes within a comprehensive framework can help to ensure that risk is managed effectively, efficiently and coherently across an organization. The generic approach described in this International Standard provides the principles and guidelines for managing any form of risk in a systematic, transparent and credible manner and within any scope and context.

In general terms, ‘risk management’ refers to the architecture (principles, framework and process) for managing risks effectively, while ‘managing risk’ refers to applying that architecture to particular risks.”

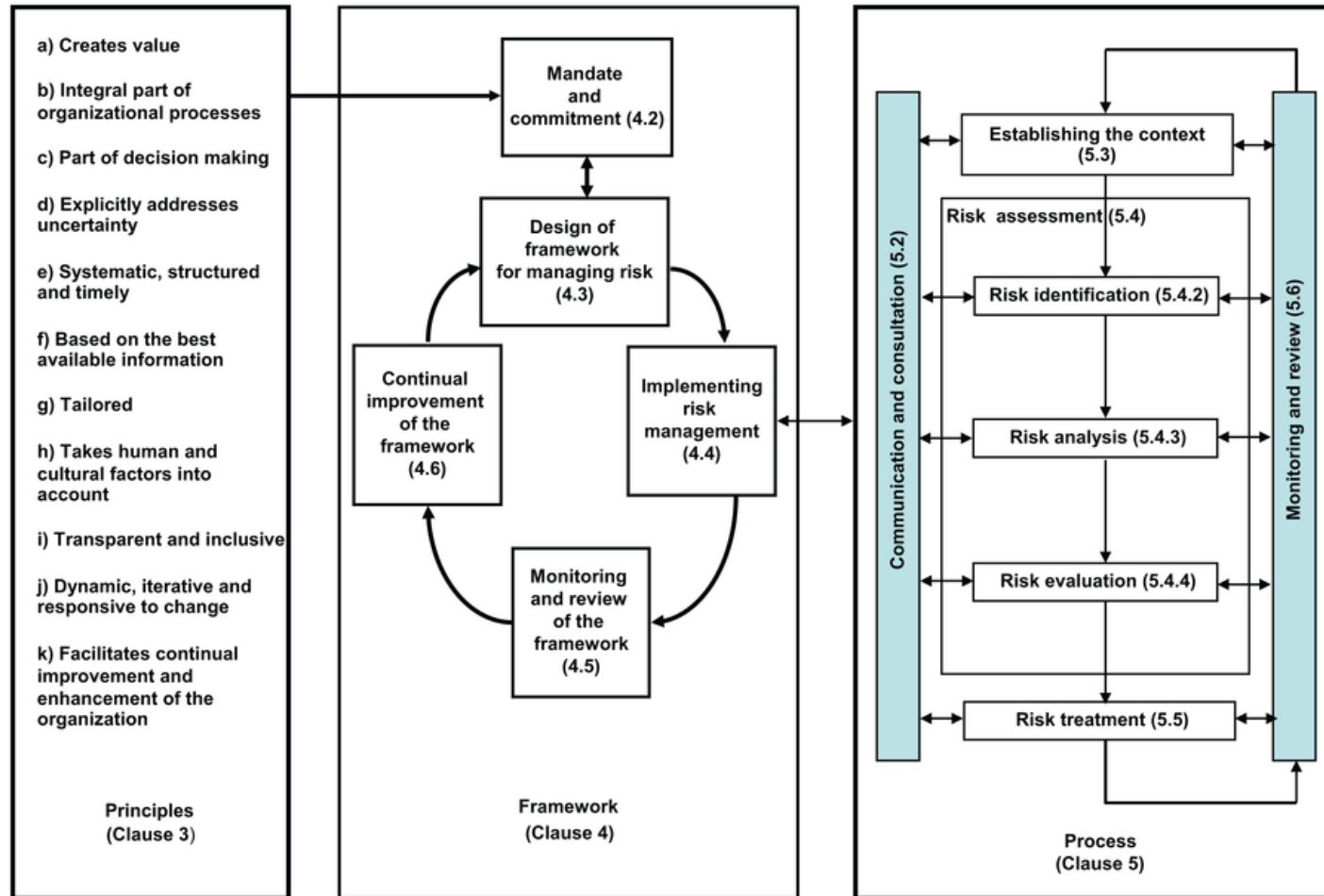
⁵ Cyngorau Gwynedd ac Ynys Môn (2019) Canllawiau Cynllunio Atodol Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd ac Ynys Môn Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy.

⁶ UK DEFRA/Cranfield University (2011) *Green Leaves III Guidelines for Environmental Risk Assessment and Management*

⁷ International Organization for Standardization (2009) *Risk Management Principles and Guidelines*.

20. Mae **Ffigur 1.2** drosodd wedi cael ei atgynhyrchu o ddogfen ISO 31000. Mae'n darlunio model rheoli risg sy'n nodi'r berthynas rhwng yr egwyddorion sy'n sail i'r gwaith o reoli risg, fframwaith i'w ddilyn wrth gyflawni gwaith rheoli risg, a phroses fanwl cyflawni asesiad risg.
21. Mae canllawiau'r ISO yn nodi nodweddion canlynol gwaith rheoli risg effeithiol:
- disgrifio a sefydlu'r cyd-destun;
  - canfod, dadansoddi, asesu a mynd i'r afael â risg; a
  - chyfathrebu ac ymgynghori â rhanddeiliaid drwy gydol y broses.
22. Nid yw'r nodweddion a restrir uchod yn annhebyg i'r camau wrth gyflawni asesiad Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol. Er bod y ffocws yn fras o hyd, mae'r effeithiau tebygol a ragwelir:
- yn cael eu gwahaniaethu'n gliriach yn nhermau maint y canlyniadau a'r debygolïaeth y byddant yn digwydd;
  - yn peidio â chael sgôr niwtral ac felly osgoir y duedd ymysg defnyddwyr y fframweithiau hynny sy'n defnyddio graddfeydd odrifau (tri, pum, saith ac ati) i glystyru o gwmpas y man canol.

Figur 1.2: Pensaernïaeth Rheoli Risg Effeithiol – y berthynas rhwng egwyddorion, fframwaith a phroses⁸

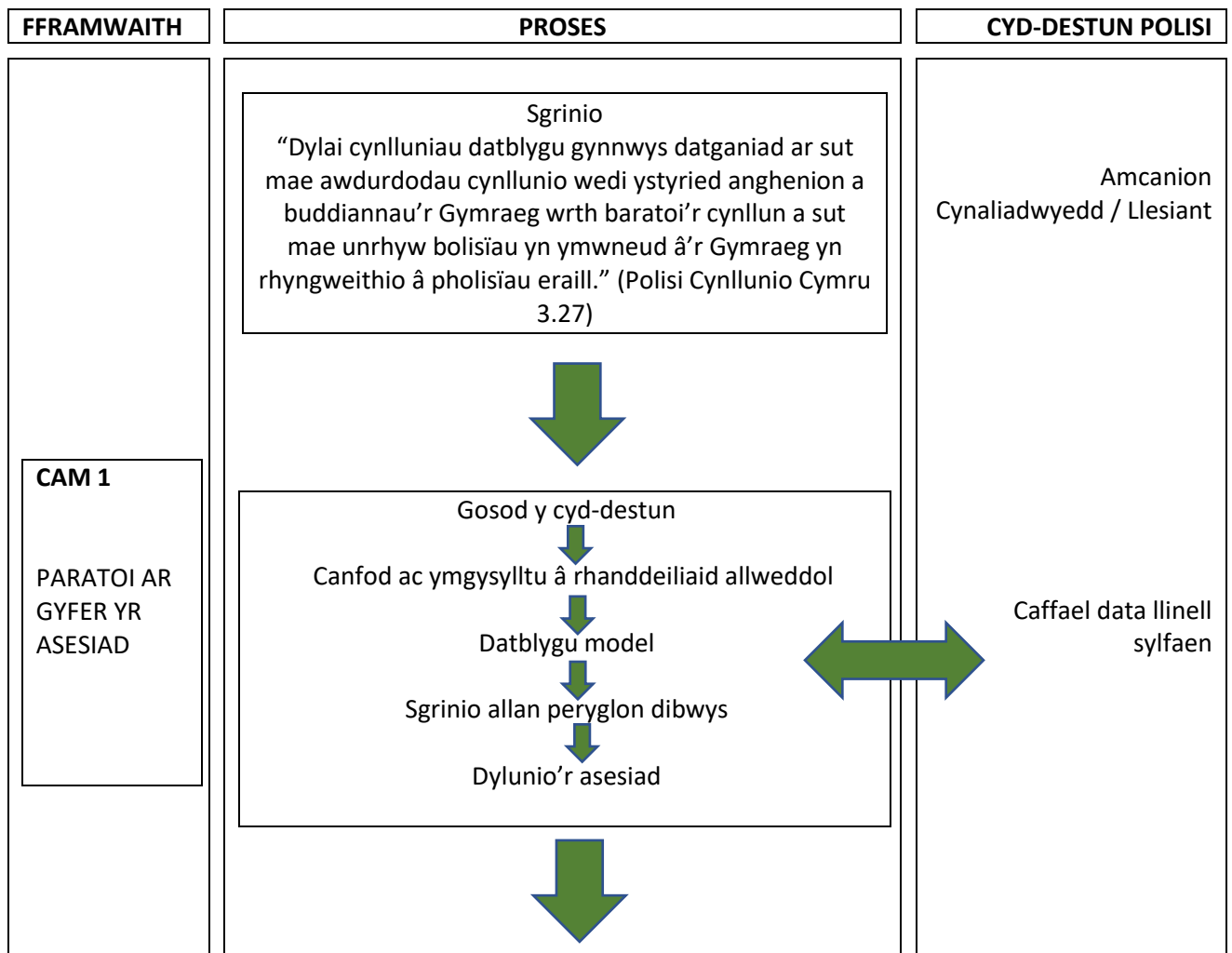
⁸ Ffynhonnell: International Organization for Standardization (2009) *Risk Management Principles and Guidelines*.

23. Mae *Green Leaves III* yn argymhell fframwaith cylchol ar gyfer rheoli risg amgylcheddol wedi'i seilio ar bedair prif elfen:

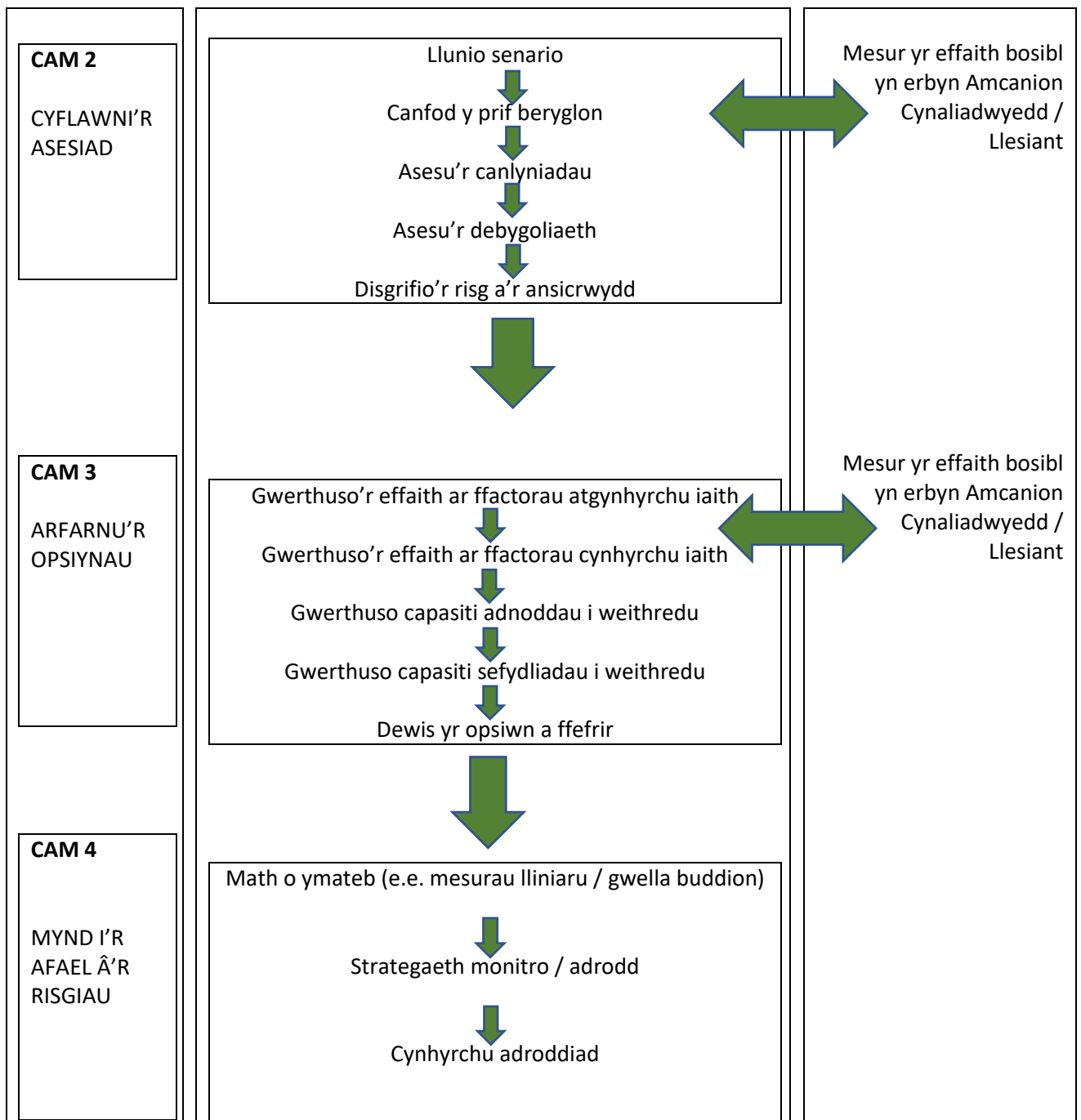
- gosod allan y broblem gan gydnabod y llwybrau allweddol rhwng ffynhonnell y perygl a'r derbynnydd/derbynyddion;
- cynllunio ar gyfer asesiad o'r risg a'i gyflawni;
- canfod ac arfarnu'r opsiynau sydd ar gael o ran rheoli'r risg;
- mynd i'r afael â'r risg gyda'r strategaeth rheoli risg a ddewisir gan sicrhau y caiff y strategaeth a gyflawnir ei monitro mewn modd priodol.

24. Mae **Ffigur 1.3** yn cyflwyno dull posibl o Reoli Risg Gwytnwch y Gymraeg yn y broses o lunio CDLI ac mae'n addasiad o'r fframwaith rheoli risg cyffredinol hwn.

Ffigur 1.3: Fframwaith Asesu a Rheoli Gwytnwch y Gymraeg – y berthynas rhwng y Fframwaith, y Broses a'r Cyd-destun (Amcanion Cynaliadwyedd/Llesiant).⁹

⁹ Wedi'i addasu o DEFRA/Cranfield University (2011) – “*Green Leaves III – Guidelines for Environmental Risk Assessment and Management*”

25. Mae'r model hwn yn cyflwyno proses sy'n cynnwys pedwar cam:

Cam 1 – paratoi ar gyfer yr asesiad risg, diffinio'r broblem yn fanwl gywir a dylunio'r asesiad;

Cam 2 – cyflawni'r asesiad risg;

Cam 3 – canfod ac ystyried yr opsiynau ymarferol a dewis ‘strategaeth a ffefrir’ i fynd i’r afael â’r risg neu ei rheoli;

Cam 4 – paratoi cynllun gweithredu i fynd i’r afael â’r risg o fewn y strategaeth a ffefrir.

26. Yn **Ffigur 1.3**, mae’r golofn ganol yn nodi’r camau i’w cymryd a’r materion i’w hystyried ar bob cam. Mae’r golofn dde yn ymdrin â’r meini prawf y caiff y risg ei hasesu a’i rheoli yn eu herbyn. Mae’r model yn rhagdybio bod y Cynllun Datblygu Lleol yn adlewyrchu dyheadau’r Awdurdod Lleol ar ddiwedd cyfnod y cynllun (15 mlynedd fel arfer). Bydd cynaliadwyedd y cynllun hwn (gan gynnwys cynaliadwyedd y Gymraeg) yn cael ei asesu trwy’r broses Arfarniad Cynaliadwyedd.

1.4.1 Rhagweld sgorau gwytnwch

27. Mae Llyfr Oren Trysorlys Ei Mawrhydi yn nodi tair egwyddor bwysig wrth nodi risgiau:
- *“Ensure that there is a clearly identified process in which both likelihood and impact are considered for each risk;*
  - *Record the assessment in a way which facilitates monitoring and the identification of risk priorities;*
  - *Be clear about the difference between inherent and residual risk.”¹⁰*

1.4.2 Canlyniadau a Thebygoliaeth

28. Dylai’r cyfuniad o ganlyniadau a thebygoliaeth a ddewisir gael ei seilio ar y risg y bydd rhywbeth yn digwydd o fewn cyfnod diffiniedig. Mae hefyd yn hanfodol sicrhau bod y sgôr tebygoliaeth a ddewisir yn ymwneud â’r debygoliaeth y bydd lefel o ganlyniad / effaith yn digwydd, NID yn unig â’r debygoliaeth y bydd y gweithgaredd / digwyddiad / perygl yn digwydd.
29. Dylid nodi nad oes angen bod yn gwbl sicr ynghylch ffeithiau a phroblemau er mwyn sgorio risg. Nid yw ansicrwydd yn creu risg uchel yn awtomatig, chwaith. Dim ond un elfen yn y broses cyfrifo risg yw’r lefel ansicrwydd. Felly mae asesu risg yn fater o wneud y penderfyniad MWYAF gwybodus posibl sy’n cynnwys ansicrwydd.
30. Mae **Ffigur 1.4** yn cynnig matrices ar gyfer canfod risgiau i wytnwch y Gymraeg o arfarnu Strategaeth a Ffefrir CDLI Sir Gaerfyrddin. Er bod modd datblygu matricesau mwy soffistigedig, credwn fod y cynnig yn bodloni’n well y meini prawf gofynnol ar gyfer y

---

¹⁰ HM Treasury (2004): *The Orange Book: Management of Risk- Principles and Concepts*

fethodoleg, yn arbennig o ran ymarferoldeb. Mae'n cynnig defnyddio matrices 4*4 wedi'i seilio ar y graddfeydd canlynol o ran effaith a thebygoliaeth:

Effaith	
Fawr Gadarnhaol	+2
Fân Gadarnhaol	+1
Fân Negyddol	-1
Fawr Negyddol	-2

Tebygoliaeth	
Tebygol iawn	4
Tebygol	3
Posibl	2
Annhebygol	1

31. Mae'r model arfaethedig hwn yn cydnabod y bydd angen ailedrych ar yr asesiad risg wrth i amser fynd heibio a/neu wrth i wybodaeth a thystiolaeth newydd neu well fod ar gael.
32. Mae **Atodiad 1.2** yn disgrifio'r fethodoleg *Fframwaith Asesu a Rheoli Gwytnwch y Gymraeg* arfaethedig yn fanylach.

Ffigur 1.4: Matrics arfaethedig o'r risg i wytnwch y Gymraeg

MATRICS RISG GWYTNWCH YR IAITH GYMRAEG CYNLLUN DATBLYGU LLEOL SIR GÂR				GRADDFA'R EFFAITH/CANLYNIADAU DROS GYFNOD Y CYNLLUN							
				Cadarnhaol Mawr	Cadarnhaol Bach	Negyddol Bach	Negyddol Mawr				
Gwytnwch yr Iaith Gymraeg f(GIG) = NSC + CSC pwysoliad trothwy				Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr		Cynnydd llai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr		Lleihâd o lai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn is na'r tafliwybr		Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg oed 3 a throsodd yn Ardal y Cynllun yn is na'r tafliwybr	
				Uchel		Isel		Isel		Uchel	
Tebygolrwydd		Amledd		Sgôr	2	1	-1	-2			
↑ TEBYGOLIAETH ↑	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 8 neu ragor gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol iawn	4	8	4	-4	-8			
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 5 - 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol	3	6	3	-3	-6			
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn bosibl yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 3-4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Bosibl	2	4	2	-2	-4			
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn annhebygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 1-2 waith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Annhebygol iawn	1	2	1	-1	-2			

1.5 Cyfyngiadau modelau asesu a rheoli risg

33. Fel yn achos modelau eraill, mae modelau asesu a rheoli risg yn ceisio cynrychioli system gan ddefnyddio casgliad o gysyniadau a thybiaethau i helpu pobl i ddeall y system honno. Yng nghyd-destun gwytnwch y Gymraeg ceisir dylunio model o'r 'byd go iawn' yn nhermau defnyddio iaith. O angenrheidrwydd mae cyfyngiadau ar y graddau y gall model o'r fath gynrychioli cymhlethdod yr arferion ieithyddol sy'n nodweddu 'bywiogrwydd' neu 'wytnwch' ieithyddol mewn cymdogaethau penodol.
34. Cymharol gyfyngedig yw'r ddealltwriaeth bresennol o'r berthynas rhwng newidiadau mewn defnydd tir a'i oblygiadau o ran dylanwadu ar arferion iaith pobl, naill ai'n negyddol neu'n gadarnhaol, dros amser, yn arbennig yn y dyfodol. Er mwyn bod yn gadarn, mae angen i asesuadau o'r effaith ar y Gymraeg gael eu seilio ar ddata sy'n *ddibynadwy* ac o *ansawdd da*. O'r herwydd, mae angen parhau i ddibynnu i raddau helaeth ar fesur procsi o allu ieithyddol – cofnod o allu'r boblogaeth i siarad Cymraeg, fel y'i mynegwyd wrth ateb cwestiwn yn y Cyfrifiad dengmlwyddol o'r Boblogaeth. Er ei bod yn hanfodol bod yn 'wrthrychol' a sicrhau cywirdeb a dyblygiadwyedd, mae angen hefyd cydnabod cyfyngiadau dangosyddion megis data 'gallu ieithyddol' y Cyfrifiad. O ganlyniad, mae angen hefyd dibynnu ar gyfraniad rhanddeiliaid i werthuso'r data a ddefnyddir mewn model asesu a rheoli risg a'u cysylltu â'u profiad a'u dealltwriaeth o arferion ieithyddol lleol.
35. Yn olaf, oherwydd ei wreiddiau ym maes canfod peryglon ac asesu a rheoli risg, ar hyn o bryd mae'n debyg bod y model yn fwy medrus wrth ganfod effeithiau negyddol yn hytrach nag effeithiau cadarnhaol a chyfleoedd i wella buddion. Yng nghyd-destun asesu effaith datblygiadau ffisegol ar fywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg – a'r angen i fireinio dulliau asesu a rheoli risg – mae'n debyg mai 'gwaith ar y gweill' parhaus fydd hwn yn y dyfodol agos.

1.6 Crynodeb a chasgliadau

36. Mae'r adran hon wedi adolygu methodolegau sy'n bodoli eisoes i asesu'r effaith ar y Gymraeg. Mae'r dull a ddefnyddir yn helaeth ar hyn o bryd gan Awdurdodau Cynllunio Lleol, *Cynllunio a'r Iaith Gymraeg: Y Ffordd Ymlaen* (2005), yn hen-ffasiwn ac mae cyfyngiadau iddo. Yn seiliedig i raddau helaeth ar fodel yr ydym wedi bod yn ei ddatblygu i asesu effaith datblygiadau mawr nas rhagwelwyd ar y Gymraeg, cynigir i'r Cyngor gyflawni rhagor o waith i asesu effaith debygol Strategaeth a Ffefrir CDLI Sir Gaerfyrddin ar y Gymraeg yn ardal y cynllun gan ddefnyddio dull amgen *Fframwaith Rheoli Gwytnwch y Gymraeg*. Mae'r ymagwedd at fethodoleg asesu'r effaith ar y Gymraeg a geir yn y fframwaith hwn wedi'i halinio â dulliau cyfredol o reoli risg ac, yn ein barn ni, yn cynnig dull addas, cynhwysfawr ac ymarferol o gyflawni'r asesiad. Er y cydnabyddir nad yw'r fframwaith hwn ar gyfer asesu a rheoli risg wedi cael ei brofi

ryw lawer, serch hynny yn sylfaen iddo mae methodoleg ISO gadarn ar gyfer asesu a rheoli risg.

* * * * *

Rhan 2 – Asesiad o Effaith Strategaeth a Ffefrir y CDLI Adneuo ar y Gymraeg

2.1 Cyflwyniad

1. Mae Rhan 2 yn ei gwneud yn ofynnol cyflawni Asesiad Lefel Uchel o'r Effaith ar y Gymraeg y rhagwelir y bydd yr **Opsiynau Twf a Gofodol a Ffefrir** yn debygol o'i chael ar y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin gan adeiladu ar yr asesiad a gwblhawyd eisoes ar gyfer yr Arfarniad Cynaliadwyedd.
2. Mae Deddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004 fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Cynllunio (Cymru) 2015 (adran 11) yn cadarnhau'r gofyniad i'r Arfarniad Cynaliadwyedd gynnwys asesiad o effeithiau tebygol y cynllun ar ddefnyddio'r Gymraeg yn ardal y cynllun. Diben hyn yw sicrhau bod graddfa¹¹ a lleoliad y newid a nodir yn y cynllun yn cefnogi'r Gymraeg a sicrhau bod mesurau lliniaru priodol yn eu lle, os oes angen.¹²
3. Un o'r canlyniadau allweddol i'r system CDLI yw cefnogi datblygu cynaliadwy a lleoedd o safon yn seiliedig ar Ganlyniadau Cenedlaethol Creu Lleoedd Cynaliadwy, wedi'u halinio â pholisi cenedlaethol (a nodir ym Mholisi Cynllunio Cymru) wedi'i integreiddio ag Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol/Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd, gan gynnwys y Gymraeg a gofynion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015.¹³
4. Mae'r asesiad hwn yn cynnwys yr elfennau canlynol:
  - Adolygiad o'r cefndir a'r cyd-destun i'r asesiad;
  - Dadansoddiad manylach o'r asesiad a wnaethpwyd eisoes fel rhan o'r Arfarniad Cynaliadwyedd;

---

¹¹ Ein pwyslais ni

¹² Deddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004, adrannau 60B (1) (b) a 60B (2) fel y'u diwygiwyd gan Ddeddf Cynllunio (Cymru) 2015 (adran 11)

¹³ Op.cit.

- Canfod a llenwi unrhyw fylchau i gyflawni Asesiad Lefel Uchel o'r Effaith ar y Gymraeg y rhagwelir y bydd yr **Opsiynau Twf a Ffefrir** yn debygol o'i chael gan ddefnyddio'r fethodoleg a fabwysiadwyd yn Rhan Un;
- Gwneud argymhellion ynghylch pa newidiadau, os o gwbl, mae eu hangen er mwyn goresgyn unrhyw effeithiau negyddol o'r Opsiynau Twf a Gofodol a Ffefrir.

2.2 Y Cyd-destun

5. Cyhoeddwyd Strategaeth a Ffefrir y Cyngor ym mis Rhagfyr 2018 ynghyd â chais am i unrhyw sylwadau ddod i law erbyn rhan gyntaf mis Chwefror 2019.
6. Cafwyd pump o wrthwynebiadau a phryderon ynghylch y dewis rhagdybiedig o amcanestyniad twf y boblogaeth (PG Hirdymor) a'r raddfa twf tai a chyflogaeth a fabwysiadwyd ar gyfer y Strategaeth a Ffefrir. -
7. O ran yr effaith ar y Gymraeg, cododd Cyfarwyddiaeth Gynllunio Llywodraeth Cymru bryderon ynghylch cadernid y strategaeth Twf a Ffefrir arfaethedig, yn benodol mewn perthynas â'r canlynol:

“Rhaid i'r awdurdod gyfiawnhau/dangos yn llawn bod y lefelau twf wedi'u cyfeirio at y lleoedd mwyaf cynaliadwy, yn gysylltiedig â graddfa a lleoliad yr angen am dai, heb effeithio'n negyddol ar y Gymraeg a'u bod yn realistig ac y gellir eu cyflawni. Dylech ddangos hefyd bod y strategaeth twf yn gydnaws â dyheadau awdurdodau cyfagos a'i bod yn darparu'r lleoliadau mwyaf cynaliadwy o ran twf ar gyfer yr ardal ehangach.

“dosbarthiad arfaethedig twf tai ... yn codi materion ynglŷn â chynaliadwyedd yn seiliedig ar rôl a swyddogaeth lleoedd, yn enwedig y lefel twf a briodolir i Haenau 3 a 4 gan gynnwys ei effaith ar y Gymraeg.”¹⁴

8. Aiff ymateb Llywodraeth Cymru ymlaen i ddweud nad ymdriniwyd â gofyniad allweddol canlynol TAN 20:

¹⁴ Mark Newey, Y Gyfarwyddiaeth Gynllunio, Llywodraeth Cymru (Chwefror 2019) *Cyngor Sir Gaerfyrddin – Cynllun Datblygu Lleol Newydd – Ymgynghoriad ar y Strategaeth a Ffefrir: Ymateb Llywodraeth Cymru*

“Mae angen i ganlyniad lefel/dosbarthiad y twf a gynigir ar gyfer y Gymraeg gael ei egluro yn enwedig gan fod lefelau uchel o fewnlifiad ac ymfudo rhyngwladol yn y gorffennol yn cael eu defnyddio i gyfiawnhau’r gofyniad am dai.....

Nid oes arwydd bod yr awdurdod wedi ystyried y dulliau strategol posibl o ymdrin â’r Gymraeg, fel a nodir ym mharagraff 2.5.2 o TAN 20. Dylai’r awdurdod ystyried dull addas, gan ystyried sut y mae’n cyd-fynd ag awdurdodau cyfagos, ac ystyried a oes unrhyw effeithiau a ragwelir ar yr iaith y dylid eu hosgoi neu lle na ellir eu hosgoi, y mae’n ofynnol eu lliniaru.”¹⁵

9. Mewn perthynas benodol â’r Strategaeth Ofodol arfaethedig gwnaeth Llywodraeth Cymru y sylwadau canlynol:

“Mae’r Arfarniad o Gynaliadwyedd yr Opsiwn Hybrid yn cyfeirio at effeithiau cadarnhaol (Arfarniad o Gynaliadwyedd, Ffigur 6); fodd bynnag, nid yw goblygiadau’r hierarchaeth aneddiadau a dosbarthiad arfaethedig twf (SP16) yn bendant yn hyn o beth (Arfarniad o Gynaliadwyedd, Ffigur 8). Nid oes arwydd bod yr awdurdod wedi ystyried y dulliau strategol posibl o ymdrin â’r Gymraeg, fel a nodir ym mharagraff 2.5.2 o TAN 20.”

10. Mabwysiadodd y Cyngor, yn ei gyfarfod ar 15 Mai 2019, argymhellion y Bwrdd Gweithredol i nodi’r sylwadau a ddaeth i law, cadarnhau argymhellion y swyddog a dirprwyo awdurdod i ddiwygio’r Strategaeth a Ffefrir yng ngoleuni’r argymhellion yn deillio o’r broses Arfarniad Cynaliadwyedd/ Asesiad Amgylcheddol Strategol/Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd a thystiolaeth sy’n dod i’r amlwg fel rhan o’r gwaith o baratoi’r CDLI Adneuo.
11. O ran yr ymateb penodol i’r sylwadau ar y Strategaeth Twf a Gofodol a Ffefrir, nododd yr adroddiad y bydd graddfa a dosbarthiad twf yn destun rhagor o dystiolaeth fel rhan o’r gwaith o baratoi’r CDLI Adneuo. Bydd materion sy’n ymwneud â’r Gymraeg yn cael eu hystyried fel rhan o sylfaen dystiolaeth y CDLI ac yn yr Arfarniad Cynaliadwyedd.¹⁶
12. At hynny, mabwysiadodd y Cyngor y cynnig canlynol yn y cyfarfod o’r Cyngor llawn ar 10 Gorffennaf 2019:

---

¹⁵ Op. Cit.

¹⁶ Cyngor Sir Caerfyrddin (2019) , *Atodiad 2 Strategaeth a Ffefrir: Crynodeb o Sylwadau/Ymatebion ac Argymhellion*

“Mae'r Cyngor hwn yn credu bod Sir Gaerfyrddin gyfan yn 'ardal lle mae sensitifrwydd a phwysigrwydd ieithyddol' a bod y system gynllunio'n cyflawni rôl hanfodol o ran cefnogi'r Gymraeg ledled y sir. I'r perwyl hwn, rydym yn credu y dylai'r iaith fod yn Ystyriaeth Gynllunio Berthnasol yn yr holl geisiadau ar gyfer datblygiad o bum tŷ neu ragor mewn ardaloedd gwledig, a datblygiad o ddeg tŷ neu ragor mewn ardaloedd trefol ym mhob cymuned, beth bynnag yw canran y siaradwyr Cymraeg.

Rydym yn parhau o'r farn bod y polisi hwn yn angenrheidiol a bod cyfiawnhad drosto oherwydd:

- yr angen i fynd i'r afael â'r lleihad mawr ac annisgwyl yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn ôl Cyfrifiad 2011*
- mae'n cyfrannu at darged Llywodraeth Cymru o gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050*
- 6. mae'n cydymffurfio â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, yn enwedig "Cymru â diwylliant bywiog a'r Gymraeg yn ffynnu: cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg..."*

13. Yr un mor berthnasol fel cyd-destun i'r astudiaeth hon yw penderfyniad y swyddogion i gomisiynu Edge Analytics i ddarparu ystyriaeth bellach o amcanestyniadau posibl o ran y boblogaeth, tai a chyflogaeth yng ngoleuni tystiolaeth newydd mewn perthynas ag amcangyfrifon poblogaeth canol-blwyddyn a thueddiadau mudo. Cwblhawyd y gwaith hwn ym mis Medi 2019 ac arweiniodd at fabwysiadu amcanestyniad Poblogaeth diwygiedig (PG 10 mlynedd – 2019) fel sail i gyfrifo anghenion o ran tir ar gyfer tai a chyflogaeth.

2.2.1 Canllawiau Llywodraeth Cymru

14. Ceir polisi cynllunio cenedlaethol Llywodraeth Cymru ar gyfer Cymru ym Mholisi Cynllunio Cymru (Rhifyn 10). Mae **Ffigur 2.1** isod yn nodyn atgoffa ynghylch Canlyniadau Cenedlaethol Creu Lleoedd Cynaliadwy a osodwyd gan Lywodraeth

Cymru. Yn y canlyniad Creu a Chynnal Cymunedau mae gofyniad i'r system CDLI “[g]alluogi'r Gymraeg i ffynnu”.

Ffigur 2.1 Deilliannau Creu Lleoedd Cynaliadwy Cenedlaethol

- Mae Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20, a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2017, yn rhoi canllawiau manylach ar sut y dylai Awdurdodau Cynllunio Lleol ystyried opsiynau CDLI o ran eu heffaith ar y Gymraeg.

“Opsiynau’r Cynllun Datblygu Lleol

3.3 Bydd y strategaeth a ffefrir yn y CDLI yn deillio o gyfres o opsiynau strategol. Bydd yr opsiynau hyn yn nodi lefelau posibl o dwf a lleoliadau allweddol ar gyfer twf. Dylai ACLLau nodi sut bydd pob opsiwn yn effeithio ar ddefnyddio’r Gymraeg. Ceir manylion sut i asesu opsiynau drwy AoG yn adran 6.3 o’r Llawlyfr ar Gynlluniau Datblygu Lleol”.

16. Yn ei dro, mae Adran 6.3 o'r Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Lleol yn disgrifio proses o nodi opsiynau realistig ac asesu'r opsiynau hynny am effeithiau a ragwelir, rhai cadarnhaol a rhai negyddol.
17. Cyhoeddwyd Llawlyfr Cynlluniau Datblygu drafft newydd i ymgynghori arno yn haf 2019 ac er nad yw wedi'i gyhoeddi ar ei wedd derfynol eto, mae'r Llawlyfr presennol yn rhoi syniadau pwysig ynghylch syniadaeth bresennol Llywodraeth Cymru.

“Y Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Drafft (Adrannau 4.13 a 4.14)

Yn gryno, mae'n rhaid i ACLlau ystyried effeithiau tebygol eu cynllun datblygu fel rhan o'r broses Arfarniad Cynaliadwyedd a chynnwys datganiad yn y cynllun adneuo ar sut mae'r cynllun datblygu wedi ystyried a/neu wedi mynd i'r afael â'r hyn.

Proses yr Arfarniad Cynaliadwyedd yw'r mecanwaith ar gyfer ystyried sut:

- ***mae graddfa a lleoliad twf,***
- ***y weledigaeth, amcanion, polisiau a chynigion***

yn unigol ac ar y cyd, yn effeithio ar y Gymraeg. [Ein pwyslais ni]

Lle mae tystiolaeth yn dangos effaith niweidiol ar ddefnyddio'r Gymraeg, gall yr ACLl asesu a ddylid diwygio'r strategaeth neu nodi mesurau lliniaru.¹⁷”

18. Mewn perthynas ag asesu effeithiau tebygol cynllun datblygu ar y Gymraeg, mae adran 4.14 yn crynhoi'r canllawiau a gofynion deddfwriaethol fel a ganlyn¹⁸:

Yn gryno, mae'n rhaid i ACLlau ystyried effeithiau tebygol eu cynllun datblygu fel rhan o'r broses Arfarniad Cynaliadwyedd a chynnwys datganiad yn y cynllun adneuo ar sut mae'r cynllun datblygu wedi ystyried a/neu wedi mynd i'r afael â hyn. Proses yr Arfarniad Cynaliadwyedd yw'r mecanwaith ar gyfer ystyried sut mae graddfa a lleoliad twf, y weledigaeth, amcanion, polisiau a chynigion yn unigol ac ar y cyd, yn effeithio ar y Gymraeg. Lle mae tystiolaeth yn dangos effaith niweidiol ar ddefnyddio'r Gymraeg, gall yr ACLl asesu a ddylid diwygio'r strategaeth neu nodi mesurau lliniaru.

2.3 Canfyddiadau'r Arfarniad Cynaliadwyedd

19. Mae ein dull gweithredu wedi'i seilio ar adolygiad o'r ffordd yr ystyriwyd yr effaith ar y Gymraeg yn y broses Arfarniad Cynaliadwyedd. Daw hyn o'r Adroddiad Cwmpasu (Gorffennaf 2018) i Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth a Ffeirir

¹⁷ Llywodraeth Cymru (Mehefin 2019) *Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Argraffiad 3 Drafft Ymgynghori*

¹⁸ Llywodraeth Cymru (Mehefin 2019) *Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Argraffiad 3 Drafft Ymgynghori*

gychwynnol a gyhoeddwyd i ymgynghori arno ym mis Rhagfyr 2018, ac yn olaf, Adroddiad Arfarnu Cynaliadwyedd y Cynllun Datblygu Lleol Adneuo a gynhyrchwyd ym mis Tachwedd 2019.

20. Prif nod yr adroddiad hwn yw darparu asesiad manylach o'r effeithiau y rhagwelir y bydd y CDLI Adneuo yn eu cael ar y Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r Adroddiad hwn hefyd yn llywio'r gwaith o gynhyrchu'r Cynllun ei hun a'i gynnwys, yn ogystal â'r Arfarniad Cynaliadwyedd. Felly mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno tystiolaeth newydd er mwyn llywio'r Arfarniad Cynaliadwyedd a'r CDLI ei hun fel rhan o ddull iteraidd sy'n adlewyrchu'r wybodaeth fwyaf cyfredol sydd ar gael.
21. Ceir crynodeb cefndir o'r egwyddorion a'r gofynion ar gyfer cynnal Arfarniad Cynaliadwyedd yn **Atodiad 2.1**.

Methodoleg Gyffredinol Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol CDLI Sir Gaerfyrddin

22. Mae adran 2.3.2 yn nodi'r dull a fabwysiadwyd ar gyfer asesu maint ac arwyddocâd yr effeithiau:

"O gofio cwmpas eang cynigion y cynllun a pha mor anodd yw gwahanu achosion eraill yr effeithiau, bernir mai dull ansoddol yw'r dull mwyaf ystyrlon. Fodd bynnag, nid yw ansoddol yn golygu 'wedi'i ddyfalu' ac mae angen i ragfynegiadau gael eu cefnogi gan dystiolaeth. Pan fydd y dystiolaeth wedi cael ei hystyried, mae'n rhaid ffurfio barn ynghylch a yw'r effaith a rhagwelir yn un arwyddocaol. Mae Ffigur 1 yn darparu fframwaith y gellir ei ddefnyddio i farnu arwyddocâd yn gyson a chan sicrhau bod rhagweld, gwerthuso a lliniaru i gyd wedi cael eu cynnwys yn yr arfarniad."¹⁹

Astudiaeth Gwmpasu - Cam A

23. Mae'r Adroddiad Cwmpasu'n disgrifio sut y cafodd y Gymraeg ei hystyried fel rhan o'r Arfarniad Cynaliadwyedd:

Erbyn hyn mae'n ofyniad deddfwriaethol bod yn rhaid i'r Arfarniad o Gynaliadwyedd gynnwys asesiad o effeithiau tebygol y cynllun ar ddefnyddio'r Gymraeg (adran 62

---

¹⁹ Cyngor Sir Caerfyrddin (Tachwedd 2019) Cynllun Datblygu Lleol Diwygiedig Sir Gaerfyrddin: Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd y CDLI Adneuo

(6A) Deddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004 fel y'i mewnosodwyd gan adran 11, Deddf Cynllunio Cymru 2015).”

-“bernir ei bod yn ddoeth ac yn angenrheidiol ei chynnwys (y Gymraeg) fel pennawd a mater ar wahân at ddibenion yr Arfarniad o Gynaliadwyedd hwn. Ni ddylai fod gorbwyslais ar y materion hyn fel materion unigol ar wahân ac mae llawer o'r themâu wedi'u cydblethu ac yn perthyn i'w gilydd - mae hyn yn arbennig o wir yn achos y Gymraeg.”²⁰

24. Mae'r Adroddiad Cwmpasu felly'n nodi'r Gymraeg a diwylliant Cymru fel un o'r 15 o faterion cynaliadwyedd, pob un ohonynt ag amcan:

- SA1 Datblygu Cynaliadwy
- SA2 Bioamrywiaeth
- SA3 Ansawdd Aer
- SA4 Ffactorau Hinsoddol
- SA5 Dŵr
- SA6 Asedau Materol
- SA7 Pridd
- SA8 Treftadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol
- SA9 Tirwedd
- SA10 Poblogaeth
- **SA11 Y Gymraeg**
- SA12 Iechyd a Llesiant
- SA13 Addysg a Sgiliau
- SA14 Economi
- SA15 Gwead Cymdeithas

25. Mae'r Adroddiad Cwmpasu'n disgrifio pwysigrwydd y Sir fel un o gadarnleoedd y Gymraeg ac yn nodi'r lleihad mawr a welwyd yn nifer a chanran siaradwyr Cymraeg yn y cyfnod o 1991 i 2011, ac o 2001 i 2011 yn arbennig, lle gwelwyd y lleihad mwyaf ond un mewn termau canrannol ymysg siroedd Cymru. Mae'r Adroddiad Cwmpasu hefyd yn datblygu llinell sylfaen i asesu effaith debygol y CDLI diwygiedig yn ei herbyn. Mae **Ffigur**

---

²⁰ Op.Cit., Adran 5.2

2.2 yn atgynhyrchu darn o Atodiad B i Adroddiad Arfarnu Cynaliadwyedd y CDLI Adneuo (Tachwedd 2019).

Ffigur 2.2 Y Llinell Sylfaen Busnes fel Arfer

Effaith a ragwelir heb roi'r CDLI ar waith

Mae'r CDLI mabwysiedig yn diffinio Ardaloedd Sensitif o ran yr Iaith sef cymunedau â chyfran sylweddol o siaradwyr Cymraeg lle bydd cynigion ar gyfer darparu tai a chyflogaeth yn cael yr effaith fwyaf ar fywiogrwydd a hyfywedd y Gymraeg yn y dyfodol. Mae'r Ardaloedd Sensitif o ran yr Iaith yn y CDLI wedi'u seilio ar Gyfrifiad 2001 ac nid ydynt yn adlewyrchu data'r Cyfrifiad mwyaf diweddar sy'n dangos lleihad cyffredinol mewn ardaloedd lle mae cyfran fawr o siaradwyr Cymraeg, yn arbennig yng nghadarnleoedd traddodiadol y Gymraeg. Fodd bynnag, mae cynnydd yn nifer gyffredinol siaradwyr Cymraeg, yn arbennig ymysg plant oedran ysgol. Mae deddfwriaeth genedlaethol a Pholisi Cynllunio Cymru'n sicrhau yr ystyrir effaith datblygiadau ar y Gymraeg wrth asesu ceisiadau cynllunio, ond heb y CDLI ni fyddai unrhyw Bolisi lleol sy'n gosod gofyniad penodol ar ddatblygwyr i ystyried effaith cynigion penodol yn yr ardaloedd o'r Sir lle mae'r Gymraeg yn rhan bwysig o wead cymdeithas.

26. Wedyn caiff Fframwaith Arfarniad Cynaliadwyedd ei ddatblygu ar gyfer pob un o'r materion hyn. Dywedir bod pob amcan yn cael ei gefnogi gan nifer o is-amcanion a meini prawf penderfynu sy'n cyd-fynd â hwy er mwyn cynorthwyo yn y broses asesu. Mae **Tabl 2.1** yn dangos yr amcan a'r mater allweddol a nodir ar gyfer y Gymraeg.

Tabl 2.1 Amcan a Mater Allweddol Cynaliadwyedd y Gymraeg

11 Y Gymraeg	
11-1 Hybu twf y Gymraeg a diwylliant Cymru	A fydd y CDLI yn hybu twf y Gymraeg a diwylliant Cymru?

2.3.1 Sylwadau

27. Wrth drafod 15 Amcan yr Arfarniad Cynaliadwyedd mae'r Adroddiad yn nodi:

“Ni ddylai fod gor-bwyslais ar y materion hyn fel materion unigol ar wahân ac mae llawer o'r themâu wedi'u cydblethu ac yn perthyn i'w gilydd - mae hyn yn arbennig o wir yn achos y Gymraeg.”²¹

²¹ Cyngor Sir Caerfyrddin (2018) Arfarnu Cynaliadwyedd y CDLI – Astudiaeth Gwmpasu.

28. Ar ôl i Astudiaeth Gwmpasu'r Arfarniad Cynaliadwyedd gael ei chyhoeddi ym mis Gorffennaf 2018 i ymgynghori arni, ni chyflwynwyd unrhyw sylwadau penodol ar ddyhead a geiriad yr amcan. Cafwyd dau ymateb, ond nid oedd yr un ohonynt yn codi materion yn ymwneud â'r cwmpas a'r Gymraeg.

2.4 Canfyddiadau Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth Twf a Ffefrir Ddrafft

29. Cyhoeddwyd Strategaeth a Ffefrir ddrafft y CDLI ar gyfer cyfnod ymgynghori o wyth wythnos ym mis Rhagfyr 2018 ochr yn ochr â'r Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol o'r Strategaeth a Ffefrir. Mae'r canlynol yn rhoi crynodeb o'r Strategaeth a Ffefrir ac yn atgynhyrchu'r fersiwn Hawdd ei Deall a gynhyrchwyd ac a gyhoeddwyd fel rhan o'r ymgynghoriad.

*"Mae'r Strategaeth a Ffefrir yn rhan gynnar o'r gwaith o ddatblygu'r CDLI sy'n dechrau pennu'r weledigaeth hirdymor ar gyfer Sir Gaerfyrddin trwy nodi faint o ddatblygiadau mae eu hangen yn y Sir ac yn fras lle mae'r rheiny'n debygol o fod. Mae'n nodi'r amcanion strategol a'r polisiau defnydd tir strategol i wireddu'r weledigaeth honno. Mae wedi'i seilio ar ddadansoddiad o'r cyd-destun, gofynion, prif faterion o bwys a dyheadau sy'n ymwneud â defnydd tir a datblygiadau."*²²

30. Nodwyd mai'r prif faterion o bwys oedd:

- *"Diffyg tai newydd yn cael eu hadeiladu.*
- *Diffyg cyfleoedd gwaith, band eang a gwasanaethau cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig.*
- *Pobl ifanc yn gadael y Sir;*
- *Diwallu anghenion poblogaeth sy'n heneiddio.*
- *Dosbarthu twf mewn ffordd gynaliadwy."*²³

31. Ceir crynodeb o Strategaeth Twf a Ffefrir y CDLI yn **Atodiad 2.2**.

---

²² Cyngor Sir Gaerfyrddin (2018) Ymgynghoriad ar Strategaeth a Ffefrir ddiwygiedig y CDLI.

²³ Op. Cit.

Adroddiad Cychwynnol yr Arfarniad Cynaliadwyedd Cam B

32. Cyhoeddwyd yr Adroddiad Cychwynnol ym mis Rhagfyr 2018.
33. Barnodd yr Arfarniad Cynaliadwyedd mai'r llinell sylfaen ddoethaf oedd ystyried "*sut y byddai'r ardal yn newid o dan y cynllun datblygu presennol (2006 - 2021) heb gyflwyno polisiau newydd*" (para. 2.5.1). Aiff y naratif ymlaen i esbonio yn y paragraff nesaf y rhoddwyd sylw i gynlluniau, rhaglenni a pholisiau presennol sydd ar waith (para. 2.5.2). Rydym wedi rhagdybio paramedrau tebyg ar gyfer ein hasesiad ychwanegol yn ddiweddarach yn y gwerthusiad hwn.

2.4.1 Sylwadau

34. Wrth asesu effaith debygol pob Opsiwn ar y Gymraeg yn y senario Busnes fel Arfer, yn ein barn ni, mae angen llinell sylfaen o oblygiadau newidiadau o'r maint a ragwelir o dan y senario Busnes fel Arfer ar y Gymraeg.

2.4.2 Asesiad yr Arfarniad Cynaliadwyedd o'r Dewisiadau Rhesymol Eraill yn lle'r Maint o Dwf a Ffefrir

35. Ceir yr asesiad o'r Opsiynau Twf Strategol yn adran 4.1 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd. Mae'r adran hon yn disgrifio'r wyth senario demograffig (mae dau ohonynt yn senarios a arweinir gan gyflogaeth) a gynhyrchwyd a sut y troswyd y rhain er mwyn canfod y nifer ganlyniadol o anheddau a fyddai'n ofynnol i gyflawni amcan y CDLI. Wedyn caiff eu sgôr Arfarniad Cynaliadwyedd ei hasesu yn erbyn gofyniad anheddau presennol y CDLI sef 1,013 o anheddau pob blwyddyn. Mae **Ffigur 2.3** yn atgynhyrchu Ffigur 4 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol sy'n crynhoi'r sgôr ar gyfer pob Opsiwn gyda'r sgôr ar gyfer Amcan y Gymraeg wedi'i hamlygu â lliw melyn.

Ffigur 2.3 Rhoi praww ar Opsiynau Twf Strategol yn erbyn y Fframwaith Amcanion Cynaliadwyedd

Ffigur 3 Profi Dewisiadau Twf Strategol yn ôl y fframwaith Amcanion Cynaliadwyedd

Dewis Twf	AC1 Datblygu Cynaliadwy	AC2 Bioamrywiaeth	AC3 Ansawdd Aer	AC4 Ffactorau Hinsoddol	AC5 Dŵr	AC6 Asedau Materol	AC7 Pridd	AC8 Trefnadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol	AC9 Tirwedd	AC10 Poblogaeth	AC11 Y Gymraeg	AC12 Iechyd a Llesiant	AC13 Addysg a Sgiliau	AC14 Yr Economi	AC15 Gwead Cymdeithas
Dewis 1 224 o anheddau y flwyddyn	-	+/-	+/-	+/-	+		+			-	-	-	?	-	-
Dewis 2 436 o anheddau y flwyddyn	-	+/-	+/-	+/-	+		+/-			-	-	-	?	-	-
Dewis 3 470 o anheddau y flwyddyn	-	+/-	+/-	+/-	+		+/-			-	-	-	?	-	-
Dewis 4 482 o anheddau y flwyddyn	-	+/-	+/-	+/-	+		+/-			-	-	-	?	-	-
Dewis 5 659 o anheddau y flwyddyn	+	+/-	+/-	+/-	+		+/-			+	+	?	?	+	+
Dewis 6 939 o anheddau y flwyddyn	+	+/-	+/-	+/-	-		+/-			+	+	?	?	+	+
Dewis 7 1,160 o anheddau y flwyddyn	-	-	-	-	-		-			+	+/-	+	?	++	+
Dewis 8 1,313 o anheddau y flwyddyn	-	-	-	-	-		-			+	+/-	+	?	++	+

Ffynhonnell: Cyngor Sir Caerfyrddin (Rhagfyr 2018) Adroddiad Cychwynnol yr Arfarniad Cynaliadwyedd

36. Nid yw'r Arfarniad Cynaliadwyedd yn nodi'n benodol pa un oedd yr Opsiwn Twf a Ffeirir er bod y Strategaeth a Ffeirir ddrafft ei hun yn cyfeirio at lefel twf gyfwerth ag Opsiwn 5 (9,885 - 659 o anheddau'r flwyddyn) wedi'i seilio ar y senario poblogaeth PG Hirdymor sy'n rhagweld darparu ar gyfer 17, 567 o gynnydd yn y boblogaeth erbyn 2033.

37. O gymharu â'r senario Busnes fel Arfer mae'r Arfarniad Cynaliadwyedd yn asesu'r effaith ar y Gymraeg fel un *fân gadarnhaol*. Mae **Ffigur 2.4** yn atgynhyrchu'r sylwadau a gyflwynwyd o Dabl 6 o Adroddiad Cychwynnol yr Arfarniad Cynaliadwyedd.

Ffigur 2.4 Sylwadau ar yr Arfarniad Cynaliadwyedd Opsiwn Twf Strategol 5

AC11 - Y Gymraeg	+	Bydd nifer cynyddol o bobl ifanc yn debygol o arwain at effaith gadarnhaol ar y Gymraeg wrth i fwy o bobl ifanc gael eu haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn y Sir.

2.4.3 Sylwadau

38. Ymddengys fod un neu ragor o eiriau ar goll yn y sylwadau ond yn ei hanfod mae'r sylwadau'n asesu y bydd maint y twf (o gymharu â'r senario Busnes fel Arfer) yn arwain at gadw nifer fwy o bobl ifanc yn Ardal y Cynllun.

39. Fodd bynnag, o gofio y byddai Busnes fel Arfer yn arwain at 1,013 o anheddau'r flwyddyn o gymharu â 659 o anheddau'r flwyddyn o dan Opsiwn 5, nid yw'n glir sut y byddai Opsiwn 5 yn arwain at addysgu mwy o bobl ifanc yn Gymraeg. Yn ein barn ni, mae'n fwy tebygol y byddai Strategaeth Addysg Gymraeg bresennol y Sir yn ceisio sicrhau mwy o siaradwyr Cymraeg 3 - 16 oed o dan yr Opsiwn Busnes fel Arfer. Fodd bynnag, mae'n debygol y byddai mwy o fewnfudo gan bobl nad ydynt yn siarad Cymraeg o dan y senario Busnes fel Arfer, yn arbennig y carfanau oed hŷn sef y grŵp oedran 16 - 64 a'r grŵp oedran 65+, ac y byddai cyfran y siaradwyr Cymraeg yn gostwng, o leiaf mewn termau canrannol. Dylid cofio hefyd, yn y tymor hir, y byddai'r bobl sy'n symud i'r Sir â theluoedd, o bosibl, a fyddai'n debygol o gael eu haddysgu trwy system addysg y Sir.
40. O ganlyniad i'r Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol hwn ac ymgysylltu â rhanddeiliaid cafodd Opsiwn Gofodol Hybrid ("Opsiwn Cymuned a Thwf Cynaliadwy Cytbwys") ei ddewis yn y pen draw fel y Strategaeth a Ffefrir ddrafft i ymgynghori arni.
41. Fel y disgrifir ym mharagraffau 10 -12 arweiniodd rhagor o waith dadansoddi ymatebion ac amcanestyniadau poblogaeth at ragdybiaeth ddiwygiedig ynghylch gofynion tai ac arweiniodd at gymeradwyo Strategaeth a Ffefrir ddiwygiedig gan y Cyngor (fel rhan o'r CDLI Diwygiedig Adneuo Drafft) ym mis Tachwedd 2019.

2.4.4 Strategaeth Twf a Ffefrir y Cynllun Datblygu Lleol Diwygiedig Adneuo Drafft

42. Mae'r Strategaeth a Ffefrir ddiwygiedig â'r nod o sicrhau 15,115 (8.1%) o gynnydd yn y boblogaeth gyfan, gyda'r gofyniad am 8,835 o gartrefi newydd (sy'n gyfwerth â 589 o gartrefi newydd y flwyddyn) a sicrhau o leiaf 5,295 o swyddi dros gyfnod y CDLI diwygiedig sef 2018-2033.
43. Cafodd Adroddiad Arfarnu Cynaliadwyedd y CDLI Diwygiedig Adneuo Drafft ei gynhyrchu a'i gymeradwyo gan y Cyngor ar yr un pryd. Yn ychwanegol at yr asesiadau a wnaethpwyd fel rhan o Gamau B ac C, mae'r cyflwyniad yn cynnwys esboniad manylach o'r rhagdybiaethau "Busnes fel Arfer" a wnaethpwyd ynghylch y Llinell Sylfaen a thueddiadau'r dyfodol. Mae **Ffigur 2.5** isod yn atgynhyrchu Adran 4.2 a Thabl 5:

Ffigur 2.5 Rhagdybiaethau Busnes fel Arfer

4.2 Tueddiadau'r Dyfodol

Roedd Adroddiad Cwmpasu'r Arfarniad Cynaliadwyedd yn dwyn ynghyd ddadansoddiad manwl o gyflwr presennol y sefyllfa gymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol ar draws Sir Gaerfyrddin, sy'n debygol o gael ei effeithio gan y CDLI yn ogystal â'r problemau presennol sy'n berthnasol i'r CDLI.

Mae Tabl 5 yn cyflwyno datblygiad tebygol yr agweddau sylfaenol ar y sefyllfaoedd cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol, heb weithredu'r CDLI. Ystyrir bod y tueddiadau tebygol hyn yn y dyfodol naill ai'n statig, yn gwella neu'n dirywio. Cyfrifwyd tueddiadau'r dyfodol yn seiliedig ar ddadansoddiad o'r data sylfaenol a nodwyd ac a luniwyd yn Adroddiad Cwmpasu'r Arfarniad Cynaliadwyedd a sut mae'r tueddiadau hyn wedi newid dros amser. Trafodir sylwadau pellach ar y tueddiadau hyn yn Atodiad 2.

Tabl 1 Datblygiad tebygol yr agweddau sylfaenol ar y sefyllfaoedd cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol yn absenoldeb Cynllun Datblygu Lleol diwygiedig

Amcan Arfarnu Cynaliadwyedd	Llinell sylfaen y dyfodol
SA1 - Datblygu Cynaliadwy	Dirywio
SA2 - Bioamrywiaeth	Dirywio
SA3 - Ansawdd Aer	Dirywio
SA4 - Ffactorau Hinsoddol	Dirywio
SA5 - Dŵr	Dirywio
SA6 - Asedau Materol	Sefydlog
SA7 - Pridd	Dirywio
SA8 - Treftadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol	Dirywio
SA9 - Tirwedd	Dirywio
SA10 - Poblogaeth	Sefydlog
SA11 - Y Gymraeg	Dirywio
SA12 - Iechyd a Llesiant	Dirywio
SA13 - Addysg a Sgiliau	Gwella
SA14 - Yr Economi	Gwella
SA15 - Gwead Cymdeithas	Gwella

Ffynhonnell; Cyngor Sir Caerfyrddin (Tachwedd 2019) Arfarniad Cynaliadwyedd y Cynllun Adneuo Drafft

44. Fel y gellir gweld uchod mewn perthynas â gwytnwch y Gymraeg, y rhagdybiaeth ar gyfer y senario Busnes fel Arfer yw “dirywio”.
45. Cafodd yr opsiynau twf diwygiedig eu hasesu a nodwyd y casgliadau cryno yn Nhabl 14 ac Adran 6.2 a chânt eu hatgynhyrchu yn **Ffigur 2.6** isod:

Ffigur 2.6 Sgorau Arfarniad Cynaliadwyedd ar gyfer y tri Opsiwn Twf 2019 Ychwanegol

Tabl 2 Crynodeb o'r Arfarniad Cynaliadwyedd o Opsiynau Twf y CDLI diwygiedig

Opsiyneu Twf	Twf Poblogaeth yn y Tymor Hir (2019) 671 annedd y flwyddyn	Twf Poblogaeth dros 10 mlynedd (2019) 589 annedd y flwyddyn	Twf Poblogaeth yn y Tymor Byr (2019) 585 annedd y flwyddyn
SA1 Datblygu Cynaliadwy	+	+	+
SA2 Bioamrywiaeth	+/-	+/-	+/-
SA3 Ansawdd Aer	+/-	+/-	+/-
SA4 Ffactorau Hinsoddol	+/-	+/-	+/-
SA5 Dŵr	+	+	+
SA6 Asedau Materol	0	0	0
SA7 Pridd	+/-	+/-	+/-
SA8 Treftadaeth Ddiwylliannol			
SA9 Tirwedd			
SA10 Poblogaeth	+	+	+
SA11 Y Gymraeg	+	+	+
SA12 Iechyd a Llesiant	?	?	?
SA13 Addysg a Sgiliau	+/-	+/-	+/-
SA14 Yr Economi	+	+	+
SA15 Gwead Cymdeithas	+	+	+

I grynhoi, mae'r opsiynau twf hyn i gyd yn cyfrannu'n gadarnhaol at gynnal economi gynaliadwy a chymdeithas iach a chytbwys, gan hefyd leihau'r risg o effeithiau negyddol ar Amcanion Arfarnu Cynaliadwyedd yr amgylchedd.

Daethpwyd i'r casgliad mai'r opsiwn twf a ffefrir fyddai Twf Poblogaeth 10 Mlynedd (Atodiad 2019) gan fod yr opsiwn hwn yn darparu cydbwysedd o fuddion economaidd-gymdeithasol i gyflawni Bargaen Dinas-ranbarth Bae Abertawe, Strategaeth Gorfforaethol y Cyngor, amcanion adfywio a chreu swyddi a datblygu uchelgeisiau'r Cyngor o ran darparu tai fforddiadwy ar draws y Sir, gan hefyd geisio lleihau tensiynau rhwng datblygiadau a'r

posibilrwydd o effeithio ar Amcanion yr Arfarniad Cynaliadwyedd megis Bioamrywiaeth, Ansawdd Aer, Dŵr, Pridd, Treftadaeth Ddiwylliannol, y Dirwedd a'r Gymraeg.

Ffynhonnell: Cyngor Sir Caerfyrddin (Tachwedd 2019) dyfyniadau o Arfarniad Cynaliadwyedd y CDLI Diwygiedig Adneuo Drafft

46. Mewn perthynas â'r effaith ar y Gymraeg, sgôr yr Opsiwn Twf a Ffefrir (PG10 mlynedd 2019 yr Adendwm) oedd un *"fân gadarnhaol"*. Mae'r sylwadau yn Atodiad 6 i'r ddogfen honno yn rhoi'r rheswm canlynol am y sgôr:

"Mae'r cynnydd a ragwelir yn niferoedd y bobl ifanc yn debygol o gael effeithiau cadarnhaol ar y Gymraeg"

2.4.5 Ein Hasesiad Lefel Uchel o Effaith y Strategaeth Twf a Ffefrir ar y Gymraeg

47. Mae'r adran hon yn rhoi asesiad lefel uchel o effeithiau tebygol y Strategaeth Twf a Ffefrir ar wytnwch y Gymraeg.
48. Ein man cychwyn i gyflawni'r Asesiad oedd adolygu'r rhagdybiaethau a wnaethpwyd ynghylch y sefyllfa llinell sylfaen. Nid oeddem yn glir a oedd cydberthyn cynnydd yn nifer y bobl (yn enwedig pobl ifanc) â gwahanol lefelau twf yn gywir neu'n ddigonol. Rydym hefyd yn barnu y byddai'r naratif yn cael budd o gyfeiriad cadarn at y cyd-destun y mae polisi Llywodraeth Cymru'n ceisio sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 ynddo a chanlyniadau'r cyfeiriad hwn o ran polisi ar gyfer y sefyllfa erbyn 2033 ac i Sir Gaerfyrddin yn benodol.
49. Mae **Atodiad 2.3** yn cyflwyno ein dadansoddiad o nifer y siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd yn amcanestyniadau a thafllwybrau Llywodraeth Cymru o'i llinell sylfaen Cyfrifiad 2011 neu'r cyfnod hyd at 2050 a'u canlyniadau posibl ar gyfer nifer y siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd yn Sir Gaerfyrddin erbyn 2033. I grynhoi, rydym yn rhagdybio'r sefyllfa ganlynol:

"Byddai cymhwyso'r un newid (22.5%) yn y ganran o'r boblogaeth 3 oed a throsodd sy'n siarad Cymraeg i'r newid amcanestynedig yn y ffigwr canrannol cyfansymiol ar gyfer siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn arwain o bosibl at dwf yn y nifer o siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd i $78,048 * 22.5\% = 95,608$.

*Byddai hyn yn rhoi canran amcangyfrifedig o'r boblogaeth 3 oed a throsodd â'r gallu i siarad Cymraeg o 52.0%. Mae hyn yn cymharu â 43.9% a gofnodwyd yng Nghyfrifiad 2011. Mae **Ffigur A2.3-1** yn dangos tafllwybr y twf yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin wedi'i seilio ar y tafllwybr i Gymru gyfan."*

50. Mae'r holl senarios poblogaeth a ddatblygwyd yn awgrymu mai prif elfen twf fyddai mudo net o rannau eraill o'r Deyrnas Unedig. Caiff ffigyrau mudo mewnol eu cynhyrchu

pob blwyddyn a chânt eu seilio ar gofnodion pobl sy'n cofrestru ac yn datgofrestru gyda meddygon teulu mewn gwahanol rannau o'r Deyrnas Unedig a chânt eu cynhyrchu fesul sir. Gan y gall maint, ffynonellau a chyrchfannau symudiadau i mewn i'r sir ac allan ohoni fod â goblygiadau mawr i'r Gymraeg, ceisiasom ddeall beth allai'r goblygiadau hynny fod i Ardal y Cynllun.

51. Mae **Atodiad 2.4** yn cyflwyno ein dadansoddiad o'r sefyllfa. I grynhoi, dyma ein prif ganfyddiadau:

"Mae dadansoddiad o'r ffigyrau mudo gros yn dangos bod cyfran sylweddol o fudo net yn nhermau Sir Gaerfyrddin (mudwyr i mewn ac allan) yn fewnol i Gymru.

Mae'r dadansoddiad o ganlyniadau Cyfrifiad Poblogaeth 2011 ar gyfer y bobl a symudodd o gyfeiriad y tu allan i'r Sir yn ystod y deuddeng mis blaenorol hefyd yn awgrymu bod cyfran sylweddol (tua thraean) o'r mewnfudwyr i Sir Gaerfyrddin o aelwydydd lle roedd o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg.

Yn yr un modd, roedd gan tua un ym mhob chwe aelwyd o'r tu allan i Gymru o leiaf un oedolyn sy'n siarad Cymraeg.

Er nad yw canlyniadau yn y gorffennol, ynddynt eu hunain, yn gallu darogan canlyniadau yn y dyfodol, mae'r dystiolaeth a gyflwynir yn awgrymu bod mewnfudo gros yn debygol o gynnwys cyfran sylweddol o aelwydydd lle gall o leiaf un oedolyn siarad Cymraeg ac felly darparu seiliau gwell i gynllunio ar gyfer gwella bywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg."

52. Wedyn ceisiodd ein trydydd dadansoddiad ddeall goblygiadau allweddol mabwysiadu'r Senario Twf PG 10 mlynedd (2019 yr Adendwm) a Ffebrir i daflwybr llinell sylfaen y Gymraeg. Cyflwynir hyn yn **Atodiad 2.5**.

53. Dyma ein prif ganfyddiad:

"Yn seiliedig ar ragdybiaethau ynghylch nodweddion mewnfudwyr o Gyfrifiad 2011, y newid net yn ffigyrau senarios poblogaeth ar gyfer PG10 2019 o gymharu ag LIC14 a chyfradd llwyddiant Strategaeth Addysg Gymraeg Sir Gaerfyrddin yn y dyfodol, mae'n bosibl y gallai niferoedd siaradwyr Cymraeg fod 4,206 yn uwch na Thafllwybr Llywodraeth Cymru.

Cyfanswm nifer y siaradwyr Cymraeg = 95,608 + 4,206 = 99,814

Canran y siaradwyr Cymraeg 3+ oed = 99,814 wedi'i rhannu â 195,527 = 50.5%

Mae hyn yn awgrymu 1.5 pwynt canran o leihad o gymharu â senario Tafllwybr LIC14 (52.0%).”

Tebygoliaeth

54. Yn ogystal ag asesu maint yr effaith, yr agwedd allweddol arall ar Asesu Risg yw pennu'r debygoliaeth y bydd digwyddiad. Yn yr achos hwn, mae'r debygoliaeth y bydd y newid canrannol net yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn cynyddu, er enghraifft, 0.5% yn dibynnu ar nifer o ragdybiaethau. Mae'r rhagdybiaethau allweddol yn cynnwys profiad yn y gorffennol o'r nodweddion a'r newidiadau a ganfuwyd ar sail gwireddu'r Cynllun blaenorol, yn arbennig yn nhermau ffurfiant aelwydydd, twf mewn cyflogaeth a manteisio ar ddyraniadau tir ar gyfer tai.
55. Yn nhermau gwireddu amcanestyniadau poblogaeth, amcanestyniadau aelwydydd a thwf economaidd, nid yw cysondeb gwireddu amcanestyniadau yn arbennig o dda. Mae'r dystiolaeth o wireddu dyraniadau tir ychydig yn well.
56. Prin iawn yw'r ddealltwriaeth o'r berthynas rhwng manteisio ar dir datblygu a'r gyfran o siaradwyr Cymraeg. Mae'r dadansoddiad o dai a gwblhawyd rhwng 2001 a 2011²⁴ a newidiadau yn nifer y siaradwyr Cymraeg dros yr un cyfnod yn awgrymu cydberthyniad gwan iawn. Mewn gwirionedd, mae'r dadansoddiad o ardaloedd wardiau a gyflawnwyd gan Gyngor Sir Caerfyrddin yn awgrymu cydberthyniad negyddol rhwng y lleihad mwyaf yn nifer y siaradwyr Cymraeg a nifer fach o dai a gwblhawyd.
57. Roedd astudiaeth Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant yn 2014²⁵ o brofiad datblygu tair ystad wedi canfod bod tua 52% o'r 158 o deuluoedd a ymatebodd ag aelodau oedd yn gallu siarad Cymraeg. Dylid nodi, fodd bynnag, mai dim ond 27% o'r rhain a ddywedodd mai Cymraeg oedd prif iaith y cartref.
58. I gloi, felly, gan nad yw'r dystiolaeth wedi'i datblygu, mae'n gymharol annhebygol ar hyn o bryd y caiff y senario uchod ei wireddu.

2.4.6 Sgorio'r Risg Gychwynnol

59. Yn nhermau graddfa'r debygoliaeth y caiff maint y newid (-1.0% uwchben y tafllwybr) ei wireddu, rhoddwyd sgôr gychwynnol o -2 i hyn gan ddefnyddio'r matrices asesu risg sydd

²⁴ CDLI Cyngor Sir Caerfyrddin (2019) Newid o ran y Gymraeg a thai a gwblhawyd 2001- 2011.

²⁵ Lewis a Fisher (2014) Astudiaeth o effaith bosibl datblygiadau newydd ar gymunedau Cymraeg eu hiaith yn Sir Gaerfyrddin, sef tair ystad o dai yng Nghaerfyrddin, Cross Hands a Llandeilo.

wedi'i atgynhyrchu yn **Ffigur 2.7** drosodd. Mae'r sgôr hon yn asesiad o faint y canlyniad a thebygoliaeth y canlyniad hwnnw.

Ffigur 2.7 Asesiad o Effaith Strategaeth Twf a Ffefrir y CDLI ar y Gymraeg

MATRICES RISG GWYTNWCH YR IAITH GYMRAEG CYNLLUN DATBLYGU LLEOL SIR GÂR Y STRATEGAETH DŴF A FFEFRIR				GRADDFA'R EFFAITH/CANLYNIADAU DROS GYFNOD Y CYNLLUN									
				←		→							
				Cadarnhaol Mawr		Cadarnhaol Bach		Negyddol Bach		Negyddol Mawr			
Gwynnwch yr Iaith Gymraeg f(GIG) = NSC + CSC pwysoliad trothwy				Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafllwybr		Cynnydd llai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafllwybr		Lleihâd o lai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn is na'r tafllwybr		Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg oed 3 a throsodd yn Ardal y Cynllun yn is na'r tafllwybr			
				Uchel		Isel		Isel		Uchel			
Tebygolrwydd		Amledd		Sgôr		2		1		-1		-2	
TEBYGOLIAETH 	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 8 neu ragor gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol iawn	4	8	4	-4	-8					
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 5 - 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol	3	6	3	-3	-6					
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn bosibl yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 3- 4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Bosibl	2	4	2	-2	-4					
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn annhebygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 1- 2 waith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Annhebygol iawn	1	2	1	-1	-2					

2.5 Canfyddiadau Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth **Ofodol** a Ffefrir ddrafft

60. Roedd y broses o baratoi Cynllun Datblygu Lleol newydd Sir Gaerfyrddin yn golygu gweithio ochr yn ochr â'r asesydd Arfarnu Cynaliadwyedd i gynhyrchu chwe opsiwn gofodol. Ar gyfer un o'r camau cychwynnol mae angen deall rôl a swyddogaeth lleoedd a sut y bydd dosbarthiad arfaethedig twf yn effeithio ar y lleoedd hynny (**Ffigur 2.8**).

Ffigur 2.8 Rôl a Swyddogaeth Lleoedd

Rôl a Swyddogaeth Lleoedd

Mae'r strategaeth ofodol yn sail i holl elfennau'r cynllun a rhaid iddi dangos ei bod yn cydymffurfio â'r prawf porth, y dilyniant chwilio a Chanlyniadau Cenedlaethol Creu Lleoedd Cynaliadwy ym Mholisi Cynllunio Cymru.

Rhaid i'r strategaeth ofodol gyfleu'n glir ble caiff gwaith datblygu'r dyfodol ei leoli, pam a sut bydd yn cyflawni'r weledigaeth, y materion a'r amcanion.

*Er mwyn datblygu a chreu lleoedd cynaliadwy, mae'n rhaid i bob ACLI feddu ar ddealltwriaeth drylwyr o'i ardal, gan gynnwys cryfderau, cyfleoedd a chyfyngiadau, a ddangosir gan sail dystiolaeth gyfredol. Mae dealltwriaeth gadarn o **rôl a swyddogaeth lleoedd**, ffactorau galw a chyflenwi, o fewn a thu hwnt i'w ffin weinyddol yn hanfodol er mwyn sicrhau strategaeth effeithiol a chanlyniadau cynllunio o ansawdd. Rhaid nodi hyn yn glir yn y cynllun a'r sail dystiolaeth*

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru (2019) Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Drafft, Argraffiad 3

61. Cyhoeddodd Cyngor Sir Caerfyrddin Bapur Rôl a Swyddogaeth diwygiedig yn haf 2019.

Ceisiodd y Papur ddarparu'r dystiolaeth dros fabwysiadu ymagwedd newydd at ei Strategaeth Ofodol a Ffefrir:

“Wrth ystyried hierarchaeth aneddiadau ar gyfer y CDLI diwygiedig, mae'r papur hwn yn ystyried y rhesymeg dros fabwysiadu dull ardaloedd cymeriad / clystyrau yn hytrach na'r hyn a ystyriwyd yn draddodiadol yn ddull 'o'r brig i lawr' yn seiliedig ar wasanaethau a chyfleusterau allweddol” (para 1.5) Mae dull ardaloedd cymeriad / clystyrau yn ceisio cydnabod nodweddion gofodol cyferbyniol a phriod gyfraniadau aneddiadau unigol yn yr ardaloedd hyn.”²⁶

²⁶ Cyngor Sir Caerfyrddin (Gorffennaf 2019) Papur Rôl a Swyddogaeth Diwygiedig

62. Wedyn aiff y papur ymlaen i edrych ar y dystiolaeth o'r adolygiad o'r CDLI presennol (2006 – 2021) yn nhermau darparu tai a chyflogaeth

I grynhoi, dyma'r prif ganfyddiadau:

- *Mae'r hierarchaeth aneddiadau a nodir yn y CDLI ar draws pedair haen sy'n cynnwys tair Ardal Dwf (Llanelli, Caerfyrddin a Rhydaman / Cross Hands), chwe Chanolfan Gwasanaethau, un ar ddeg Canolfan Gwasanaethau Lleol a 42 o Gymunedau Cynaliadwy sy'n cynnwys rhyw 135 o bentrefi*

Dosbarthwyd datblygiadau ar draws pob un o'r aneddiadau hyn, ond i grynhoi, mae llawer o aneddiadau wedi datblygu'n gyflymach nag eraill. Mae'n bosibl bod hyn oherwydd bod y farchnad tai a chyflogaeth yn fwy llewyrchus mewn rhai aneddiadau, neu fod y safle anghywir wedi cael ei neilltuo yn yr anheddiad hwnnw.”²⁷

63. Rhoddir crynodeb o effaith y CDLI presennol yn **Ffigur 2.9** a ganlyn:

Ffigur 2.9 Crynodeb o effaith y CDLI presennol

Effaith ar y CDLI Diwygiedig

Yn aneddiadau Haen 1, at ei gilydd, y gwelwyd y gyfran fwyaf o ddatblygiadau yn y sir, sy'n dangos bod y farchnad tai yn fwy llewyrchus yn yr ardaloedd hynny.

Bydd angen ystyried pam mai datblygiadau cyfyngedig a welwyd mewn Aneddiadau yn Haenau 2 a 3. Bydd angen i'r hierarchaeth aneddiadau ganolbwyntio ar faint y datblygiadau yn yr ardaloedd hyn ac ymdrin â'r diffyg darpariaeth. Gellid gwneud hyn trwy roi sylw i lefel y datblygiadau a gynigir ar bob safle, a'r lefel twf yn yr aneddiadau hyn yn gyffredinol.

Mae Cymunedau Cynaliadwy ledled y sir wedi dangos eu pwysigrwydd o ran darparu tai. Bydd angen ystyried maint y datblygiadau gan fod yr aneddiadau yn yr haen hon yn amrywio'n sylweddol o ran eu maint.

Ffynhonnell: Cyngor Sir Caerfyrddin: Papur Cefndir Rôl a Swyddogaeth lleoedd yn Sir Gaerfyrddin

64. Wrth ystyried yr opsiynau gofodol a'r fframwaith aneddiadau ar gyfer y CDLI diwygiedig, mae'r Cynllun Adneuo yn cynnig cyfres o glystyrau daearyddol sy'n cefnogi hierarchaeth aneddiadau. Mae Ardal y Cynllun wedi'i rhannu'n 6 chlwstwr daearyddol, pob un â phrif ganolfan neu ganolfan gwasanaethau sy'n cefnogi aneddiadau eraill.

- Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig
- Llanelli a Gwendraeth Isaf
- Aman a Gwendraeth Uchaf
- Teifi;

²⁷ Cyngor Sir Caerfyrddin (Gorffennaf 2019) Papur Rôl a Swyddogaeth Diwygiedig

- Tywi Uchaf
- Gorllewin Sir Gaerfyrddin

65. Wedyn mae Pennod 6 yn mynd ymlaen i ddisgrifio nodweddion pob clwstwr a sut y bydd pob clwstwr yn cyfrannu at y gwaith o gyflawni'r Cynllun.

2.5.1 [Asesiad yr Arfarniad Cynaliadwyedd o Effaith a ragwelir y Strategaeth **Ofodol** a Ffefrir Gychwynnol ar y Gymraeg](#)

66. Fel rhan o Gam B yr Arfarniad Cynaliadwyedd gwnaethpwyd asesiad o chwe opsiwn gofodol cychwynnol oedd yn amrywio o ran ble ac i ba lefel yr oedd tai, cyflogaeth a gwasanaethau i gael eu hannog i leoli. Yn dilyn yr Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol hwn, a gwaith ymgysylltu â rhanddeiliaid, yn ychwanegol at y chwe opsiwn hyn, datblygwyd "opsiwn hybrid" arall.

67. Rhoddir crynodeb o hwn yn adrannau 4.5.1 a 4.5.2 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol a chaiff ei atgynhyrchu yn **Ffigur 2.10** drosodd:

Ffigur 2.10 Crynodeb o'r Opsiwn Hybrid

4.5 Dewis Hybrid – Cymuned Gytbwys a Thwf Cynaliadwy

4.5.1 O ganlyniad i'r Arfarniad Cynaliadwyedd hwn, ac ymgysylltiad dilynol â rhanddeiliaid, argymhellir y dylid ystyried dewis hybrid fel y dewis a ffefir, sy'n adlewyrchu nifer o nodweddion y dewisiadau uchod. Mae'r dewis hybrid hwn yn ceisio ychwanegu at y dull a amlygir trwy Ddewis Strategol 4 – Dan Arweiniad y Gymuned, ac yn ceisio darparu cyfleoedd ar gyfer ardaloedd gwledig a sicrhau y cydnabyddir amrywiaeth y Sir a chymunedau, ond yn dileu'r dull rhagnodol o bennu ardaloedd nodweddiadol yn y Sir. Mae'r Dewis yn ceisio cadw dull sy'n adlewyrchu rôl a swyddogaeth aneddiadau ac a fydd yn ceisio ymateb i sut y mae'n pennu twf i ardaloedd trefol a gwledig y Sir.

4.5.2 Bydd y dewis hybrid yn ymgorffori elfennau o Ddewis 5, gan gydnabod ac adlewyrchu buddsoddiad a buddion economaidd i'r Sir a'i chymunedau trwy Fargen Ddinesig Bae Abertawe, a chyfleoedd economaidd eraill. Yn unol â'r prif bwyslais yn Newis 2, mae hefyd yn cydnabod bod angen amrywiaeth o seilwaith priodol i gefnogi twf cynaliadwy. Yn unol â Dewis 6, bydd yn cydnabod y dylid gallu cyflawni twf a'i gyfeirio at anghenion cymuned a galw'r farchnad.

68. Rhoddir crynodeb o Arfarniad Cynaliadwyedd yr holl Opsiynau Gofodol, gan gynnwys yr Opsiwn Hybrid, yn Ffigur 6 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd a chaiff ei atgynhyrchu isod yn **Ffigur 2.11** (gyda'r asesiad yn erbyn Amcan y Gymraeg (SA11) wedi'i amlygu â lliw melyn).

Ffigur 2.11 Crynodeb o Arfarniad Cynaliadwyedd yr Opsiynau Gofodol

Ffigwr 5 Crynodeb o Arfarniad Cynaliadwyedd Dewisiadau Gofodol, gan gynnwys Dewis Hybrid

Amcan AC	Dewis 1	Dewis 2	Dewis 3	Dewis 4	Dewis 5	Dewis 6	Hybrid
AC1 Datblygu Cynaliadwy	+	-	-	+	?	?	+
AC2 Bioamrywiaeth		+			+		
AC3 Ansawdd Aer	-	-	-	-	-	-	+
AC4 Ffactorau Hinsoddol	+/-	+/-	+/-	+/-	-	-	+/-
AC5 Dŵr	-	+	-	+	-	-	+
AC6 Asedau Materol	+	-	-	+	-	-	+
AC7 Pridd		+	-		+	+	
AC8 Treftadaeth Ddiwylliannol							
AC9 Tirwedd			-				
AC10 Poblogaeth	++	-	-	++	+/-	+/-	++
AC11 Y Gymraeg	+	-	-	+	+/-	-	+
AC12 Iechyd a Llesiant	+	-	-	++	+/-	+/-	++
AC13 Addysg a Sgiliau	+	-	-	+	++	?	++
AC14 Yr Economi	+	-	-	+	++	?	++
AC15 Gwead Cymdeithas	+	-	-	++	-	-	++

Ffynhonnell: Cyngor Sir Caerfyrddin (Rhagfyr 2018) Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol y Strategaeth a Ffefir.

69. Nid yw'r Opsiwn Hybrid yn cael ei asesu a'i sgorio'n uniongyrchol yn nhermau effeithiau a ragwelir ar y Gymraeg (SO 11). Fodd bynnag, ymddengys fod yr Arfarniad Cynaliadwyedd yn awgrymu y bydd yr opsiwn, yn nhermau Anheddau y Flwyddyn, rhywle rhwng Opsiwn 4 ac

Opsiwn 5, ac mae hyn wedi arwain at asesu'r sgôr fel **effaith fân gadarnhaol** ar y Gymraeg. Rhoddir y sgorau a'r cyfiawnhad dros yr asesiad fel a ganlyn yn **Nhabl 2.2**:

Tabl 2.2 Effaith a ragwelir Opsiynau 4 a 5 a'r Opsiwn Hybrid ar y Gymraeg

Opsiwn Gofodol 4 Opsiwn a arweinir gan y gymuned	<i>Mae effeithiau cadarnhaol gan fwyaf ar y Gymraeg i'r opsiwn hwn, gan y bydd twf a gyfeirir at ardaloedd mwy gwledig yn helpu i sicrhau y bydd siaradwyr Cymraeg, yn arbennig pobl ifanc, yn gallu fforddio tai a chael swyddi mewn ardaloedd gwledig ac yn cael eu cadw yn yr ardaloedd hynny."</i> Effeithiau a ragwelir: Tymor Byr + Tymor Canolig + Tymor Hir +
Opsiwn Gofodol 5 Effaith Ymledol y Fargen Ddinesig	<i>Mae potensial i dwf ffocysedig o gwmpas datblygiadau dinas-ranbarth Bae Abertawe yng Nghaerfyrddin ac yn Llanelli greu amgylchedd bywiog lle gallai siaradwyr Cymraeg gael eu hannog i aros yn y sir. Fodd bynnag, gyda'r opsiwn hwn byddai datblygiadau'n cael eu cyfeirio at ardaloedd lle gwelwyd llawer o ddatblygiadau yn hanesyddol. Mae'n bosibl na fydd gan yr ardaloedd hyn y potensial i ymdopi â newidiadau yn eu cymeriad ac felly gallai'r effaith ar y Gymraeg fod yn niweidiol."</i> Effeithiau a ragwelir: Tymor Byr +/- Tymor Canolig +/- Tymor Hir +/-
Opsiwn Hybrid	<i>Mae potensial i'r opsiwn hwn gefnogi aneddiadau sy'n bodoli eisoes o ran gwasanaethau a chyfleusterau sydd yn ei dro yn debygol o gael effaith gadarnhaol ar gadw siaradwyr Cymraeg ifanc yn y sir. Bydd hefyd yn alinio datblygiadau preswyl â chyfleoedd sylweddol i gael swyddi medrus o ganlyniad i Fargen Ddinesig Bae Abertawe, sy'n debyg o hybu cadw siaradwyr Cymraeg ifanc yn y sir."</i> Effeithiau a ragwelir: Tymor Byr + Tymor Canolig + Tymor Hir +

2.5.2 Sylwadau

70. Rydym yn cytuno â Llywodraeth Cymru nad yw'r Strategaeth Ofodol a Ffeirir Ddrafft yn ystyried yn llawn sut y bydd graddfa a lleoliad twf, yn unigol ac mewn cyfuniad, yn effeithio ar y Gymraeg.
71. Rydym yn cydnabod, fodd bynnag, ei bod yn anodd asesu hyn yn aml oherwydd mai prin iawn yw'r ddealltwriaeth o'r berthynas rhwng manteisio ar dir datblygu a'r gyfran o siaradwyr Cymraeg.
72. Fodd bynnag, mae rhywfaint o dystiolaeth ar gael ynghylch effaith ofodol twf tai dros y cyfnod diwethaf ers Cyfrifiad 2001.
73. Yn gyntaf, o ganlyniad i gomisiynu'r astudiaeth hon, edrychodd astudiaeth gychwynnol a wnaethpwyd yn rhan olaf 2019 gan yr Uned Blaen-gynllunio ar ddisbarthiad gofodol tai a gwblhawyd a chyfraddau lleihad yng nghanran y preswylwyr oedd yn siarad Cymraeg rhwng

2001 a 2011²⁸ a newidiadau yn nifer y siaradwyr Cymraeg dros yr un cyfnod. Mae'r dadansoddiad o dai a gwblhawyd yn awgrymu cydberthyniad negyddol rhwng y lleihad mwyaf yn nifer y siaradwyr Cymraeg a nifer fach o dai a gwblhawyd.

74. Yn ail, mae ymchwil gyfyngedig²⁹ a wnaethpwyd gan ymchwilwyr o Brifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant yn 2014 ar effaith datblygiadau newydd ar ddisbarthiad siaradwyr Cymraeg mewn tri anheddiad yn awgrymu bod cyfran sylweddol o ddatblygiadau newydd yn cael eu meddiannu gan aelwydydd Cymraeg eu hiaith sy'n bodoli eisoes, wrth iddynt symud o'r stoc sy'n bodoli eisoes. Canfu astudiaeth a wnaethpwyd fel rhan o Gynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Ynys Môn a Gwynedd dystiolaeth debyg hefyd.³⁰
75. Rydym yn cydnabod nad yw'n hawdd deall yn llawn y berthynas rhwng dosbarthiad datblygiadau tai yn y gorffennol a'i effaith ar y Gymraeg oherwydd nad oes data cynhwysfawr ar gael. Fodd bynnag, mae'n bosibl y gallai archwilio a deall data procsi (megis data CYBLD dros amser) ddarparu gwybodaeth ychwanegol am effaith ofodol twf o'r fath yn y gorffennol.
76. O gofio'r pwyslais a roddir i'r Strategaethau Twf a Gofodol a Ffeirir gadw cyfran fwy o bobl ifanc (gan gynnwys siaradwyr Cymraeg) byddai hefyd yn werthfawr iawn pe bai modd deall yn well y rhwystrau i gadw siaradwyr Cymraeg. Cydnabyddir, fodd bynnag, bod astudiaeth o'r fath yn mynd y tu hwnt i gylch gwaith a swyddogaeth y CDLI ac o'r herwydd ni ddisgwylir i'r gwaith hwn gael ei gyflawni fel rhan o'r gwaith o gynhyrchu'r Cynllun.

2.5.3 Ein Hasesiad Lefel Uchel o Effaith y Strategaeth **Ofodol** a Ffeirir ar y Gymraeg

77. Fel gyda methodoleg Arfarniad Cynaliadwyedd yn gyffredinol, mae ein hasesiad yn dechrau trwy geisio canfod sefyllfa 'busnes fel arfer'.
78. Edrychodd Rhan 2.1 o'r Asesiad Lefel Uchel ar y Strategaeth Twf a Ffeirir ac asesodd effaith debygol mabwysiadu rhagdybiaeth twf poblogaeth 2019 (PG10 mlynedd yr Adendwm) yn hytrach na rhagdybiaeth sail-2014 Llywodraeth Cymru.

²⁸ CDLI Sir Gaerfyrddin (2019) Welsh Language Change and Housing Completions 2001- 2011.

²⁹ Lewis a Fisher (2014) Astudiaeth o effaith bosibl datblygiadau newydd ar gymunedau Cymraeg eu hiaith yn Sir Gaerfyrddin, sef tair ystad o dai yng Nghaerfyrddin, Cross Hands a Llandeilo.

³⁰ Gwasanaeth Ymchwil a Dadansoddeg Cyngor Gwynedd (2014) Arolwg Tai ac Iaith Gwynedd ac Ynys Môn

79. Er y cynhyrchir amcanestyniadau lefel Sir nid oes data lefel is na sir ar gael ac felly mae'n anos nodi a phrofi'r 'Opsiwn Hybrid' yn erbyn yr hyn a allai fod o dan 'fusnes fel arfer'.
80. Mae'r CDLI presennol yn dod i ben yn 2021 ac mae'n defnyddio Strategaeth Ofodol wahanol. Er y byddai wedi bod yn ddefnyddiol profi'r sefyllfa yn 2021 yn erbyn canlyniadau'r Cyfrifiad, nid yw hyn yn bosibl, wrth gwrs.
81. Y dull a ffafwrn yw rhagdybio'r sefyllfa a allai fod erbyn 2033 yn absenoldeb yr Opsiwn Hybrid. Rydym wedi ceisio amcanestyn beth allai'r sefyllfa fod pe câi strategaeth ofodol y CDLI presennol ei pharhau ond ar sail y sefyllfa Busnes fel Arfer yn y Strategaeth Twf a Ffefrir, sef amcanestyniad poblogaeth wedi'i seilio ar Amcanestyniad sail-2014 Llywodraeth Cymru. Mae hyn yn cyfateb i Opsiwn 1 yn yr Arfarniad Cynaliadwyedd a ddisgrifir fel dosbarthiad cyflogaeth a thai mewn modd sy'n adlewyrchu eu maint presennol...."³¹ Ar sail ein cyfrifiadau o boblogaeth amcanestynedig o 199,631 byddai hyn yn arwain at boblogaeth 3 oed a throsodd amcanestynedig o 195,638.
82. Byddai hyn yn dyrannu twf hyd 2033 i'r chwe chlwstwr ar sail eu cyfrannau presennol o'r boblogaeth. Yn ein rhagfynegiad o'r Aseiad o'r Effaith ar y Gymraeg yn Rhan 2.1 ar gyfer Sir Gaerfyrddin yn gyfan, rhagdybiasom y byddai gan Sir Gaerfyrddin, o gymhwyso'r un newid (22.5%) dros y cyfnod 2011 - 2033 yn y ganran o boblogaeth Cymru tair oed a throsodd sy'n siarad Cymraeg, gyfran gymesur o Daflwybr Llywodraeth Cymru ar gyfer twf yn nifer y siaradwyr Cymraeg o 78,048 yn 2011 i 95,608 erbyn 2033.
83. Yn ein dadansoddiad o'r Strategaeth Twf a ffefrir, wedi'i seilio ar ein rhagdybiaethau ar fabwysiadu targed o 75% ar y gyfran o grŵp oedran 3-15 o siaradwyr Cymraeg a rhagdybiaethau ar effaith llifoedd mudo ar aelodau o aelwydydd Cymraeg, rydym wedi darogan bod yr opsiwn twf hwn yn debygol o arwain at gynnydd yn nifer y siaradwyr Cymraeg i 99,814. Rydym wedi cyfrifo effaith y Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar ddsbarthiad y boblogaeth ymysg y chwe chlwstwr trwy rannu dosbarthiad dyraniadau ar ein hamcangyfrif o boblogaethau 2018 ar gyfer pob clwstwr.

---

³¹ Cyngor Sir Caerfyrddin (Rhagfyr 2018) Arfarniad o Gynaliadwyedd y CDLI Adneuo Drafft, adran 5.6

84. Mae **Tabl 2.3** yn dangos canlyniadau'r effaith debygol ar ddsbarthiad gofodol siaradwyr Cymraeg o gymharu'r Opsiwn Gofodol a Ffefrir ag Opsiwn 1 ("Busnes fel Arfer") y Strategaeth Ofodol.

Tabl 2.3 Cymharu Effeithiau a Ragwelir Opsiynau Busnes fel Arfer a'r Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar y Gymraeg

		Amcanestyniad CDLI (Opsiwn 1)			Y Strategaeth dŵf a Ffefrir	Y Strategaeth Ofodol a Ffefrir		Gwahaniaeth	
Clwstwr		Trigolion 3 a throsodd	Siaradwyr Cymraeg		Trigolion 3 a throsodd	Siaradwyr Cymraeg		Nifer	Canran
Clwstwr 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	35936	18742	52.2%	36283	19567	53.9%	825	2.2
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	78335	28051	35.8%	79092	29285	37.0%	1234	1.5
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	45420	29696	65.4%	45859	31002	67.6%	1306	2.8
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	13817	8322	60.2%	13950	8688	62.3%	366	2.6
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	11154	5851	52.5%	11262	6109	54.2%	257	2.2
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	10976	4945	45.1%	11082	5163	46.6%	218	2.0

- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 1, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 825 (2.2%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 2, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 1234 (1.5%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 3, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 1306 (2.8%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 4, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 366 (2.6%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 5, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 257 (2.2%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Yn nhermau'r effaith ar Glwstwr 6, mae hyn yn awgrymu y byddai nifer y siaradwyr Cymraeg 218 (2.0%) yn uwch o dan y Strategaeth Ofodol a Ffefrir.
- Mae'r gwahaniaeth mewn termau canrannol yn amrywio rhwng 1.5% ar gyfer Clwstwr 2 (Llanelli a Gwendraeth Isaf) i 2.8% ar gyfer Clwstwr 3 (Aman a Gwendraeth Uchaf).

Yn gyffredinol, mae hyn yn awgrymu y byddai cyfran y siaradwyr Cymraeg 1.6% yn uwch (50.5% o gymharu â 48.9%).

Tebygoliaeth

85. Ceir trafodaeth ar nodweddion 'tebygoliaeth' y bydd maint penodol yn digwydd, a chafeatau ynghylch unrhyw ragdybiaethau a wneir, ym mharagraffau 55 i 59 uchod.
86. I gloi, felly, oherwydd nad yw'r dystiolaeth wedi'i datblygu, mae'r debygoliaeth y bydd y senario uchod yn cael ei wireddu yn gymharol wan ar hyn o bryd a rhoddir iddi sgôr o 2.

2.5.4 Sgorio'r Risg Gychwynnol

87. Yn nhermau graddfa'r debygoliaeth y caiff maint y newid ar gyfer y Strategaeth Ofodol a Ffefrir o gymharu ag Opsiwn 1 y CDLI (Strategaeth Busnes fel Arfer) (yn gyffredinol +1.6%) ei wireddu, rhoddwyd sgôr gychwynnol o +2 i hyn gan ddefnyddio'r matrices asesu risg sydd wedi'i atgynhyrchu yn **Ffigur 2.12** drosodd ac mae'n awgrymu canlyniad mân gadarnhaol. Mae'r sgôr hon yn asesiad o faint y canlyniad a thebygoliaeth y canlyniad hwnnw.
88. Yn nhermau'r Fframwaith Arfarniad Cynaliadwyedd yn ein barn ni rhoddir sgôr i hyn o FÂN GADARNHAOL.

Ffigur 2.12 Sgôr Risg a Ragwelir ar gyfer y Strategaeth Ofodol a Ffefrir

MATRICES RISG GWYTNWCH YR IAITH GYMRAEG CYNLLUN DATBLYGU LLEOL SIR GÂR Y STRATEGAETH OFODOL A FFEFRIR				GRADDFA'R EFAITH/CANLYNIADAU DROS GYFNOD Y CYNLLUN				
				Cadarnhaol Mawr Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r taflywyr	Cadarnhaol Bach Cynnydd llai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r taflywyr	Negyddol Bach Lleihâd o lai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn is na'r taflywyr	Negyddol Mawr Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg oed 3 a throsodd yn Ardal y Cynllun yn is na'r taflywyr	
Gwytnwch yr Iaith Gymraeg f(GIG) = NSC + CSC pwysoliad trothwy				Uchel	Isel	Isel	Uchel	
Tebygolrwydd		Amlledd	Sgôr	2	1	-1	-2	
TEBYGOLIAETH	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 8 neu ragor gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol iawn	4	8	4	-4	-8
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 5 - 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol	3	6	3	-3	-6
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn bosibl yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 3- 4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Bosibl	2	4	2	-2	-4
	Mae profiad yn dangos fod y tŵf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn annhebygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 1- 2 waith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Annhebygol iawn	1	2	1	-1	-2

2.6 Effeithiau Eilaidd, Cronnol a Synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddrafft

89. Fel y dywedir ym mharagraff 17 o Ran 2 uchod, mae'r argraffiad newydd o'r Llawlyfr Cynlluniau Datblygu yn debygol o'i gwneud yn ofynnol i Awdurdodau Cynllunio Lleol, fel rhan o'r broses Arfarniad Cynaliadwyedd, ystyried sut y bydd graddfa a lleoliad twf, yn unigol ac mewn cyfuniad, yn effeithio ar y Gymraeg.
90. Yn ein briff ni, rydym wedi cyfyngu ein hymchwiliad i ystyried sut mae'r Arfarniad Cynaliadwyedd wedi asesu effeithiau eilaidd, cronol a synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddiwygiedig ar Dopig 11 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd (*A fydd y CDLI yn hybu twf y Gymraeg a diwylliant Cymru?*). Ceir y dadansoddiad hwn yn Atodiad 6 i'r Arfarniad Cynaliadwyedd³².
91. Gan yr ymddengys nad oes unrhyw asesiad penodol o effeithiau eilaidd, cronol a synergistaidd y strategaeth a ffefrir, mae Adran 7 yn rhoi crynodeb o effeithiau'r CDLI Adneuo ar gynaliadwyedd ac yn cyflwyno'r sylwadau canlynol ar effeithiau cronol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol:
- “Effeithiau cronol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol***
- Mae'r cynllun yn gyfan hefyd wedi cael ei arfarnu ar gyfer effeithiau cronol, synergistaidd ac anuniongyrchol”³³*
92. O'n harchwiliad ac asesiad o effeithiau cronol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol tebygol y Strategaeth Twf a Ffefrir, rydym yn dod i'r casgliad ei bod yn eithafol o anodd ar hyn o bryd gwahanu unrhyw effeithiau o'r fath o ddylanwad ffactorau eraill megis materion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol ansicr; y ffordd y bydd polisiau Llywodraeth Cymru ar hybu twf yn nefnydd y Gymraeg yn cael eu rhoi ar waith; polisiau gofodol ar lefelau cenedlaethol a strategol a pholisiau awdurdodau cynllunio lleol cyfagos.
93. Rydym yn rhoi sgôr i effeithiau uniongyrchol y Strategaeth Twf a Ffefrir a'r Strategaeth Ofodol a Ffefrir o gymharu â'r senarios Busnes fel Arfer o **fân negyddol a mân gadarnhaol** yn y drefn honno. Fodd bynnag, byddem yn rhoi sgôr o ansicr i'r effeithiau anuniongyrchol ac eraill oherwydd y diffyg tystiolaeth gadarn a allai helpu i bwysu a mesur dylanwad y CDLI Drafft o gymharu â ffactorau eraill.

---

³² Cyngor Sir Caerfyrddin (Tachwedd 2019) *Arfarniad Cynaliadwyedd y CDLI Diwygiedig: Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd y CDLI Adneuo*

³³ Op. Cit. Tudalen 48

2.7 Argymhellion ar gyfer Rheoli'r Risg

94. Er mwyn rheoli'r risg a nodir gan yr asesiad lefel uchel hwn o effaith Strategaeth a Ffefrir Sir Gaerfyrddin ar y Gymraeg (graddfa a dosbarthiad twf), bydd angen gweithredu Cynllun Gweithredu ar y Gymraeg sy'n nodi ymatebion yr Awdurdod Lleol a rhanddeiliaid eraill i'r risg a nodir.
95. Yn unol â Pholisi Strategol Sir Gaerfyrddin, PS7: Y Gymraeg a'i Diwylliant "*Disgwylir i bob cynnig ar gyfer datblygiad newydd sy'n ddarostyngedig i WL1 nodi mesurau sy'n hybu buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru*" (PS7, t.1). Mae WL1: Y Gymraeg a Datblygiadau Newydd yn nodi y gallai mesurau o'r fath gynnwys:
- Darparu cymorth a chyllid i sefydliadau a chyrff sy'n darparu gweithgareddau, cyfleusterau ac addysg i siaradwyr Cymraeg a dysgwyr y Gymraeg, a
  - Chymorth a chyllid i ddosbarthiadau dysgu Cymraeg. (WL1, t.2)
96. Bydd angen nodi'r mesurau lliniaru priodol ar gyfer i) Sir Gaerfyrddin yn gyfan, ii) pob un o'r chwe ardal glwstwr, a iii) phob datblygiad. Disgwylir y bydd y mesurau lliniaru ar bob lefel yn cynnwys, fel bo'n briodol:
- Hybu a hwyluso caffael cynnar a defnyddio'r Gymraeg gan blant yn y cartref ac ymysg aelodau o'r teulu agos a rhwydweithiau cyfeillion y teulu;
  - Sicrhau'r ddarpariaeth fwyaf posibl o ofal plant ac addysg gynnar anstatudol drwy gyfrwng y Gymraeg;
  - Sicrhau'r gallu mwyaf posibl gan ddarparwyr addysg statudol i ddatblygu ymwybyddiaeth o'r Gymraeg, galluoedd ynddi a defnydd ohoni ymysg disgyblion sy'n siarad Cymraeg gartref, rhai sy'n siarad Saesneg gartref a rhai sy'n siarad ieithoedd eraill gartref;
  - Sicrhau'r gallu mwyaf posibl gan ddarparwyr addysg drydyddol a phellach i ddatblygu ymwybyddiaeth o'r Gymraeg, galluoedd ynddi a defnydd ohoni ymysg oedolion ifanc a rhai hŷn sy'n ddysgwyr;
  - Sicrhau'r cyfleoedd mwyaf posibl i oedolion ddatblygu eu hymwybyddiaeth o'r Gymraeg, dysgu Cymraeg a defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle;
  - Hybu a chynorthwyo sefydliadau, rhwydweithiau a lleoedd sy'n darparu cyfleoedd i bobl ryngweithio, cymdeithasu a chydweithio drwy gyfrwng y Gymraeg.
97. Yn rhan o'r broses caniatâd cynllunio mae WL1 yn caniatáu ar gyfer gosod ar ddatblygwyr amodau neu gytundebau cyfreithiol i sicrhau'r mesurau gweithredu a gwella a gynigir yn y Cynllun Gweithredu (WL1: t.2).

98. Bydd yr holl randdeiliaid a phartneriaid perthnasol, gan gynnwys yr Awdurdod Lleol a'r datblygwr, yn cytuno ar y Cynllun Gweithredu ar y Gymraeg a gynigir, a bydd yn cael ei gostio'n llawn ar ôl cytuno ar y datblygiad a gynigir.

99. Hefyd bydd angen i'r rhanddeiliaid a phartneriaid gytuno ar fframwaith a chynllun priodol ar gyfer diweddarau a monitro'r Cynllun Gweithredu ar y Gymraeg.

* * * * *

Rhan 3 - Asesiad o Effaith Polisiâu'r CDLI Diwygiedig Adneuo ar y Gymraeg

3.1 Cyflwyniad

1. Mae Rhan 3 o'r Briff y cytunwyd arno³⁴ yn gofyn am Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg ar gyfer yr effeithiau tebygol y rhagwelir y bydd Polisiâu'r CDLI Adneuo yn eu cael ar y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin.
2. Amcan datganedig yr Arfarniad Cynaliadwyedd yw *“Hybu twf y Gymraeg a diwylliant Cymru”*. Mae Polisi Cynllunio Cymru hefyd yn disgwyl i'r system cynllunio defnydd tir *“ystyried yr amodau sy'n hanfodol i'r Gymraeg a, thrwy wneud hynny, gyfrannu at ei defnyddio a'r nod llesiant y Gymraeg sy'n Ffynnu”*.

3.2 Methodoleg

3. Cytunwyd yn y cyfarfod Briffio, o gofio'r cyfyngiadau ar amser ac adnoddau, y byddai IAITH/BURUM yn gweithio'n iteraidd gyda'r Adain Blaen-gynllunio ac yn canolbwyntio ei ymdrechion ar asesu effeithiau'r ddau bolisi mwyaf perthnasol sy'n ymwneud â'r Gymraeg (PS7 a WL1).
4. Darparwyd copi o ddrafftiau cynnar y ddau bolisi hyn yn gynnar ym mis Hydref. Caiff y rhain eu hatgynhyrchu yn **Ffigur 3.1** heb eu cyfiawnhad rhesymedig.

---

³⁴ Gofynnodd y briff gwreiddiol am yr elfennau canlynol hefyd ond nid oedd modd eu cyflawni oherwydd cyfyngiadau ar amser ac adnoddau:

- Asesiad o'r effeithiau a ragwelir mae dyraniadau safleoedd y CDLI Adneuo yn debygol o'u cael ar y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin
- Argymhellion ar gyfer darpariaethau a chanllawiau i gael eu nodi mewn Canllawiau Cynllunio Atodol i gynorthwyo â phenderfynu ar geisiadau cynllunio yn y dyfodol, gan gynnwys methodoleg ar gyfer unrhyw waith asesu neu arfarnu arall y bydd ei angen o bosibl ar y cam ceisiadau yn ogystal â chanllawiau ynghylch pa wybodaeth a fydd yn ofynnol i gefnogi ceisiadau cynllunio yn y dyfodol.

Ffigur 3.1 Polisiâu Strategol a Manwl Drafft ar y Gymraeg

Polisi Strategol – SP 7: Y Gymraeg a Diwylliant Cymru

Mae'r Cynllun yn cefnogi cynigion datblygu sy'n diogelu ac yn hyrwyddo buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru yn y Sir. Ni fydd cynigion datblygu sy'n cael effaith anfanteisiol ar fywiogrwydd a hyfywedd y Gymraeg a diwylliant Cymru'n cael eu caniatáu oni bai y gellir lliniaru'r effaith.

WL1: Y Gymraeg a Datblygiadau Newydd

Bydd yn ofynnol i'r holl gynigion datblygu ledled Sir Gaerfyrddin ddiogelu a hyrwyddo'r Gymraeg.

Safleoedd Dyranedig

Bydd yn ofynnol i'r cynigion datblygu canlynol gyflwyno Cynllun Gweithredu Iaith, a hwnnw'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu a hyrwyddo'r Gymraeg:

Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;

Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; a,

Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Hapsafleoedd

Bydd yn ofynnol bod y cynigion canlynol ar hapsafleoedd yn cyflwyno Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg i ategu cais cynllunio

Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;

Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; a,
Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Bydd yn ofynnol bod cynigion nad ydynt yn gyson â dosbarthiad tai'r Cynllun (Atodiad 9) yn darparu cynllun fesul cyfnod sy'n nodi'r graddfeydd amser ar gyfer darparu'r tai a gynigir ar y safle, a dangos na fyddent yn cael effaith negyddol ar y Gymraeg na ellir ei lliniaru.

Bydd yn ofynnol i ddatblygiadau preswyl ar gyfer 10 tŷ neu fwy ar safleoedd dyranedig a hapsafleoedd gyfrannu'n gadarnhaol tuag at fywiogrwydd a hyfywedd grwpiau cymunedol Cymraeg a chyfleoedd i ddysgu Cymraeg.

5. Cytunasom â sylwedd cyffredinol y polisiau drafft hyn gan eu bod yn darparu polisiau priodol sy'n diogelu ac yn cefnogi'r Gymraeg. Fodd bynnag, daw ein hasesiad i'r casgliad bod y prif faes y gellid ei gryfhau yn ymwneud â chynnwys geiriad sy'n cefnogi amodau sy'n caniatáu i'r Gymraeg fod yn fwy gwydn neu, yn wir, i ffynnu, yn ychwanegol at osgoi dirywiad a/neu gynnal yr amodau presennol. Mae hyn yn cefnogi'r cyfeiriad cyffredinol wrth greu amodau i'r Gymraeg ffynnu fel sy'n ofynnol gan y nod Llesiant.
6. Ein hawgrymiadau oedd cynnwys gair/geiriau a champau gweithredu sy'n "gwella" buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru yn y sir. Mae **Ffigur 3.2** yn atgynhyrchu'r newidiadau a awgrymir o ganlyniad i'n hasesiad.

Ffigur 3.2 Polisiau Diwygiedig ar y Gymraeg a Diwylliant Cymru

Polisi Strategol – SP 7: Y Gymraeg a Diwylliant Cymru

Mae'r Cynllun yn cefnogi cynigion datblygu sy'n diogelu, yn hyrwyddo ac yn gwella buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru yn y Sir. Ni fydd cynigion datblygu sy'n cael effaith anfanteisiol ar fywiogrwydd a hyfywedd y Gymraeg a diwylliant Cymru'n cael eu caniatáu oni bai y gellir lliniaru'r effaith. Bydd disgwyl i'r holl gynigion datblygu y mae WL1 yn berthnasol iddynt nodi mesurau sy'n gwella buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru.

WL1: Y Gymraeg a Datblygiadau Newydd

Bydd yn ofynnol i'r holl gynigion datblygu ledled Sir Gaerfyrddin ddiogelu a hyrwyddo'r Gymraeg.

Safleoedd Dyranedig

Bydd yn ofynnol i'r cynigion datblygu canlynol gyflwyno Cynllun Gweithredu Iaith, a hwnnw'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg:

- a) Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;
- b) Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; ac,
- c) Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Hapsafleoedd

Bydd yn ofynnol bod y cynigion canlynol ar hapsafleoedd yn cyflwyno Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg i ategu cais cynllunio yn ogystal â Chynllun Gweithredu Iaith sy'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg:

Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;

Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; ac,

Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Bydd yn ofynnol bod cynigion nad ydynt yn gyson â dosbarthiad tai'r Cynllun (Atodiad 9) yn darparu cynllun fesul cyfnod sy'n nodi'r graddfeydd amser ar gyfer darparu'r tai a gynigir ar y safle, a dangos na fyddent yn cael effaith negyddol ar y Gymraeg na ellir ei lliniaru.

Bydd yn ofynnol i gynigion datblygu hapsafleoedd gyflwyno Cynllun Gweithredu Iaith sy'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg.

Bydd yn ofynnol i ddatblygiadau preswyl ar gyfer 10 tŷ neu fwy ar safleoedd dyranedig a hapsafleoedd gyfrannu'n gadarnhaol tuag at fywiogrwydd a hyfywedd grwpiau cymunedol Cymraeg a chyfleoedd i ddysgu Cymraeg.

7. Mae addasiadau eraill i'r Cyfiawnhad Rhesymedig dros y polisiau wedi cael eu cyflwyno a'u derbyn hefyd. Ceir copi o fersiwn y Cynllun Adneuo drafft o'r polisiau hyn yn Atodiad 3.

3.3 Effeithiau Eilaidd, Cronnol a Synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddrafft

8. Fel y dywedir ym mharagraff 17 o Ran 2 uchod, mae'r argraffiad newydd o'r Llawlyfr Cynlluniau Datblygu yn debygol o'i gwneud yn ofynnol i Awdurdodau Cynllunio Lleol, fel rhan o'r broses Arfarniad Cynaliadwyedd, ystyried sut y bydd (graddfa a lleoliad twf), yn unigol ac mewn cyfuniad, yn effeithio ar y Gymraeg.
9. Yn ein briff ni, rydym wedi cyfyngu ein hymchwiliad i ystyried sut mae'r Arfarniad Cynaliadwyedd wedi asesu effeithiau eilaidd, cronnol a synergistaidd y Strategaeth a Ffefrir ddiwygiedig ar Dopig 11 o'r Arfarniad Cynaliadwyedd (*A fydd y CDLI yn hybu twf y Gymraeg a diwylliant Cymru?*). Ceir y dadansoddiad hwn yn Atodiad 6 i'r Arfarniad Cynaliadwyedd³⁵.
10. Gan yr ymddengys nad oes unrhyw asesiad penodol o effeithiau eilaidd, cronnol a synergistaidd y strategaeth a ffefrir, mae Adran 7 yn rhoi crynodeb o effeithiau'r CDLI Adneuo ar gynaliadwyedd ac yn cyflwyno'r sylwadau canlynol ar effeithiau cronnol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol:

“Effeithiau cronnol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol

Mae'r cynllun yn gyfan hefyd wedi cael ei arfarnu ar gyfer effeithiau cronnol, synergistaidd ac anuniongyrchol”³⁶

11. O'n harchwiliad ac asesiad o effeithiau cronnol, eilaidd, synergistaidd ac anuniongyrchol tebygol y Strategaeth Twf a Ffefrir, rydym yn dod i'r casgliad ei bod yn eithafol o anodd ar hyn o bryd gwahanu unrhyw effeithiau o'r fath o ddylanwad ffactorau eraill megis materion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol ansicr; y ffordd y bydd polisiau Llywodraeth Cymru ar hybu twf yn nefnydd y Gymraeg yn cael eu rhoi ar waith; polisiau

---

³⁵ Cyngor Sir Caerfyrddin (Tachwedd 2019) *Arfarniad o Gynaliadwyedd y CDLI Diwygiedig: Adroddiad Arfarniad o Gynaliadwyedd y CDLI Adneuo*

³⁶ Op. Cit. Tudalen 48

gofodol ar lefelau cenedlaethol a strategol a pholisïau awdurdodau cynllunio lleol cyfagos.

12. Rydym yn rhoi sgôr i effeithiau uniongyrchol y Strategaeth Twf a Ffeirir a'r Strategaeth Ofodol a Ffeirir o gymharu â'r senarios Busnes fel Arfer o **fân negyddol** a **mân gadarnhaol** yn y drefn honno. Fodd bynnag, byddem yn rhoi sgôr o ansicr i'r effeithiau anuniongyrchol ac eraill oherwydd y diffyg tystiolaeth gadarn a allai helpu i bwysu a mesur dylanwad y CDLI Drafft o gymharu â ffactorau eraill.

* * * * *

Atodiad 1.1: Statws y Gymraeg mewn Cynlluniau Datblygu Lleol yn Awdurdodau Lleol Cymru

Tabl A1-1: Statws y Gymraeg mewn Cynlluniau Datblygu Lleol (fel y'i adolygwyd gan IAITH/BURUM 2019)

Cynlluniau Datblygu Lleol yng Nghymru a'u Hystyriaeth o'r Iaith Gymraeg (fel ar Ebrill 2019)									
Awdurdod	Cynllun Datblygu	Cyfnod	Blwyddyn Mabwysiadu	Polisi Penodol ar yr Iaith Gymraeg	Canllaw Gofodol	Map Cyfyngiadau gydag Ardaloedd Sensitifrwydd leithyddol	Gofynion ar Ddatblygwyr ar Safleodd Annisgwyl		Canllaw Cynllunio Atodol
							Angen DIG	Angen AEIG	
Abertawe	CDLI	2010 - 2025	2019	Oes	Oes (19%+)	Oes	Na	Efallai(10+)	Na
Arfordir Penfro	CDLI	2006 - 2021	2010	Oes	Oes (30%+)	Na	Na	Na	Na
Bannau Crycheiniog	CDLI	2007 - 2022	2013	Na	Oes (30%+)	Na	Na	Na	Na
Blaenau Gwent	CDLI	2006 - 2021	2012	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Bro Morgannwg	CDLI	2011 - 2026	2017	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Caerdydd	CDLI	2006 - 2026	2016	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Caerffili	CDLI	2006 - 2021	2010	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Casnewydd	CDLI	2011 - 2026	2014	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Castell Nedd Port Talbot	CDLI	2011 - 2026	2016	Oes	Oes (25%+)	Na	Na	Oes	Oes
Ceredigion	CDLI	2007 - 2022	2014	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Conwy	CDLI	2007 - 2022	2013	Oes	Oes (part)	Na	Oes (5+)	Oes (20+)	Oes
Eryri	CDLI	2016-2031	2019	Oes	Na	Na	Oes (5+)	Oes (sylweddol uwch na 5)	Oes
Gwynedd	CDLI (ar y cyd ag Ynys Môn)	2011-2026	2017	Oes	Na	Na	Oes (5+)	Oes (5+)	Oes
Merthyr	CDLI	2006 - 2021	2011	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Penybont ar Ogwr	CDLI	2006 - 2021	2013	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Powys	CDLI	2011 - 2026	2018	Oes	Oes (25%+)	Na	Na	Oes (10+)	Na
Rhondda Cynon Tâf	CDLI	2006 - 2021	2011	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Sir Benfro	CDLI	2006 - 2021	2013	Oes	Oes	Na	Na	Na	Na
Sir Ddinbych	CDLI	2006 - 2021	2013	Na	Na	Na	Oes (5+)	Oes (20+)	Oes
Sir Fflint	CDU	2000 - 2015	2011	Oes	Oes (20%+)	Na	Oes (25+)	Na	Na
Sir Fynwy	CDLI	2011 - 2021	2014	Na	Na	Na	Na	Na	Na
Sir Gâr	CDLI	2006 - 2021	2014	Oes	Oes (60%+)	Oes	Na	Na	Oes
Torfaen	CDLI	2006 - 2021	2013	No	Na	Na	Na	Na	Na
Wrecsam	CDU	1996 - 2011	2005	Oes	Oes (20%+)	Na	Oes (25+)	Na	Na
Ynys Môn	CDLI (ar y cyd â Gwynedd)	2011-2026	2017	Oes	Na	Na	Oes (5+)	Oes (5+)	Oes

Atodiad 1.2: Fframwaith Rheoli

Gwytnwch y Gymraeg – Y Pedair Efen yn Fanwl

Cam 1: Paratoi'r Aseiad

Pwy sy'n diffinio'r effaith a'i harwyddocâd?

1. Mae pennu ffiniau'r aseiad yn allweddol i sicrhau ffocws clir ar gwmpas yr aseiad a sut i ddod i gasgliadau ar sail canlyniadau'r aseiad.
2. Dylid cynnwys **rhanddeiliaid** wrth baratoi'r aseiad. Bydd cael nifer o bersbectifau wrth ddylunio'r aseiad yn hybu cyd-ddealltwriaeth ynghylch sut mae'r cynnig yn chwarae rhan mewn effeithio ar wytnwch y Gymraeg. Bydd yn fodd i adeiladu'r model rhesymeg sy'n cyfleu'n glir i bawb beth yw'r rhagdybiaethau, prosesau, effeithiau ac allbynnau. Gall y rhain, yn eu tro, nodi'r data mae angen eu casglu i gynorthwyo â'r broses.
3. Bydd cynnwys rhanddeiliaid hefyd yn ffordd o amcangyfrif arwyddocâd y risg yn ogystal â chreu deialog ar gwmpas y risg. Gall cynnal a chofnodi'r drafodaeth â rhanddeiliaid fod yn fodd i wrthsefyll unrhyw heriau i drylwyredd yr aseiad. Ar gyfer y deialog cynnar hwn ynghylch paratoi'r aseiad, byddai o fudd gofyn i'r rhanddeiliaid feddwl am y tair elfen ganlynol:
  - datblygu a chyflwyno'r model o'r berthynas dan sylw – y risg i beth, i bwy, ble a phryd;
  - cynllunio pa ddata sydd i gael eu casglu a'r dull o gasglu data
  - sgrinio cychwynnol i ganfod a blaenoriaethu peryglon arwyddocaol
4. Mewn unrhyw system mesur, mae cyfaddawdau cydnabyddedig wrth gasglu data rhwng yr angen am gyfoeth, cadernid a pherthnasedd/hwylustod i ddefnyddwyr penodol. Er mwyn diffinio mesuriad ar gyfer Gwytnwch y Gymraeg, y data mwyaf cadarn a dibynadwy yw data'r Cyfrifiad dengmlwyddol o'r Boblogaeth.
5. Mae'r Cyfrifiad yn rhoi inni wybodaeth am nifer a chyfran y boblogaeth 3 oed a throsodd a all ddeall, siarad, darllen a/neu ysgrifennu Cymraeg yn ôl lefel cymhwysedd ac oed.
6. Wrth ystyried y prif ffactorau ynghylch pa ddata ddylai gael eu casglu wrth gyflawni aseiad risg, argymhellir, yng nghyd-destun gwytnwch y Gymraeg, defnyddio cyfuniad o **nifer a chanran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg** fel y'u cofnodwyd yn y Cyfrifiad dengmlwyddol o'r Boblogaeth.

7. Cynigir hyn oherwydd bod siarad Cymraeg yn un o'r ffactorau allweddol wrth ystyried i ba raddau mae defnyddio'r Gymraeg yn rhan annatod a chydabyddedig o fywyd cymdeithasol a chymunedol. Po uchaf yw canran y siaradwyr Cymraeg, cryfaf yw sefyllfa'r iaith yn y gymuned honno oherwydd fel arfer caiff ei chlywed a'i defnyddio'n amlycach fel iaith cyfathrebu ym mhob agwedd ar fywyd beunyddiol.
8. Mae tystiolaeth ymchwil yn awgrymu bod yna drothwyon cyfrannol pwysig ar gyfer gwytnwch iaith nad yw dull pwysoli llinellol yn eu cydnabod. Mae rhywfaint o dystiolaeth i awgrymu bod cyfran o tua 70% yn drothwy arwyddocaol ar gyfer gwytnwch unrhyw iaith leiafrifol.³⁷ Mewn termau ystadegol, gellir dadlau os yw siaradwr Cymraeg yn cwrdd â pherson arall, mae siawns (0.7% x 0.7%) = 49% o leiaf y bydd y person arall yn siaradwr Cymraeg. Mewn ardaloedd o'r fath, mae siawns dda mai'r Gymraeg fyddai'r brif iaith yn y boblogaeth leol o hyd.
9. Fodd bynnag, gall nifer absoliwt y siaradwyr fod yn elfen bwysig hefyd, yn arbennig mewn achosion lle mae angen nifer isaf o ddefnyddwyr er mwyn cyfiawnhau darparu gwasanaeth neu lle bo nifer y siaradwyr mewn ardal yn gymharol fawr ond yn ganran gymharol fach, oherwydd maint y boblogaeth.
10. Felly mae angen ystyried data ar ba lefel ofodol sy'n fwyaf defnyddiol fel bloc adeiladu yn y cyd-destun hwn – Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHI) ynteu wardiau etholiadol. Mae ACEHI wedi'u hadeiladu ar ardaloedd cynnyrch cyffiniol ac wedi'u bwriadu i fod mor gyson ag sy'n bosibl yn nhermau poblogaeth, gyda lleiafswm o 1,000 o bobl (400 o aelwydydd), mwyafswm o 3,000 o bobl (1,200 o aelwydydd) a chyfartaledd (yng Nghymru) o 1,600 o bobl. Yn aml ACEHI yw'r blociau adeiladu a ddefnyddir i ddadansoddi data economaidd gymdeithasol ac i ddatblygu polisi (e.e. Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru).
11. Mae Wardiau Ardaloedd Ystadegau'r Cyfrifiad wedi'u seilio ar Wardiau Etholiadol ond maent yn destun trothwyon lleiaf tebyg i rai ACEHI. Fodd bynnag, gallant amrywio'n sylweddol fwy o ran eu maint nag ACEHI. Er enghraifft, ar draws Cymru y ward â'r boblogaeth 3 oed a throsodd leiaf oedd Rudbaxton yn Sir Benfro (749) a'r ward fwyaf oedd Cathays yng Nghaerdydd gyda phoblogaeth 3 oed a throsodd o 19,870.
12. Gan fod ACEHI, yn ôl eu natur, wedi'u cynllunio i fod yn safonol, gall fod yn anos adnabod lle mae clystyrau o siaradwyr Cymraeg yn bodoli.
13. Mae Wardiau Ardaloedd Ystadegau'r Cyfrifiad yn cael eu hystyried yn sail resymol o "fanwl" i roi darlun cyffredinol o wytnwch ieithyddol ar draws Cymru ac ardal awdurdod lleol unigol. At ddibenion yr Asesiad hwn o Effaith CDLI Adneuo Drafft Sir

³⁷ Er enghraifft, roedd atal y lleihad yn "nifer y cymunedau lle mae'r Gymraeg yn cael ei siarad gan dros 70% o'r boblogaeth" yn un o dargedau allweddol Cynllun Gweithredu Cenedlaethol Llywodraeth y Cynulliad ar gyfer Cymru Ddwieithog (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2003). Caiff hyn ei gefnogi gan ymchwil mewn nifer o wledydd, gan gynnwys gwaith a wnaethpwyd yn Iwerddon (a ddyfynnwyd yn Lewis a Fisher (2014) *Astudiaeth o effaith bosibl datblygiadau newydd ar gymunedau Cymraeg eu hiaith yn Sir Gaerfyrddin, sef tair ystad o dai yng Nghaerfyrddin, Cross Hands a Llandeilo*).

Gaerfyrddin ar y Gymraeg, rydym yn defnyddio wardiau yn hytrach nag ACEHI ar gyfer ein dadansoddiad.

14. Mae **Ffigur A2-1** yn nodi trothwyon pwysig wrth bwysoli canran y siaradwyr Cymraeg wrth ddynodi lefelau o wytnwch y Gymraeg.

Ffigur A2-1: Diffiniad o drothwyon gwytnwch iaith³⁸

Pwysoliadau trothwyon canran y siaradwyr Cymraeg (PWS)	Disgrifiad a rhesymeg	Sgôr gwytnwch
Os yw $PWS > 70\%$, $PWS = 3$	Cymraeg yw'r brif iaith gymdeithasol ac mae'r siawns o gwrdd â siaradwr Cymraeg arall mewn amrywiaeth o weithgareddau cymdeithasol yn uchel. Hefyd mae bywiogrwydd yr iaith yn gryf yma ac mae creadigrwydd ieithyddol ar ei gryfaf.	Uchel iawn
Os yw $50 \leq PWS < 70\%$, $PWS = 2$	Mae'r Gymraeg yn chwarae rhan fawr, os nad y brif ran o reidrwydd, wrth ryngweithio'n gymdeithasol, ac ym maes addysg. Mae'r cymunedau hyn yn fwy dwyieithog eu natur. Clywir y Gymraeg yn aml ar y stryd a defnyddir y Gymraeg yn helaeth ym mywyd ffurfiol a chymdeithasol yr ardal. Fodd bynnag, nid Cymraeg yw'r brif iaith o reidrwydd.	Uchel
Os yw $20\% \leq PWS < 50\%$, $PWS = 1$	Mae ardaloedd o'r fath yn cynnwys niferoedd sylweddol o siaradwyr Cymraeg. Fodd bynnag, nid Cymraeg yw'r brif iaith rhyngweithio cymdeithasol yn y byd cyhoeddus ac mae ei defnydd wedi'i gyfyngu, yn aml i'r cartref ac i ryngweithio preifat ymhlith grwpiau dethol.	Isel
Os yw $< 20\%$ PWS $PWS = PWS$	Nid yw ardaloedd o'r fath yn Gymraeg eu hiaith, ac anaml y siaredir Cymraeg yn gyhoeddus, er y gallai fod diddordeb bywiog o hyd mewn addysg cyfrwng Cymraeg. O ganlyniad, mae llawer o'r siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd o'r fath yn debygol o fod dan 18 oed ac yn byw mewn cartrefi heb unrhyw siaradwyr Cymraeg eraill.	Isel iawn

15. Ar gyfer CDLI Sir Gaerfyrddin argymhellir defnyddio'r hafaliad canlynol i gyfrifo'r llinell sylfaen i asesu gwytnwch y Gymraeg:

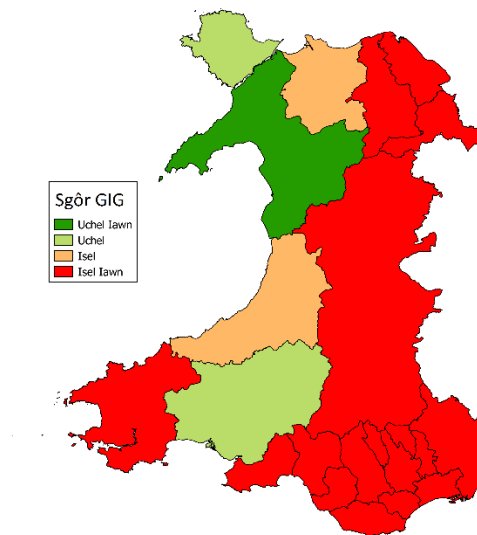
³⁸ Yr Athro D. Demeritt, papur gweithio i IAITH, heb ei gyhoeddi, 2016.

$$f(WLR) = NWS + PWS_{threshold\ weighted}$$

Ile mae: $0 < WLR \leq 4$

16. Os caiff y pwysoliadau hynny eu cymhwyso i ganran y siaradwyr Cymraeg (PWS), yna mae'r ystod bosibl o werthoedd ar gyfer WLR yn rhedeg o 0 i 4. Mae Ffigur A2-2 yn dangos effaith cymhwyso'r pwysoliadau hyn i'r cyfrifiad o WLR ar gyfer Cymru ar lefel Awdurdod Lleol.

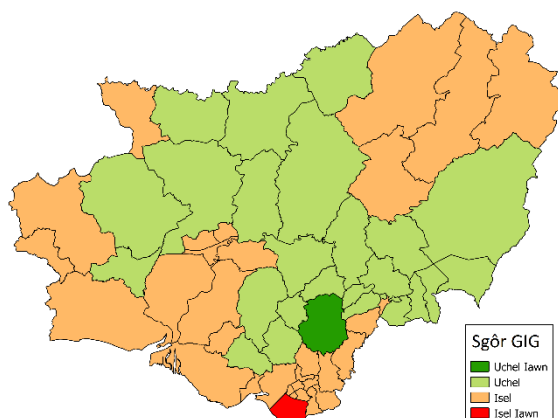
Ffigur A2-2: Gwytnwch y Gymraeg (WLR) ar lefel Awdurdod Lleol (sgôr WLR wedi'i chyfrifo gan ddefnyddio $f(WLR) = NWS + PWS$ â phwysoliad trothwy)

Ffynhonnell y Data: Cyfrifiad Poblogaeth, siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd, 2011

17. Mae Ffigur A2-3 yn dangos y pwysoliadau hyn fel y'u cymhwysir ar lefel wardiau yn Sir Gaerfyrddin.

Ffigur A2-3: Gwytnwch y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn ôl Ward wedi'i gyfrifo gan ddefnyddio $f(WLR) = NWS + PWS$ â phwysoliad trothwy

Ffynhonnell y Data: Cyfrifiad Poblogaeth, siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd, 2011

18. Oherwydd hyd yr amser rhwng canlyniadau pob Cyfrifiad, mae angen data eraill er mwyn dod i gytundeb derbyniol ymysg rhanddeiliaid ynghylch cyfeiriad a maint y newid. Mae prinder data meintiol dibynadwy ynghylch siaradwyr Cymraeg yn, er enghraifft, yr amcanestyniadau ar gyfer twf poblogaeth, gwir ffigyrau a ffigyrau amcanestynedig mudo i mewn ac allan, ac ati. Mae data Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion ar allu yn y Gymraeg yn cael eu casglu pob mis Ionawr gan bob awdurdod lleol. Gellir defnyddio'r data hyn i dracio newidiadau yng ngalluoedd Cymraeg disgyblion mewn darpariaethau addysg a gynhelir a statudol yn y grwpiau oedran 3-4; 5-11; 11-16; a 16-18. Yn absenoldeb data meintiol dibynadwy eraill, mae angen dibynnu mwy ar farn oddrychol (boed barn arbenigwr ai peidio).

Sgrinio a blaenoriaethu'r risgiau i gael eu hasesu

19. Wrth baratoi ar gyfer yr asesiad, mae angen sgrinio'r Cynllun Datblygu er mwyn canfod a diffinio pa beryglon y dylid craffu arnynt yn fanylach a pha rai nad oes angen eu dadansoddi ymhellach. Mae'r cam hwn hefyd yn rhoi cyfle i ganfod y raddfa ansicrwydd a fydd yn yr asesiad, o ystyried ansawdd y data sydd ar gael.

Cam 2: Cyflawni'r Asesiad Risg

20. Asesu risg yw'r broses ffurfiol o werthuso canlyniad(au) perygl a'u tebygoliaeth.³⁹

Mae hyn yn golygu gofyn:

- Beth allai fynd o'i le?

³⁹ Op. Cit. DEFRA (2011) Green Leaves III adran 1.3

- Beth fyddai'r canlyniadau?
  - Pa mor debygol fydd y canlyniadau hynny?
21. Felly mae cyflawni'r Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg yn cynnwys y pum cam canlynol.
- Beth fyddai'n digwydd heb y cynllun datblygu lleol ('ymyriad')?
  - Canfod y prif berygl(on)
  - Asesu'r effeithiau/canlyniadau posibl
  - Asesu tebygoliaeth yr effeithiau/canlyniadau
  - Disgrifio nodweddion y risg a'r ansicrwydd sy'n dod gyda'r asesiad

Cam 2.1 Llunio Senario

22. Y cam cyntaf yn y broses yw llunio senario o beth fydd bywiogrwydd / gwytnwch y Gymraeg ar adeg benodol yn y dyfodol. Bydd yn adeiladu ar y gwaith a gyflawnwyd i ddatblygu'r model cysyniadol ac i nodi dangosydd llinell sylfaen gwytnwch y Gymraeg.
23. Mae senarios yn ddisgrifiadau credadwy o sut y gallai'r dyfodol ddatblygu, o bosibl⁴⁰. Maent wedi'u seilio ar gasgliad rhesymegol a chyson o ragdybiaethau ynghylch y prif elfennau a grymoedd sy'n ysgogi'r datblygiad dan sylw.
24. Wrth ystyried effaith unrhyw ddefnydd tir ar wytnwch ieithyddol ardal, mae'n ddefnyddiol llunio senario a all ystyried sut y gall cyfres o ffactorau ddylanwadu ar newid yn y sefyllfa ieithyddol. Bydd cynllunio senario yn dwyn ynghyd gyfres gysylltiedig o ddatblygiadau posibl. Yn y fan hon, dylid ystyried effeithiau cyfansymiol a chronnol posibl a'u hamseriad a'u cydamseredd. Gall llunio senarios helpu gyda'r broses o asesu risgiau trwy greu darlun hirdymor o sut y gallai'r sefyllfa ieithyddol ddatblygu. Drwy wneud hyn yn effeithiol, mae'n bosibl nodi materion a phwyntiau hanfodol a fydd yn cynorthwyo â'r broses o ffurfio cyd-destun clir ar gyfer strategaethau a pholisïau yn y dyfodol.
25. Mae creu amcanestyniadau economaidd a chymdeithasol yn gymhleth ac yn anodd ar y gorau. Mae rhagweld priodoleddau personol megis y gallu i siarad iaith leiafrifedig yn anos byth. Dylid cydnabod hyn a'i gyfleu'n eglur yn yr asesiad.

Cam 2.2 Nodi'r Prif Beryglon

26. Yng nghyd-destun cynllun sydd wedi'i fwriadu i dyfu a rheoli datblygu cynaliadwy, bydd angen nodi'r prif beryglon ac ystyried effaith ofodol y peryglon hyn. Mae'r ffactorau canlynol, ymysg eraill, yn debygol o fod yn bresennol:
- mewnfudo byrdymor sylweddol i'r ardal yn gysylltiedig â gwaith adeiladu mawr sy'n effeithio ar y cydbwysedd ieithyddol presennol mewn cymunedau y tu mewn i gwmpas dylanwad y datblygiad newydd;

⁴⁰ DEFRA (2011) Green Leaves III adran 2.3.3

- mewnfudo i'r ardal gan weithwyr a phreswylwyr parhaol a fyddai'n lleihau canran y siaradwyr Cymraeg mewn ardal;
- siaradwyr Cymraeg lleol heb y sgiliau i ymgeisio am y swyddi newydd sydd ar gael, gan arwain at fwy o allfudo;
- llai o gyfleoedd i siarad Cymraeg yn y gweithle a meysydd cymdeithasol eraill oherwydd dylanwad y mewnfudo ar bobl nad ydynt yn siarad Cymraeg;
- mwy o anfonlonrwydd â pholisi addysgol yr ardal yn nhermau'r ddarpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg; a
- gostyngiad yn lefel bresennol gwytnwch y gymuned Gymraeg.

Cam 2.3 Beth fyddai'r canlyniadau? (Asesu'r canlyniadau)

27. Dylid ystyried yr ystod lawn o ganlyniadau posibl yn y broses o nodi a llunio barn am y canlyniadau neu effeithiau posibl. Rhestrir rhai o'r prif ystyriaethau isod.
- A yw'r effaith yn fwy perthnasol i grwpiau oedran penodol?
  - A yw'r data'n ddigon manwl, neu a oes angen rhagor o ymchwil?
  - A oes angen mwy o wybodaeth am wytnwch cymunedau Cymraeg?
  - A yw'n hawdd adnabod y rhwydweithiau cymdeithasol a chymunedol sy'n cefnogi defnyddio'r Gymraeg?
  - A roddwyd digon o lais i gymdeithasau a grwpiau lleol a rhanddeiliaid lleol eraill yn y broses o nodi canlyniadau ac effeithiau posibl?
  - A yw polisiau'r Awdurdod Lleol yn ddigon clir i alluogi ymateb i'r asesiad risg?
  - A yw'r effeithiau/canlyniadau (yn nhermau cwmpas a graddfa) yn ymddangos yn synhwyrol i'r rhanddeiliaid?
28. Hyd yma, nid yw nodi graddfa'r perygl i wytnwch y Gymraeg yn broses wrthrychol wedi'i seilio ar dystiolaeth 'wyddonol' yn unig. Yn lle hynny, mae'n dibynnu ar wneud arfarniad goddrychol o **raddfa** neu **faint** y perygl, dros **gyfnod** penodol.
29. Bydd hefyd yn bwysig diffinio'r canlyniadau posibl yn nhermau **beth** yw'r canlyniad, **ble** y bydd y canlyniad yn digwydd, ar **bwyl** y bydd y canlyniad yn effeithio a **sut** y bydd yn effeithio arnynt a **phryd** (a/neu dros **ba gyfnod o amser**) y bydd y canlyniad yn digwydd. Gall peryglon peidio â chaffael neu drosglwyddo'r iaith, neu ei cholli, ddigwydd ar adegau gwahanol ym mywyd unigolyn.⁴¹ Mae hwn hefyd yn ffactor y dylid ei nodi wrth geisio diffinio'r canlyniadau posibl.
30. Yn nhermau pennu'r trothwyon graddfa effaith rydym yn cydnabod nad oes, ar hyn o bryd, ddigon o dystiolaeth i gysylltu datblygiad penodol yn uniongyrchol â newidiadau yng ngwytnwch y Gymraeg. Ar y naill law, 1.8 pwynt canran oedd y lleihad cyfartalog yng nghanran y boblogaeth 3 oed a throsodd yng Nghymru rhwng 2001 a 2011 ond roedd y cyfartaledd ar lefel awdurdod lleol yn amrywio o 6.4 pwynt canran yn Sir Gaerfyrddin i gynnydd o 0.6 pwynt canran yn Sir Fynwy. Ar y llaw arall, mae nifer

⁴¹ Er enghraifft, gweler gwaith ar 'mudes' ieithyddol yn Pujolar, J. a Gonzalez, I. (2012) 'Linguistic 'mudes' and the de-ethnicization of language choice in Catalonia', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2012.720664>.

amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd yn yr arolwg blynyddol o'r boblogaeth ar gyfer Cymru wedi awgrymu cynnydd o 760,000 ym mis Mehefin 2011 i 898,700 ym mis Mehefin 2018 – sydd, o'i gymharu â nifer amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg yn 2001, yn awgrymu cynnydd o tua 2.0 pwynt canran. Ein barn am y tro, felly, yw, o gofio'r amgylchedd gwleidyddol, economaidd, cymdeithasol ddiwylliannol a thechnolegol dros gyfnod o 15 mlynedd, fod maint o tua 2.5 pwynt canran yn ymddangos yn drothwy rhesymol. Mae **Tabl A2-1** yn dangos y trothwyon ar gyfer sgorio maint effaith / canlyniad.

Tabl A2-1: Graddfeydd maint effaith

Fawr Gadarnhaol	Fân Gadarnhaol	Fawr Negyddol	Fân Negyddol
2.5 pwynt canran neu fwy o gynnydd yn nifer amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun tair oed a throsodd uwchben y taflwybr	Llai na 2.5 pwynt canran o gynnydd yn nifer amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun tair oed a throsodd uwchben y taflwybr	Llai na 2.5 pwynt canran o leihad yn nifer amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun tair oed a throsodd uwchben y taflwybr	2.5 pwynt canran neu fwy o leihad yn nifer amcangyfrifedig y siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun tair oed a throsodd uwchben y taflwybr
Uchel	Isel	Isel	Uchel
2	1	-1	-2

Cam 2.4 Pa mor debygol yw'r canlyniadau? (Asesu tebygoliaeth neu debygolrwydd)

31. Mae'n bosibl diffinio tebygoliaeth digwyddiad fel ffracsiwn (neu ganran) o 0 i 1. Nid yw'n ymarferol ystyried pob tebygolrwydd ac felly yr arfer cyffredin yw pennu graddau tebygolrwydd a diffinio eu cwmpas.
32. Er mwyn osgoi dryswch diangen, fel arfer mae'r graddfeydd hyn yn amrywio rhwng 2 a 9 gradd. Lle nad oes lefel hyder uchel wrth ddiffinio tebygolrwydd, mae'n arferol defnyddio graddfa sy'n gyfuniad o fand canran (e.e. unwaith ym mhob 10 digwyddiad, 2-4 gwaith ym mhob 10 digwyddiad, 5-8 gwaith ym mhob 10 digwyddiad, 9 gwaith neu fwy ym mhob 10 digwyddiad) a disgrifiad ansoddol (e.e. annhebygol iawn / posibl / tebygol / tebygol iawn). Mae llawer o fodolau tebygolrwydd yn ffafrio graddfeydd â rhwng 3 a 5 gradd yn y sefyllfa hon.
33. Ar hyn o bryd, y ffordd orau ymlaen yng nghyd-destun y Gymraeg yw'r dystiolaeth a ddarparwyd wrth fonitro cynlluniau datblygu blaenorol. Er enghraifft, gellid seilio hyn ar ddadansoddiad o safleoedd cartrefi neu gyflogaeth a ddatblygwyd o gymharu â gwynwch y Gymraeg yn yr ardal honno dros gyfnod tebyg. Bydd gwynwch ieithyddol

yn amrywio yn ôl canran y siaradwyr Cymraeg a'u hoed, a bydd hyn yn fater i'w ystyried ar adeg paratoi'r asesiad.

34. Mae **Tabl A2-2** yn rhoi enghraifft o fynegi tebygoliaeth.

Tabl A2-2: Graddfeydd tebygoliaeth (tebygolrwydd a mynychder)

Tebygoliaeth digwydd	Tebygolrwydd	Mynychder	Tebygoliaeth	Sgôr
Tebygol iawn	Mae profiad yn dangos y bydd twf / lleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei wneud yn debygol iawn yn y rhan fwyaf o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd o leiaf 8 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu blaenorol	>90%	4
Tebygol	Mae profiad yn dangos y bydd twf / lleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei wneud yn debygol yn y rhan fwyaf o achosion o ddatblygiadau tebyg	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd o leiaf 5 – 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu blaenorol	>50<89.9	3
Posibl	Mae profiad yn dangos y bydd twf / lleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei wneud yn bosibl yn y rhan fwyaf o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd o leiaf 3 – 4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu blaenorol	>20<49.9%	2
Annhebygol iawn	Mae profiad yn dangos y bydd twf / lleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei wneud yn annhebygol iawn yn y rhan fwyaf o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd o leiaf 3 – 4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu blaenorol	<10%	1

Llunio Disgrifiad o'r Effaith (Cyfuno Canlyniadau a Thebygoliaeth)

35. Wedyn defnyddir y dadansoddiad i ddisgrifio'r risg (sef cyfuniad o'r canlyniad a thebygoliaeth y canlyniad) ac i gofnodi'r ansicrwydd sy'n gysylltiedig â'r asesiad.

36. Ar sail y sgorau yn y matrices risg, gellir llunio tabl i roi asesiad o'r effaith gyffredinol.

37. O fewn yr ystod o effeithiau posibl, dylai fod modd disgrifio'r debygoliaeth y bydd yr effaith yn digwydd yn nhermau mynychder neu debygolrwydd. Mae asesu

tebygolrwydd gyda rhywfaint o sicrwydd neu gonsensws yn bwysig. Gellir cryfhau sicrwydd a gwrthrychedd trwy ddeialog gyda rhanddeiliaid a phartneriaid er mwyn sicrhau consensws sydd mor gadarn ag sy'n bosibl. Dylid mynd i'r afael â gwahanol ddehongliadau trwy gynnal rhagor o drafodaethau ac o bosibl ceisio rhagor o ddata neu dystiolaeth fwy dibynadwy.

38. Wrth ystyried y debygoliaeth, bydd hefyd yn bwysig craffu ar y cynllun gwreiddiol a'r opsiynau a gynigir, er mwyn ffurfio barn am yr opsiynau sy'n fwyaf tebygol o gael eu gwireddu. Dylid hefyd cadw mewn cof y gwahaniaeth rhwng tebygolrwydd lefel yr effaith a'r debygoliaeth gyffredinol y bydd yr effaith yn digwydd. Mae hyn yn bwysig wrth fesur risg gan ddefnyddio'r matrices asesu risg. Wrth wneud penderfyniad, bydd hefyd angen ystyried gwytnwch neu freguster yr ardal sy'n wynebu'r perygl.

Cam 2.5 Disgrifio risg ac ansicrwydd

39. Er bod yna lawer o ffyrdd o ddisgrifio risg, mae'r model yr argymhellwn ei ddefnyddio yn adnabyddus mewn llawer o feysydd eraill ac yn amrywiad ar yr hyn a elwir 'Matrics Risg' neu 'Fap Gwres'. Mae'r matrices risg yn cyfuno'r ddau ddimensiwn effaith a thebygoliaeth a ddisgrifir yng nghamau 2.3 a 2.4. Dangosir y Matrics Risg a argymhellir drosodd yn **Ffigur A2-4**.
40. Y sgôr yw'r debygoliaeth y bydd lefel benodol o effaith yn digwydd o ganlyniad i'r datblygiad (effaith uniongyrchol, effeithiau graddol dros amser neu effeithiau anuniongyrchol). Rhaid i'r sgôr a gofnodir fod yn **gyfuniad** o i) lefel yr effaith **a** ii) y debygoliaeth y bydd yr effaith yn digwydd.

Ffigur A2-4: Matrics a argymhellir i asesu risg i'r Gymraeg

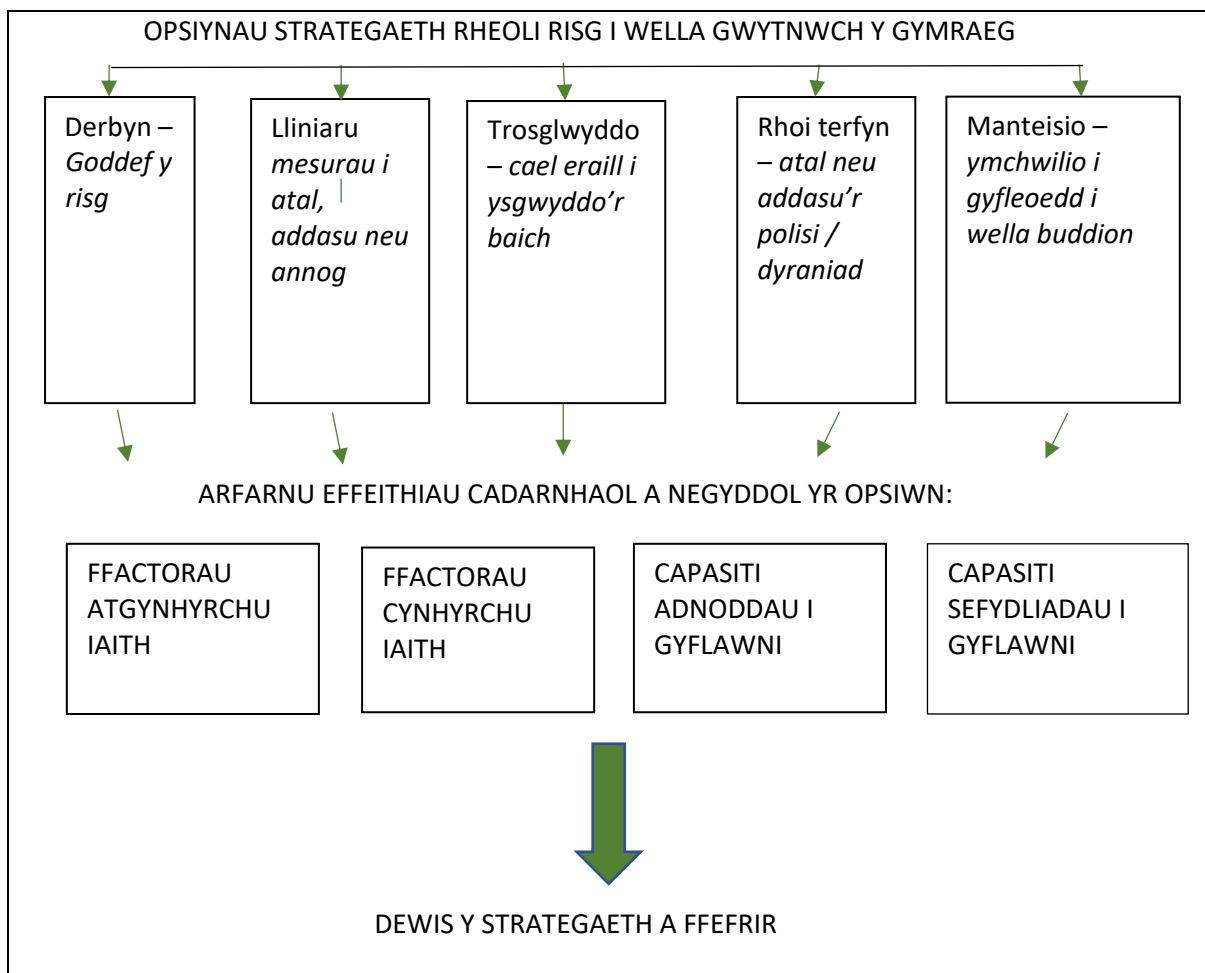
MATRICES RISG GWYTNWCH YR IAITH GYMRAEG CYNLLUN DATBLYGU LLEOL SIR GÂR Y STRATEGAETH OFODOL A FFEFRIR				GRADDFA'R EFFAITH/CANLYNIADAU DROS GYFNOD Y CYNLLUN				
				Cadarnhaol Mawr	Cadarnhaol Bach	Negyddol Bach	Negyddol Mawr	
Gwytnwch yr Iaith Gymraeg f(GIG) = NSC + CSC pwysoliad trothwy				Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr	Cynnydd llai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr	Lleihâd o lai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn is na'r tafliwybr	Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg oed 3 a throsodd yn Ardal y Cynllun yn is na'r tafliwybr	
				Uchel	Isel	Isel	Uchel	
Tebygolrwydd		Amledd		Sgôr	2	1	-1	-2
TEBYGOLAETH	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 8 neu ragor gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol iawn	4	8	4	-4	-8
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 5 - 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol	3	6	3	-3	-6
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn bosibl yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 3-4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Bosibl	2	4	2	-2	-4
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihâd yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn annhebygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 1-2 waith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Annhebygol iawn	1	2	1	-1	-2

Cam 3: Arfarnu'r opsiynau rheoli risg

41. Fel arfer mae fframweithiau rheoli risg yn nodi pum opsiwn strategol, fel a ganlyn:

- **Derbyn/ Goddef** y risg trwy beidio ag ymyrryd (e.e. os nad oes modd ei rheoli neu os yw cost mynd i'r afael â hi yn rhy fawr).
- **Lliniaru'r effeithiau** (e.e. trwy gryfhau neu fuddsoddi mewn seilwaith i gefnogi gwytnwch y Gymraeg).
- **Manteisio ar gyfleoedd** sy'n deillio o'r risg i greu cyfleoedd newydd a gwella buddion
- **Trosglwyddo'r risg** (e.e. mae sefydliad arall yn ysgwyddo'r baich o fynd i'r afael â'r risg).
- **Rhoi terfyn** ar ffynhonnell y risg lle bo modd.

Ffigur A2-5: Nodi'r strategaeth a ffefir i reoli risgiau a buddion⁴²

⁴² Addaswyd o *Green Leaves III*, Ffigur 16.

Cam 3.1 Gwerthuso'r effaith ar ffactorau atgynhyrchu'r Gymraeg

42. Y cartref yw'r prif faes lle mae siaradwyr Cymraeg yn cael eu 'hatgynhyrchu'. Yn 2011, ar aelwydydd lle mae'r ddau riant yn siarad Cymraeg, 80% oedd y lefel atgynhyrchu iaith⁴³. Ar aelwydydd ag un riant oedd yn siarad Cymraeg, tua 40% oedd lefel atgynhyrchu'r Gymraeg.⁴⁴ Mae ymchwil yn dangos bod plant sy'n cael eu cymdeithasoli yn Gymraeg yn y cartref, at ei gilydd, yn parhau i siarad Cymraeg ac yn trosglwyddo'r iaith i'w plant hwythau. O ganlyniad, mae diogelu'r lleoliadau hynny lle mae cymdeithasoli yn Gymraeg yn y cartref yn ffynnu yn allweddol i fywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg. Bydd angen gwerthuso effaith datblygiad ar ffactorau atgynhyrchu iaith trwy ystyried yr effeithiau tebygol ar yr agweddau canlynol:

- Lefelau 'atgynhyrchu' iaith yn y cartref
  - nifer y plant sy'n cael eu geni i deuluoedd lle gall y ddau riant siarad Cymraeg a defnyddio'r iaith gyda'u plant;
  - nifer y plant sy'n cael eu geni i deuluoedd lle mai dim ond un riant sy'n siarad Cymraeg;
  - i ba raddau, os o gwbl, mae iaith y cartref yn dod yn fwyfwy dwyieithog / Saesneg / iaith arall;
  - argaeledd darpariaeth gofal plant cyfrwng Cymraeg yn yr ardal; ac
  - argaeledd darpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg a dwyieithog yn yr ardal.
- Gwytnwch y Gymraeg yn y gymuned
  - i ba raddau, os o gwbl, mae statws y Gymraeg yn gostwng oherwydd lleihad yn nifer y siaradwyr fel canran o'r boblogaeth leol;
  - i ba raddau, os o gwbl, mae llai o grwpiau a chymdeithasau cymunedol Cymraeg yn ffynnu yn lleol;
  - i ba raddau, os o gwbl, y bydd defnydd pobl o'r Gymraeg pob dydd yn lleihau;
  - i ba raddau, os o gwbl, y bydd gwytnwch y Gymraeg fel iaith rhyngweithio pob dydd yn lleihau;
  - i ba raddau, os o gwbl, y bydd defnyddio'r Gymraeg yn encilio i feysydd mwy cyfyngedig ac y bydd heb ffresni creadigol.

Cam 3.2 Gwerthuso'r effaith ar ffactorau cynhyrchu'r Gymraeg

43. Addysg yw'r prif faes lle mae siaradwyr Cymraeg newydd yn cael eu 'cynhyrchu'. Mae tua dau draean o blant yng Nghymru yn dysgu Cymraeg yn yr ysgol trwy addysg cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. O ganlyniad mae'r system addysg a pholisïau addysg fel y cânt eu llunio a'u rhoi ar waith ar lefel genedlaethol ac ar lefel awdurdod lleol yn

---

⁴³ Data'r Cyfrifiad 2011.

⁴⁴ Data'r Cyfrifiad 2011.

allweddol i fywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg. Felly rhaid ystyried argaeledd y canlynol yn lleol:

- darpariaeth cyn-ysgol cyfrwng Cymraeg (a gynhelir a nas cynhelir);
- addysg statudol lawn trwy gyfrwng y Gymraeg;
- lefelau dilynol addysg/sgiliau a hyfforddiant Cymraeg.

44. Y tu allan i'r system addysg, mae ffactorau eraill yn sicrhau bywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg trwy roi cyfle i bobl ddefnyddio'r iaith yn eu bywydau personol ac yn y gwaith. Bydd angen gwerthuso effaith datblygiad ar ffactorau cynhyrchu iaith trwy ystyried yr effaith debygol ar:

- ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle (ar draws holl sectorau'r economi leol);
- defnyddio'r Gymraeg ymysg gwahanol grwpiau economaidd gymdeithasol;
- gweithgarwch cymdeithasol a chymunedol trwy gyfrwng y Gymraeg.

45. Ffactorau eraill y mae angen eu hystyried mewn perthynas â bywiogrwydd a gwytnwch y Gymraeg yw'r lefelau symudedd mewn cymunedau a'r patrymau mewnfudo ac allfudo sy'n digwydd yn ystod rhai cyfnodau bywyd allweddol. Dylid rhoi sylw penodol i'r canlynol:

- cyfraddau allfudo (yn enwedig ymysg y grŵp oedran 16 – 30); a
- chyfraddau mewnfudo (yn enwedig ymysg y grŵp oedran 31 – 45).

46. At hynny, dylid nodi llawer o agweddau eraill sy'n gysylltiedig â chynnal gwytnwch y Gymraeg yn lleol. Mae'r rhain yn cynnwys:

- i ba raddau, os o gwbl, y cwestiynir polisi iaith yr awdurdod lleol yn nhermau'r ddarpariaeth addysg sy'n gwneud defnydd sylweddol o'r Gymraeg fel cyfrwng addysgu?
- i ba raddau, os o gwbl, y mae cynnydd yn nifer y plant sy'n mynychu'r ysgol nad ydynt yn gallu siarad Cymraeg?
- i ba raddau, os o gwbl, y mae lleihad mewn lefelau rhuglder ymysg siaradwyr Cymraeg fel iaith gyntaf?
- i ba raddau, os o gwbl, nad oes digon o bobl yn dilyn cyrsiau cyfrwng Cymraeg i sicrhau bod cyrsiau i'r grŵp oedran 14+ yn hyfyw, gan arwain at ddiffyg dilyniant yn y gweithle?
- i ba raddau, os o gwbl, y mae'r cyfleoedd i barhau ag addysg cyfrwng Cymraeg 'ddilynol' mewn ysgolion a cholegau yn lleihau?
- i ba raddau, os o gwbl, y mae nifer yr oedolion sy'n dysgu Cymraeg yn fach?
- i ba raddau, os o gwbl, y mae agweddau negyddol at y Gymraeg gyda'r Gymraeg yn cael ei hystyried yn iaith i'r 'crachach' neu'n iaith 'hen ffasiwn'?
- I ba raddau mae cyflogwyr yn chwilio am sgiliau Cymraeg i'w gweithlu ac yn hybu defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle?

Cam 3.3 Gwerthuso'r capasiti adnoddau i roi'r asesiad risg ar waith

47. Wrth werthuso'r capasiti i roi'r asesiad risg ar waith, dylid ystyried y canlynol:

- beth fydd rôl yr awdurdod lleol a rhanddeiliaid eraill?
- a fydd adnoddau ychwanegol yn cael eu cynnig er mwyn ymdrin ag un o'r camau a allai godi o'r asesiad risg?
- sut fydd y risg yn cael ei rhannu rhwng y partïon?
- a fydd digon o gapasiti ar gael i roi'r asesiad risg ar waith?

Cam 3.4 Gwerthuso capasiti sefydliadau i weithredu

48. Mae'r cam hwn yn golygu nodi pa fath o gymorth a allai fod ar gael oddi wrth:

- yr awdurdod lleol;
- Llywodraeth Cymru;
- Llywodraeth y DU; a
- chyrff yn y trydydd sector.

Cam 3.5 Dewis yr Opsiwn a Ffefrir

49. Wrth lunio'r strategaeth a ffefrir, dylid gwneud penderfyniad ar sail y canlynol:

- consensws rhwng yr awdurdod lleol a'r holl randdeiliaid perthnasol; a
- phroses dadansoddi wedi'i seilio ar nifer o feini prawf a fydd yn arwain at benderfyniad.

50. Mae'n arfer cyffredin defnyddio Dadansoddiad Meini Prawf Lluosog⁴⁵ wrth wneud penderfyniadau ynghylch pa lwybr i'w ddewis. Mae'r Dadansoddiad hwn yn cynnig ffordd ymarferol o gymharu a blaenoriaethu opsiynau o ran gwneud penderfyniad lle mae meini prawf lluosog a gwahanol lefelau risg ac ansicrwydd. Mae Dadansoddiad Meini Prawf Lluosog yn broses o werthuso penderfyniadau trwy ddefnyddio matrices perfformiad sy'n cynnwys meini prawf i bwysu a mesur yr opsiynau dan sylw gyda'r nod o ganfod trefn yr opsiynau, o'r un a ffefrir mwyaf i'r un a ffefrir lleiaf. Disgwylir y bydd angen Dadansoddiad o'r fath yn y broses o ddewis yr opsiwn a ffefrir.

---

⁴⁵ Yr Adran Gymunedau a Llywodraeth Leol (2009): *Multi Criteria Analysis – a manual*.

Cam 4: Llunio Cynllun Gweithredu Lliniaru a Gwella Gwytnwch y Gymraeg

Cam 4.1: Canfod y cyfuniad priodol o ymatebion

51. Wrth ymateb i'r asesiad risg, rhaid ystyried yn ofalus pa strategaethau ar gyfer rheoli'r risg a'r buddion i wytnwch y Gymraeg y dylid eu hystyried. Pa strategaeth bynnag a fabwysiedir, bydd elfen o risg (risg 'weddilliol') o hyd. Yn ogystal â chymryd camau i weithredu'r strategaeth a ffefrir, bydd angen cynnwys cynllun i fonitro a rheoli'r risg weddilliol.

Cam 4.2 Llunio strategaeth adrodd/monitro

52. Bydd yr Awdurdod Lleol yn gyfrifol am lunio strategaeth adrodd a monitro er mwyn tracio effaith y CDLI ar wytnwch y Gymraeg dros oes y cynllun. Bydd y strategaeth hon yn nodi pa rôl fydd gan yr awdurdod lleol a rhanddeiliaid / partneriaid allweddol eraill yn y gwaith o weithredu, monitro ac ailasesu risg o bryd i'w gilydd.

Mesurau lliniaru a gwella

53. Wrth lunio cynllun gweithredu yn dilyn yr asesiad risg, daw yn glir lle mae angen mesurau lliniaru a gwella. Bydd unrhyw fesurau lliniaru a gwella yn cael eu cyflwyno er mwyn hybu effeithiau cadarnhaol y CDLI. Bydd hyn yn golygu bod y mesurau a thargedau lliniaru a gwella yn glir ac yn ddealliedig ar ddechrau'r cynllun. Disgwylir y bydd y mesurau lliniaru a gwella'n cael eu costio'n llawn ar ôl cytuno ar y CDLI terfynol. Bydd hyn yn sicrhau ymwybyddiaeth gyffredinol o'r risgiau, y buddion a'r cyfleoedd a allai ddeillio o'r cynllun.

Cam 4.3 Cynhyrchu'r cynllun gweithredu lliniaru a gwella arfaethedig

54. Cytunir ar y cynllun gweithredu lliniaru a gwella arfaethedig ar sail consensws. Bydd yr Awdurdod Lleol, gan ymgynghori â'i randdeiliaid a phartneriaid allweddol, yn cytuno ar strwythur a chynnwys y cynllun gweithredu a chaiff hwn ei ddiweddarau yn unol â'r amserlen y bydd yr Awdurdod Lleol a'i randdeiliaid / partneriaid yn cytuno arni.

Monitro'r cynllun gweithredu lliniaru a gwella

55. Bydd angen i'r Awdurdod Lleol fonitro a diweddarau'r cynllun gweithredu lliniaru a gwella. Dylai'r Awdurdod Lleol sicrhau bod y data a ddefnyddir i fonitro effaith y CDLI yn gyfredol fel bod modd diweddarau'r cynllun gweithredu lliniaru a gwella yn ôl yr angen. Ar ôl cyflawni'r asesiad risg cychwynnol o'r CDLI ar wytnwch y Gymraeg yn yr awdurdod, bydd angen adolygu ac ailasesu'r sefyllfa ieithyddol yn rheolaidd dros oes y cynllun i weld a yw'r sefyllfa wedi newid mewn unrhyw ffordd.

* * * * *

Atodiad 2.1: Gofynion yr Arfarniad Cynaliadwyedd

Cefndir

1. Mae Arfarniad Cynaliadwyedd yn ofyniad statudol ar gyfer Cynlluniau Datblygu Lleol o dan Adran 62(6) o Ddeddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004. Mae Rheoliadau Asesiadau Amgylcheddol o Gynlluniau a Rhaglenni (Cymru) 2004 yn trosi gofynion Cyfarwyddeb 2001/42/EC yr UE (a elwir hefyd yn Gyfarwyddeb AAS) yn gyfraith yng Nghymru. O dan y gyfarwyddeb, mae'n ofynnol i asesu'n ffurfiol rai cynlluniau a rhaglenni sy'n debygol o gael effeithiau arwyddocaol ar yr amgylchedd – gan gynnwys CDLlau.
2. Mae Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 yn nodi'r diffiniad o ddatblygu cynaliadwy ar gyfer y system cynllunio yng Nghymru, gan adlewyrchu'r diffiniad a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ystyr "datblygu cynaliadwy" yw'r broses o wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru drwy weithredu, yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy, gan anelu at gyrraedd y nodau llesiant."

3. Mae'r drafft ymgynghori ar y Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Lleol (Argraffiad 3)⁴⁶ yn disgrifio'r berthynas rhwng y gofynion llesiant, yr Arfarniad Cynaliadwyedd a'r Asesiad Amgylcheddol Strategol.

"Rhaid i'r CDLI ddangos sut mae'n cyfrannu at gyflawni'r nodau llesiant. Gall y dull a ddefnyddir i arfarnu'r cynllun drwy'r Arfarniad o Gynaliadwyedd alluogi ACLlau i ddeall lle gall y cynllun wneud y cyfraniad mwyaf. Dylai'r nodau llesiant fod yn rhan annatod o'r gwaith o baratoi Adroddiad Cwmpasu'r Arfarniad o Gynaliadwyedd a dylid eu defnyddio i lywio'r adolygiad o dystiolaeth, nodi problemau a strwythuro fframwaith yr Arfarniad o Gynaliadwyedd a fydd yn asesu opsiynau twf, amcanion, polisïau a chynigion y cynllun. (adran 4.10)

"Mae cwmpas AAS wedi'i gyfyngu i effeithiau amgylcheddol cynlluniau, tra bod cylch gwaith yr Arfarniad o Gynaliadwyedd yn ehangach ac yn cwmpasu effeithiau llesiant cymdeithasol, economaidd a diwylliannol, yn ogystal ag effeithiau amgylcheddol. Mae'n well ymgorffori gofynion y Rheoliadau AAS mewn Arfarniad o Gynaliadwyedd er mwyn osgoi ailadrodd diangen.

I fod yn effeithiol dylai Arfarniad o Gynaliadwyedd gael ei integreiddio'n llawn yn y broses o lunio'r cynllun o'r cychwyn cyntaf a dylai roi mewnbwn ym mhob cam. Dylai

---

⁴⁶ Llywodraeth Cymru (Mehefin 2019) Daeth y cyfnod ymgynghori i ben Awst 31 2019. Mae argraffiad 2 mewn grym hyd y cyhoeddir argraffiad 3.

fod yn glir o'r broses pam y dewiswyd opsiynau twf, amcanion, polisiâu a chynigion yn y cynllun. Bydd yr Arfarniad o Gynaliadwyedd yn bwysig wrth ddangos bod y CDLI yn gadarn, drwy sicrhau ei fod yn adlewyrchu'r gofynion deddfwriaethol ac yn cyflawni datblygu cynaliadwy.” (adrannau 4.3 a 4.4)

4. Mae Cyngor Ymarfer y Sefydliad Cynllunio Trefol Brenhinol (RTPI) ar Asesiad Amgylcheddol Strategol – Arfarniad o Gynaliadwyedd⁴⁷ yn crynhoi'n daclus nodweddion allweddol arferion da:
  - Nod Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd yw gwneud cynllun yn fwy cynaliadwy ac yn fwy ymatebol i'w effeithiau amgylcheddol, drwy nodi effeithiau arwyddocaol y cynllun a ffyrdd o leihau ei effeithiau negyddol;
  - Mae hefyd yn nodi 'hanes' y cynllun – pam mae cynllun fel y mae ac nid yn rhywbeth arall. Dylai'r adroddiad Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd drafod:
    - Sut y pennwyd yr opsiynau rhesymol eraill a'u hasesu, pam y dewiswyd yr opsiynau a ffeirir, a pham y gwrthodwyd eraill. Pa newidiadau a wnaed yn sgil yr Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd;
    - Pa sylwadau a wnaeth yr ymgynghoreion statudol a'r cyhoedd ar yr adroddiad cwmpasu (ac unrhyw adroddiadau asesu), a pha newidiadau a wnaed i ymateb i'r sylwadau hyn.
    - Gall fod yn ddefnyddiol i ystyried “Ble oeddem ni, ble ydym ni yn awr, ble fyddwn ni, a sut cyrhaeddwn ni o'r naill le i'r llall?”
  - Mae Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd yn gallu dylanwadu orau ar y cynllun yn ystod y camau opsiynau eraill a lliniaru, felly mae angen canolbwyntio'n arbennig ar y rhain;
  - Dylai Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd ganolbwyntio ar faterion ac effeithiau allweddol, chwynnu allan effeithiau anarwyddocaol, a pheidio â chynnwys gwybodaeth ddiangen.
5. Mae Nodyn Cyngor Technegol 20 (Rhan B) yn nodi “3.1... Bydd yr AoG fel rheol yn cynnwys asesiad ar sail amcanion cynaliadwyedd penodol, y Gymraeg yn eu plith”.
6. Mae'r Llawlyfr Drafft hefyd yn annog ALLau ac eraill i ystyried y gwerth a chyfleoedd ar gyfer gweithredu dull asesu integredig fel dull effeithiol a chyfannol o greu cynlluniau.

“Trwy integreiddio elfennau statudol ac allweddol megis gofynion Deddf Llesiant 2015, y Ddeddf Cydraddoldeb, y Gymraeg, a'r Asesiad o'r Effaith ar Iechyd (HIA) (pan yn berthnasol) mewn un Arfarniad Integredig o Gynaliadwyedd (ISA), bydd modd cynnal

---

⁴⁷ Y Sefydliad Cynllunio Trefol Brenhinol (2018) Asesu Amgylcheddol Strategol – Gwella effeithiolrwydd ac effeithlonrwydd AAS/AoG ar gyfer cynlluniau defnydd tir.

asesiad mwy tryloyw, cyfannol a chynhwysfawr o oblygiadau opsiynau twf, amcanion, polisïau a chynigion ar gyfer cynaliadwyedd.” (Adran 4.5)

7. Mae Arferion Da y Sefydliad Cynllunio Trefol Brenhinol hefyd yn nodi y gall yr adroddiad Asesiad Amgylcheddol Strategol/Arfarniad Cynaliadwyedd weithredu fel adroddiad ‘ambarel’ sy’n crynhoi ac integreiddio canfyddiadau asesuadau ac astudiaethau eraill.

Dull Arfarniad Cynaliadwyedd

8. Y pum prif gam wrth gynnal Arfarniad Cynaliadwyedd y mae angen eu hintegreiddio i waith paratoi’r CDLI yw:

Cam A – Cwmpasu. Pennu’r cyd-destun a’r amcanion, nodi’r dystiolaeth llinell sylfaen a phenderfynu ar y cwmpas.

Cam B – Arfarnu. Datblygu a mireinio opsiynau ac asesu effeithiau.

Cam C – Adrodd. Paratoi’r Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd.

Cam D – Ymgynghori. Ymgynghori ar opsiwn a ffefrir y cynllun datblygu a chanfyddiadau’r Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd.

Cam E – Monitro. Monitro effeithiau arwyddocaol rhoi’r cynllun datblygu ar waith.

* * * * *

Atodiad 2.2: Crynodeb o Strategaeth a Ffefrir Ddiwygiedig y CDLI

Y weledigaeth

Bydd Sir Gaerfyrddin 2033 yn rhywle i ddechrau, i fyw ac i heneiddio'n dda mewn amgylchedd iach, diogel a llewyrchus, lle mae ei rhinweddau diwylliannol ac amgylcheddol cyfoethog (gan gynnwys yr iaith Gymraeg) yn cael eu gwerthfawrogi a'u parchu gan breswylwyr ac ymwelwyr fel ei gilydd.

Bydd gan y Sir gymunedau llewyrchus, cydlynol a chynaliadwy a fydd yn darparu mwy o gyfleoedd, ymyriadau a chysylltiadau ar gyfer pobl, lleoedd a sefydliadau yn rhannau gwledig a threfol ein Sir fel ei gilydd.

Bydd ganddi economi gref sy'n adlewyrchu ei safle fel ysgogydd hyderus ac uchelgeisiol ar gyfer Dinas-Ranbarth Bae Abertawe.

Graddfa'r Twf

1. Wrth baratoi'r Strategaeth a Ffefrir, edrychodd Cyngor Sir Caerfyrddin ar wyth senario poblogaeth gwahanol wedi'u seilio ar gyn-amserlenni gwahanol (chwech ar sail poblogaeth, dau ar sail cyflogaeth), cyn penderfynu ar yr opsiwn a ffefrir.
2. Wrth ddewis yr opsiwn a ffefrir, edrychodd Cyngor Sir Caerfyrddin ar sut y gall ffactorau cymdeithasol ac economaidd ddylanwadu ar boblogaeth Sir Gaerfyrddin. Roedd y ffactorau'n cynnwys *creu cyfleoedd i bobl ifanc fyw a gweithio yn y Sir, darparu mwy o dai fforddiadwy a chefnogi uchelgeisiau'r Sir o ran adfywio.*
3. Mae'r strategaeth Cymunedau Cytbwys a Thwf Cynaliadwy wedi'i seilio ar senario PG 10-mlynedd Adroddiad Edge Analytics 2019 ac yn defnyddio'r gyfradd gwacter anheddau amgen o 3.4% i fod yn sail i'r gofynion o ran twf yn y dyfodol ar gyfer y CDLI diwygiedig hwn.
4. Mae'r uchod yn amcanestyn cynnydd cyffredinol yn y boblogaeth o 15,115 (8.1%), a'r gofyniad am 8,835 o gartrefi newydd (cyfwerth â 589 o gartrefi newydd y flwyddyn) a darparu 5,295 o swyddi o leiaf dros gyfnod y CDLI diwygiedig 2018-2033.

Lleoliad y Twf

5. Edrychodd ail ran y Strategaeth a Ffefrir ar sut y dosbarthir y safleoedd ar gyfer cartrefi a chyflogaeth y mae angen i Gyngor Sir Caerfyrddin eu darparu ar draws y Sir.

6. Fel rhan o'r broses hon, edrychodd Cyngor Sir Caerfyrddin ar chwe opsiwn gofodol gwahanol ar gyfer dosbarthiad – pob un yn wahanol iawn i'r lleill. Rhoddwyd ystyriaeth i ffactorau megis:
- Lleihau nifer a phellter y teithiau a wneir mewn ceir;
  - Lleoliad gwasanaethau a chyfleusterau;
  - Pa ardaloedd sydd â seilwaith cefnogol, megis mynediad i systemau dŵr a charthffosiaeth ;
  - Effeithiau ar yr amgylchedd;
  - Mynediad i briffyrdd a llwybrau trafniadaeth cyhoeddus;
  - Lleoliadau tir cyflogaeth;
  - Lleoliadau tai newydd;
  - Pa ardaloedd sy'n fwy poblogaidd ar gyfer adeiladu ynddynt.
7. Daeth Cyngor Sir Caerfyrddin i'r casgliad mai'r ffordd orau o ddsbarthu twf oedd drwy gymysgu'r gwahanol opsiynau i greu un newydd, sef "Y Strategaeth Cymunedau Cytbwys a Thwf Cynaliadwy".
8. Nod y Strategaeth Cymunedau Cytbwys a Thwf Cynaliadwy yw dosbarthu'r 8,835 o gartrefi newydd a'r 5,295 o swyddi drwy:
- Ddatblygu cartrefi ar safleoedd bach a mawr er mwyn darparu ar gyfer anghenion tai gwahanol ar draws y Sir, gan gynnwys sicrhau y darperir cyfleoedd mewn ardaloedd gwledig;
  - Darparu cartrefi lle mae'r farchnad dai yn ffynnu;
  - Darparu cartrefi lle mae angen amdanynt, gan gynnwys tai fforddiadwy;
  - Cyflawni twf lle ceir digon o seilwaith amrywiol priodol;
  - Cydnabod ac adlewyrchu'r buddsoddiad a'r buddion economaidd i'r Sir oddi wrth y Fargen Ddinesig, a chyfleoedd economaidd eraill.
  - Cydnabod y dylid gallu cyflawni twf ac y dylai fod yn canolbwyntio ar anghenion y gymuned a galw'r farchnad.
9. Rhennir ardal y Cynllun yn chwe chwstwr daearyddol a phob un yn cynnwys aneddiadau sy'n rhan ohono fel y'u diffinnir yn y fframwaith aneddiadau a nodir ym Mholisi Strategol SP16. Mae gan bob un brif ganolfan neu ganolfan gwasanaethau sy'n cynnal neu'n cael ei chynnal gan rwydwaith o aneddiadau eraill. Y clystyrau a ddiffinnir yw:
1. Caerfyrddin a'i hardaloedd gwledig

2. Llanelli a Gwendraeth Isaf
  3. Aman a Gwendraeth Uchaf
  4. Teifi
  5. Tywi Uchaf
  6. Gorllewin Sir Gaerfyrddin
10. Mae'r Strategaeth a Ffefrir ddrafft hefyd yn nodi 19 o bolisiau strategol y bydd y Cyngor yn eu dilyn er mwyn gwireddu ei weledigaeth a'i amcanion erbyn 2033.

Atodiad 2.3: Canfod y llinell sylfaen ar gyfer nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin erbyn 2033

Cydnabyddiaeth

Mae'r ystadegau demograffig a ddefnyddir yn yr atodiad hwn wedi'u cael o ddata a ddarparwyd gan Edge Analytics yn ei Adendwm a gynhyrchwyd ym mis Medi 2019 ac o'r gwaith o greu tablau ychwanegol ar fudo mewnol gros a gynhyrchwyd ym mis Hydref 2019. Mae'r rhain yn eu tro yn deillio o'r Swyddfa Ystadegau Gwladol wedi'u trwyddedu o dan Drwydded Llywodraeth Agored v.3.0.

Mae IAITH/BURUM yn ddiolchgar am gymorth a chydweithrediad Cyngor Sir Caerfyrddin ac Edge Analytics wrth sicrhau bod y rhain ar gael i'w dadansoddi.

Cyflwyniad

1. Yn rhan o'r asesiad o effaith debygol Strategaeth a Ffefrir y CDLI ar y Gymraeg, mae'r fethodoleg yn galw am ddatblygu model llinell sylfaen (neu 'busnes fel arfer') o'r hyn y gallai'r sefyllfa fod yn 2033 (diwedd cyfnod y Cynllun) heb ymyrraeth bolisi Strategaeth a Ffefrir y Cynllun.
2. Nid yw'n hawdd gwneud hyn oherwydd, er gwaethaf maes problemus amcanestyniadau a thafllwybrau poblogaeth, mae darogan trosglwyddo, caffael, defnyddio a cholli'r Gymraeg yn faes eithriadol o anodd a chymhleth, ac fe'i gwneir yn anos byth wrth geisio modelu effaith ymyriadau polisi.

Dull

3. Fel cam cyntaf yn y gwaith o ddatblygu'r llinell sylfaen, mae IAITH/BURUM wedi ceisio deall tafllwybr diweddaraf Llywodraeth Cymru o ran sut y gallai gyflawni ei dyhead i sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru erbyn 2050 a'i oblygiadau i sefyllfa bosibl Sir Gaerfyrddin yn 2033⁴⁸.
4. Cyn dechrau ar y dadansoddiad a'r drafodaeth, mae'n bwysig ail-bwysleisio'r gwahaniaethau pwysig rhwng amcanestyniad a thafllwybr.

---

⁴⁸ Llywodraeth Cymru, Ystadegau ar gyfer Cymru (Mehefin 2017) *Adroddiad technegol: Amcanestyniad a thafllwybr nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd, 2011-2050*.

5. Diffinnir **amcanestyniad** yn y cyd-destun hwn fel “nifer y siaradwyr Cymraeg a ragwelir os bydd y patrymau a thueddiadau cyfredol o ran y Gymraeg a’r boblogaeth yn parhau hyd 2050.”⁴⁹ Diffinnir **taflwybr** yn y cyd-destun hwn fel “nifer y siaradwyr Cymraeg a amcangyfrifir ar sail yr amcanestyniad yn ogystal â nifer o ragdybiaethau ynghylch nodau strategaeth Llywodraeth Cymru i gyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.”⁵⁰

Amcanestyniadau Siaradwyr Cymraeg

6. Roedd y data a ddefnyddiwyd ar gyfer yr amcanestyniad a geir yn yr adroddiad wedi’u seilio ar y tair ffynhonnell ganlynol:
- Amcangyfrifon poblogaeth canol-blwyddyn y Swyddfa Ystadegau Gwladol yn ôl oedran am y cyfnod 2011-2013;
  - Amcanestyniadau poblogaeth cenedlaethol y Swyddfa Ystadegau Gwladol yn ôl oedran am y cyfnod 2014-2050;
  - data am allu yn y Gymraeg yn ôl oedran o Gyfrifiad 2011.
7. Mae’r amcanestyniad wedi’i seilio ar y model cysyniadol a ddyfeisiwyd gan Sankoff (2008)⁵¹ ac yn rhagdybio’n fras y bydd canran y siaradwyr Cymraeg mewn un grŵp oedran mewn un flwyddyn yr un peth â’r ganran yn y grŵp oedran yn y flwyddyn flaenorol, gydag addasiadau ar ragdybiaethau a wneir ynghylch caffael y Gymraeg gan blant.
8. Mae **Ffigur A3.1** a **Thabl A3.1** yn dangos amcanestyniadau Llywodraeth Cymru am y twf yn nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd yn ystod y cyfnod 2011- 2050. Fel y dywedwyd ynghynt, mae angen cymryd gofal gan eu bod wedi’u seilio ar set o ragdybiaethau am dueddiadau, tueddiadau a fydd o bosibl / yn ôl pob tebyg yn newid dros amser.

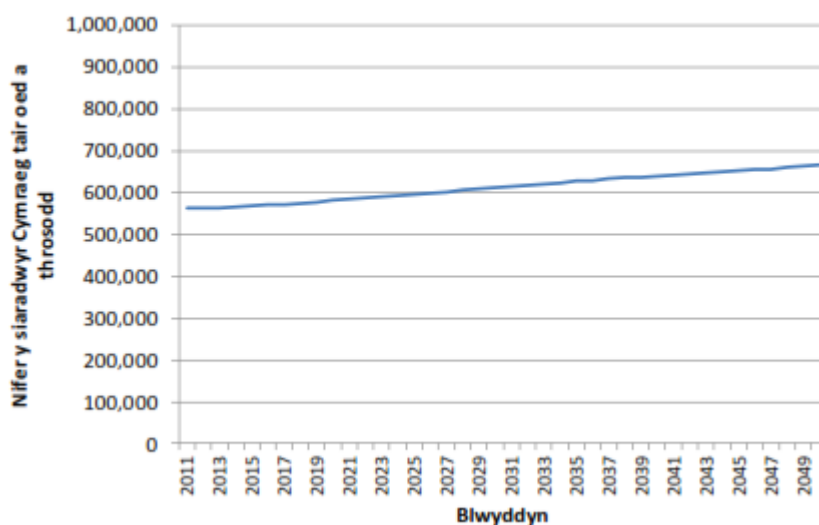
⁴⁹ Ibid.. t2.

⁵⁰ Ibid.. t7.

⁵¹ Sankoff, D. 2008. ‘How to predict the evolution of a bilingual community’ yn Meyerhoff, M. a Nagy, N. (gol.) Social Lives in Language – Sociolinguistics and Multilingual Speech Communities Celebrating the Work of Gillian Sankoff. Prifysgol Caeredin / Prifysgol Toronto.

Ffigur A2.3-1 Niferoedd amcanestynedig siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd Llywodraeth Cymru, 2011-2050

Siart 2: Amcanestyniad nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd, 2011 i 2050

Ffynhonnell: atgynhyrchwyd o Lywodraeth Cymru, Ystadegau ar gyfer Cymru (2017) Op. Cit. Siart 2, t. 5.

Tabl A2.3-1 Niferoedd a chanrannau amcanestynedig siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd Llywodraeth Cymru ar adegau penodol hyd at 2050

Blwyddyn	Nifer	Canran
2011	562,000	19
2017	570,000	19
2021	580,000	19
2026	600,000	19
2031	610,000	20
2036	630,000	20
2041	640,000	20
2046	650,000	20
2050	670,000	21

Ffynhonnell: atgynhyrchwyd o Lywodraeth Cymru, Ystadegau ar gyfer Cymru (2017) Op. Cit., Tabl 1, t.5.

9. Mae'r tablau cefndir manylach⁵² yn dangos nifer amcanestynedig y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd yn cyrraedd 621,000 erbyn 2033 sy'n awgrymu cynnydd o ychydig llai na 50,000 erbyn 2033 (+10.5%).
10. Er nad ydynt wedi'u dangos yn uniongyrchol yn yr ystadegau, amcangyfrifodd amcanestyniadau sail-2014 Llywodraeth Cymru boblogaeth tair oed a throsodd ar

⁵² Mae'r data hyn ar gael ar <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language>.

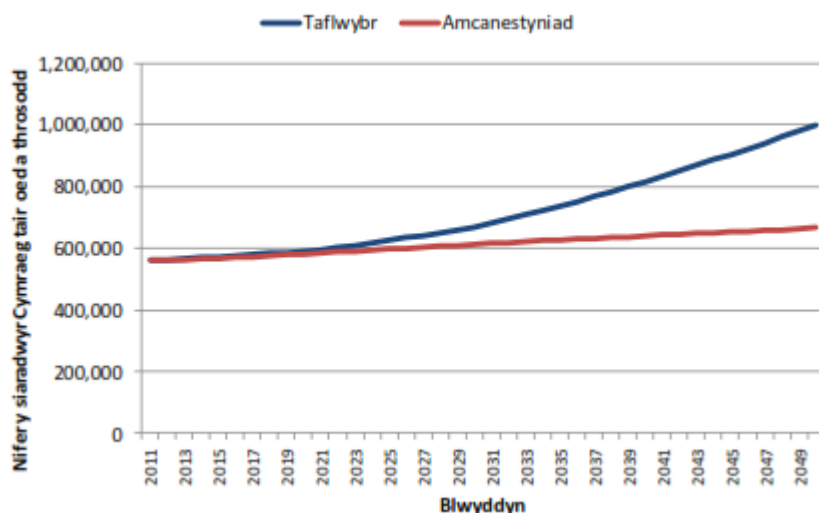
gyfer Cymru o 3,153,560, gan roi ffigwr canran o 19.7% (wedi'i thalgrynnu i fyny i 20% yn Nhabl A1 uchod) ar gyfer siaradwyr Cymraeg.

11. 189,317 yw'r ffigwr amcanestynedig am holl boblogaeth Sir Gaerfyrddin ar gyfer 2033 gan ddefnyddio amcanestyniad 2014 LIC. Amcanestynnir mai 183,937 fydd poblogaeth y Sir tair oed a throsodd. 78,048 oedd nifer y bobl 3 oed a throsodd yn 2011 â'r gallu i siarad Cymraeg.
12. Byddai cymhwyso'r un newid (10.5%) dros y cyfnod 2011 - 2033 yn y ganran o holl boblogaeth Cymru tair oed a throsodd sy'n siarad Cymraeg i'r newid amcanestynedig yn y ffigwr canran cyfansymiol ar gyfer siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd yn Sir Gaerfyrddin yn arwain at dwf yn y nifer $78,048 * 10.5\% = 86,243$.
13. Byddai hyn yn rhoi canran amcangyfrifedig o'r boblogaeth 3 oed a throsodd â'r gallu i siarad Cymraeg o 47.0% erbyn 2033. Mae hyn yn cymharu â 43.9% a gofnodwyd yng Nghyfrifiad 2011.
14. Mae amcanestyniad sail-2016 Llywodraeth Cymru'n diwygio'r holl boblogaeth tair oed a throsodd i 3,142,564. Ni fydd y ganran o siaradwyr Cymraeg a gynhyrchwyd yn nata Llywodraeth Cymru a nodir yn **Ffigur A3.1** a **Thabl A3.1** uchod yn cael ei diweddarau nes ar ôl i ganlyniadau Cyfrifiad 2021 fod yn hysbys ond disgwylir iddi aros yr un peth â'r ffigwr hwn neu'n agos ato.

Taflwybr posibl siaradwyr Cymraeg

15. Mae taflwybr Llywodraeth Cymru wedi cael ei gyfrifo gan adeiladu ar amcanestyniad 2014 LIC a gynhyrchwyd uchod fel llinell sylfaen a chan ddefnyddio pedair prif ragdybiaeth wedi'u seilio ar nodau polisi'r strategaeth:
  - trosglwyddo'r Gymraeg yn y cartref;
  - dysgu Cymraeg yn yr ysgol;
  - dysgu Cymraeg trwy Gymraeg i Oedolion; a
  - gwell parhad i'r gallu i siarad Cymraeg ar ôl 16.
16. Caiff **Ffigur A3.2** isod a **Thabl A3.2** drosodd eu hatgynhyrchu o adroddiad Llywodraeth Cymru.

Ffigur A2.3-2 Amcanestyniad a thafllwybr Llywodraeth Cymru am nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd yng Nghymru, 2011-2050

Ffynhonnell: atgynhyrchwyd o Lywodraeth Cymru, Ystadegau ar gyfer Cymru (2017) Op. Cit. Siart 6, t. 10.

17. Mae'r tablau cefndirol manylach⁵³ yn dangos mai 710,000 erbyn 2033 yw tafllwybr nifer amcangyfrifedig siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd. Mae amcanestyniad tair oed a throsodd sail-2014 Llywodraeth Cymru ar gyfer Cymru, sef 3,153,560, yn rhoi ffigwr canran o 22.5%.

Tabl A2.3-2 Niferoedd a chanrannau siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd ar adegau penodol hyd at 2050 yn ôl tafllwybr Llywodraeth Cymru

Blwyddyn	Nifer	Canran
2011	562,000	19
2017	580,000	19
2021	600,000	20
2026	630,000	20
2031	680,000	22
2036	750,000	24
2041	830,000	26
2046	920,000	29
2050	1,000,000	31

Ffynhonnell: atgynhyrchwyd o Lywodraeth Cymru, Ystadegau ar gyfer Cymru (2017) Op. Cit., Tabl 2, t 11.

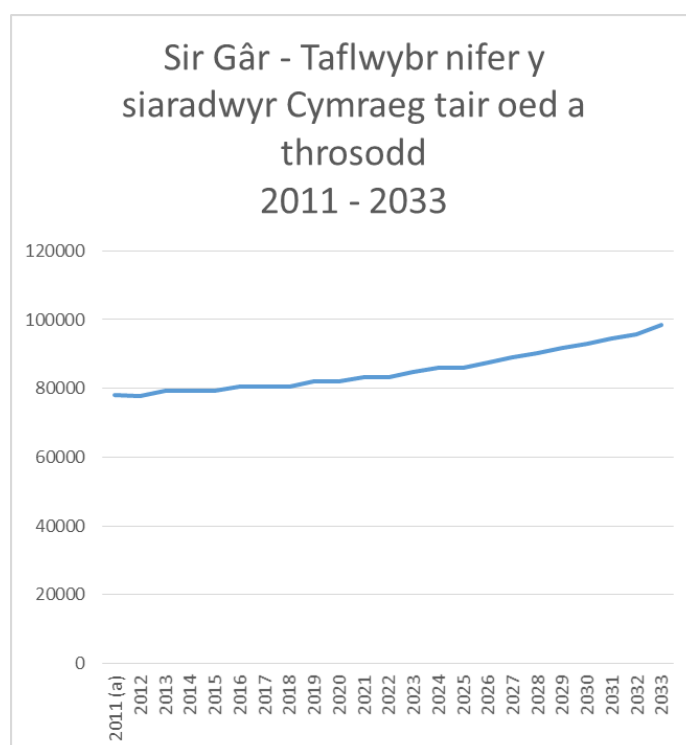
18. Byddai cymhwyso'r un newid (22.5%) yn y ganran o'r boblogaeth tair oed a throsodd sy'n siarad Cymraeg i'r newid amcanestynedig yn ffigwr canran cyfansymiol

⁵³ Mae'r data hyn ar gael ar <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language>.

siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn arwain o bosibl at dwf yn nifer y siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd i $78,048 * 22.5\% = 98,608$.

19. Byddai hyn yn rhoi canran amcangyfrifedig o'r boblogaeth 3 oed a throsodd â'r gallu i siarad Cymraeg o 52.0%. Mae hyn yn cymharu â 43.9% a gofnodwyd yng Nghyfrifiad 2011. Mae **Ffigur A3.3** yn dangos taflwybr y twf yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin wedi'i seilio ar y taflwybr i Gymru gyfan.

Ffigur A2.3-3 Taflwybr amcangyfrifedig am dwf yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin erbyn 2033

(a) Mae data 2011 wedi'u seilio ar y niferoedd o Gyfrifiad 2011.

Cyfyngiadau

20. Mae angen ail-bwysleisio gair o rybudd. Mae'r uchod yn rhagdybio y bydd canlyniadau strategaeth *Cymraeg 2050: miliwn o siaradwyr Cymraeg* yn cael eu rhannu'n gyfartal ar draws Cymru. Deallir nad yw Llywodraeth Cymru, ar hyn o bryd, yn bwriadu cynhyrchu taflwybrau neu dargedau gofodol ar gyfer rhanbarthau a phob awdurdod lleol unigol. Yn absenoldeb taflwybrau o'r fath, rhagdybiaeth effaith gyfartal ar draws Cymru yw'r brasamcan gweithio gorau.

* * * * *

Atodiad 2.4: Mudo gros 2017-18 a'r goblygiadau i Asesiad o Effaith Strategaeth a Ffefrir y CDLI ar y Gymraeg

Cyflwyniad

1. Roedd Strategaeth a Ffefrir ddrafft gyhoeddedig y CDLI yn seilio ei hymagwedd yn wreiddiol ar ffigur gofyniad tai o 9,887 o anheddau (cyfartaledd +659 o anheddau'r flwyddyn), yn gyson â senario **PG Hirdymor** Edge Analytics.
2. Cododd yr ymateb a gafwyd i'r Strategaeth a Ffefrir ddrafft a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2018 nifer o faterion. Roedd y pryderon hyn yn cynnwys diffyg tystiolaeth gadarn i ddangos y canlynol:
  - cydnawsedd y Strategaeth a Ffefrir ag awdurdodau cyfagos;
  - bod y lefelau twf yn cael eu cyfeirio at y lleoedd mwyaf cynaliadwy; cysylltiedig â graddfa a lleoliad angen am dai;
  - nad yw'r Strategaeth a Ffefrir yn cael effaith negyddol ar y Gymraeg; a
  - bod y Strategaeth a Ffefrir yn realistig ac yn gyflawnadwy.
3. Mewn ymateb, cytunodd yr Awdurdod i gynnal proses bellach o ddarparu cyfiawnhad dros raddfa a dosbarthiad twf.
4. Awgrymodd tystiolaeth newydd y byddai angen, o bosibl, adolygu'r ymagwedd. Roedd hyn yn cynnwys cyhoeddi amcangyfrif poblogaeth canol 2018 yn ogystal â'r canllawiau a dyheadau o ran twf rhanbarthol mewn tai a nodir yn y Fframwaith Datblygu Cenedlaethol drafft a gyhoeddwyd ym mis Gorffennaf 2019⁵⁴.
5. Awgrymodd amcangyfrif poblogaeth canol 2018 fod y Sir wedi gweld twf mawr yn y boblogaeth yn ddiweddar o ganlyniad i gynnydd yng nghyfraddau mudo net a'r galw am dai.
6. Mae'r Fframwaith Datblygu Cenedlaethol drafft yn nodi Llanelli yn Sir Gaerfyrddin yn rhan o'r brif ardal dwf yn rhanbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru. Nodir Caerfyrddin hefyd yn ganolfan ranbarthol. Mae Llywodraeth Cymru wedi amcangyfrif bod angen 23,400 o gartrefi ychwanegol yn rhanbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru erbyn 2038. Byddai rhannu'r gofyniad rhanbarthol hwn am dai ar sail dosbarthiad y

⁵⁴ <https://llyw.cymru/fframwaith-datblygu-cenedlaethol-drafft>

boblogaeth yn dyrannu tua 5,000 o'r 23,400 o gartrefi ychwanegol hyn i Sir Gaerfyrddin.

7. Mae hyn yn sylweddol is na goblygiadau mabwysiadu'r senario PG Hirdymor.
8. Fel man cychwyn, gofynnwyd i Edge Analytics adolygu'r senarios poblogaeth yng ngoleuni'r dystiolaeth newydd.

Crynodeb o ganfyddiadau Edge Analytics (EA)

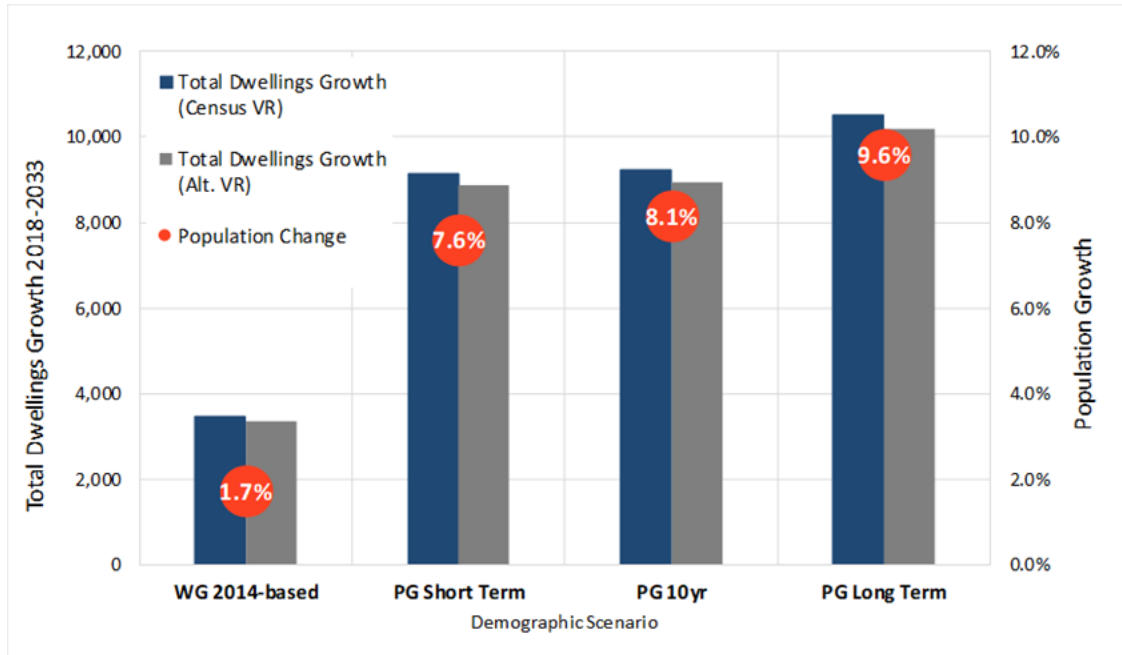
9. Cyflwynodd Edge Analytics ystod o senarios gan ddefnyddio technoleg POPGROUP i ystyried canlyniadau eraill o ran twf. Cyn dadansoddiad Edge Analytics o'r senarios wedi'u hail-lunio ceir proffil demograffig wedi'i ddiweddarau o Sir Gaerfyrddin. Mae hwn yn cynnwys elfennau diweddaraf newid yn y boblogaeth (genedigaethau, marwolaethau a mudo), patrymau hanesyddol mudo rhyngwladol a mewnol, yn ogystal ag ystadegau tai a gwblhawyd a dadansoddiad wedi'i ddiweddarau o broffil oedran y sir. Mae'r senarios diwygiedig yn dal i ddarogan newid naturiol negyddol a lefel gyson o fudo rhyngwladol.
10. Mae'r adroddiad⁵⁵ yn pwysleisio'r pwynt nad "*.. oes unrhyw safbwynt pendant unigol ynghylch y lefel twf debygol a ddisgwylir yn Sir Gaerfyrddin. Yn y pen draw, bydd cyfuniad o faterion demograffig, economaidd a pholisi lleol yn pennu cyflymder a graddfa'r newid*".
11. Yn ogystal â senario sail-2014 Llywodraeth Cymru, mae tri senario demograffig arall wedi cael eu llunio. Mae'r gyfres lawn o senarios fel a ganlyn:
  - **Sail-2014 Llywodraeth Cymru:** mae hwn yn atgynhyrchu amcanestyniadau poblogaeth sail-2014 Llywodraeth Cymru.
  - **PG Byrdymor:** mae rhagdybiaethau ynghylch cyfraddau mudo mewnol a llifoedd mudo rhyngwladol wedi'u seilio ar y cyfnod hanesyddol o bedair blynedd (2014/15-2017/18) sy'n cyfateb i'r cyfnod pedair blynedd o adferiad yn nhwf tai.
  - **PG Hirdymor:** mae rhagdybiaethau ynghylch cyfraddau mudo mewnol a llifoedd mudo rhyngwladol wedi'u seilio ar y cyfnod hanesyddol llawn o ddwy flynedd ar bymtheg (2001/02 - 2017/18).
  - **PG 10-mlynedd:** mae rhagdybiaethau ynghylch cyfraddau mudo mewnol a llifoedd mudo rhyngwladol wedi'u seilio ar gyfnod hanesyddol o ddeng mlynedd, gan anwybyddu'r blynyddoedd anomalaidd o gwmpas canlyniadau uniongyrchol y chwalfa ariannol.

---

⁵⁵ Rhagolygon Poblogaeth ac Aelwydydd Sir Gâr – Edge Analytics Ltd (Hydref 2018).

12. Mae **Ffigur A2.4-1** isod yn rhoi crynodeb o'r holl dwf amcanestynedig mewn anheddau yn ystod cyfnod y cynllun o dan bob senario, ar gyfer cyfraddau gwacter y Cyfrifiad a rhai eraill, ynghyd â'r twf canrannol yn y boblogaeth (cylchoedd).

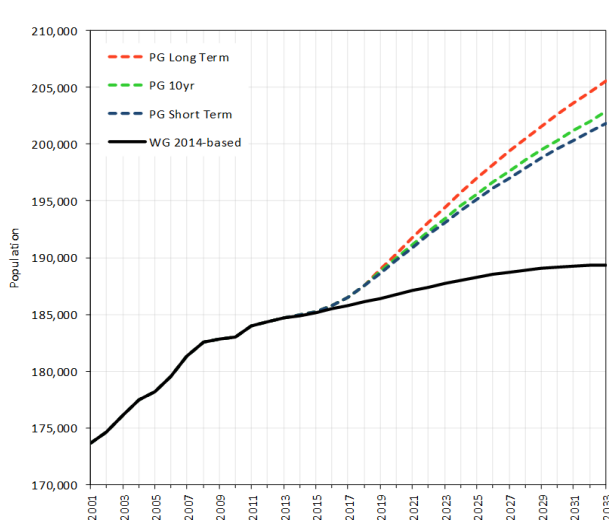
Ffigur A2.4.1. Twf mewn anheddau a thwf yn y boblogaeth blynyddol cyfartalog i bob senario demograffig

Ffynhonnell: atgynhyrchwyd o Edge Analytics Ffigur 1: Twf mewn anheddau a thwf yn y boblogaeth blynyddol cyfartalog i bob senario demograffig.

13. Mae **Ffigur A2.4-2** isod yn dangos y newid a ragwelir dros amser i 2033.

Ffigur A2.4-2 Twf yn y boblogaeth a ragwelir yn Sir Gaerfyrddin 2001 - 2033

14. Mae **Tabl A2.4-1** isod yn dangos y newid cyfartalog pob blwyddyn (ac eithrio ardal Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog)

Tabl A2.4-1 Canlyniadau senarios demograffig 2018 - 2033

Senario	Newid 2018 - 2033				Cyfartaledd y Flwyddyn			Cyfanswm Twf mewn Aneddiadau (CG y Cyfrifiad)	Cyfanswm Twf mewn Aneddiadau (CG Neillog)
	Newid Poblogaeth	% Newid Poblogaeth	Newid Aelwydydd	% Newid Aelwydydd	Mudo Net	Aneddiadau (Cyfradd Gwag y Cyfrifiad)	Aneddiadau (Cyfradd Gwag Neillog)		
PG Tymor Hir	17,811	9.6%	9,726	12.0%	1,516	692	671	10,375	10,065
PG 10 ml.	15,115	8.1%	8,538	10.6%	1,337	607	589	9,108	8,835
PG Tymor Byr	14,133	7.6%	8,474	10.5%	1,317	603	585	9,040	8,769
Sail 2014-LIC	2,581	1.4%	2,878	3.6%	481	205	199	3,070	2,978

Ffynhonnell: atgynhychwyd o Adendwm Edge Analytics (Medi 2019): Tabl 3: Canlyniadau senarios demograffig Sir Gaerfyrddin 2018-2033 (Yn nhrefn y newid yn y boblogaeth) Alt VR = Cymhareb Gwacter Anheddau Amgen o 3.4%

15. Yn dilyn rhagor o waith dadansoddi a thrafod y senarios hyn, mae Cyngor Sir Gaerfyrddin wedi penderfynu diwygio'r strategaeth a ffefrir i gael ei seilio ar senario **PG 10-mlynedd** (2019).

16. Mae'r senario PG 10-mlynedd wedi cael ei ail-lunio i anwybyddu'r blynyddoedd yn union ar ôl y chwalfa ariannol.

17. Mae **Tabl A2.4-2** yn dangos y gwahaniaethau net yn y canlyniadau rhwng senario PG 10-mlynedd 2019 a senario sail-2014 Llywodraeth Cymru.

Tabl A2.4-2 Gwahaniaethau net yn y canlyniadau rhwng senario PG 10-mlynedd 2019 a senario sail-2014 Llywodraeth Cymru

Senario	Newid 2018 - 2033				Cyfartaledd y Flwyddyn		
	Newid Poblogaeth	% Newid Poblogaeth	Newid Aelwydydd	% Newid Aelwydydd	Mudo Net	Aneddiadau (Cyfradd Gwag y Cyfrifiad)	Aneddiadau (Cyfradd Gwag Neillog)
PG 10 ml.	15,115	8.1%	8,538	10.6%	1,337	589	8,835
Sail 2014-LIC	2,581	1.4%	2,878	3.6%	481	199	2,978
Gwahaniaeth Net	12,534	6.7%	5,660	7.0%	857	390	5,857

Ffynhonnell: addaswyd o Dabl 1 uchod

18. O dri senario EA, mae senario **PG 10-mlynedd** 2019 yn amcanestyn y newid canol yn y boblogaeth dros gyfnod y cynllun ac felly yn gyson â safbwynt y senario yn yr adroddiad blaenorol⁵⁶ ond mae'n uwch na'r senario sydd wedi'i seilio ar

⁵⁶ Rhagolygon Poblogaeth ac Aelwydydd Sir Gâr – Edge Analytics Ltd (Hydref 2018)

amcanestyniadau 2014 LIC. O dan y senario hwn, 8.1% yw'r twf amcangyfrifedig yn y boblogaeth dros gyfnod y cynllun, o gymharu â 5.7% ynghynt.

19. Mae'r dadansoddiad yn dangos mai prif achos hyn yw'r cynnydd sydyn mewn mudo mewanol net yn 2017/18 sydd erbyn hyn yn cael ei gofnodi yn y senario hwn, a'r canolbwyntio ar y pedair blynedd o adferiad yn y twf mewn tai.
20. Byddai'r twf amcangyfrifedig yn y boblogaeth yn cefnogi cynnydd mewn anheddau o 8,835 gan ddefnyddio'r gyfradd gwacter anheddau amgen sef 3.4%. Byddai hyn yn creu gofyniad am dwf blynyddol cyfartalog o +589 o anheddau'r flwyddyn.

Crynodeb o ganfyddiadau'r adroddiad

Newid yn y boblogaeth

- Cynyddodd poblogaeth Sir Gaerfyrddin 1,116 i amcangyfrif o 187,568 rhwng canol blwyddyn 2017 a chanol blwyddyn 2018.
- Y gyfradd twf blynyddol yw'r gyfradd flynyddol uchaf (+0.6%) ers 2007/8, parhad o'r twf blynyddol yn y boblogaeth sydd wedi cyflymu ers 2015.
- Mudo mewanol net yw sbardun mwyaf newid yn y boblogaeth o hyd. Gwelwyd cynnydd sydyn yn lefel y mewnlif net, a gyrhaeddodd tua +1600 yn 2017/18, a gwelwyd cynnydd sylweddol o fwy na 700 o gymharu â'r flwyddyn flaenorol.
- Fel ym mhob blwyddyn flaenorol ers 2001, mae newid naturiol wedi parhau i gael effaith negyddol ar y twf yn y boblogaeth. Yng nghyfnod 2017/18 cofnodwyd y nifer fwyaf o farwolaethau (2,453) ers 2001.
- Yn nhermau ystadegau mudo rhyngwladol, nifer y cofrestriadau Rhifau Yswiriant Gwladol yn 2018 oedd yr isaf ond 2 ers 2008, sef 473, ac roedd yn gyson â'r flwyddyn flaenorol. Romania oedd y wlad a wnaeth y cyfraniad mwyaf yn 2018 (157 o gofrestriadau).
- Gwelir y twf blynyddol mwyaf yn y boblogaeth yn y grwpiau oedran 65+ ac 80+ o hyd, gyda chyfraddau twf o 30% a 28% yn y drefn honno ers 2001. Yn 2017/18, cynyddodd y boblogaeth 16-64 oed ychydig, am y tro cyntaf ers 2006/07.

Goblygiadau mabwysiadu senario twf PG 10-mlynedd 2019 i daflwybr llinell sylfaen y Gymraeg

21. Felly mae mabwysiadu cynnydd yn y boblogaeth o 15,115 a thwf mewn anheddau o 8,835 gan y Strategaeth a Ffefrir wedi'i seilio gan fwyaf ar y rhagdybiaethau a wneir ynghylch cyfraddau presennol mudo mewanol net fel prif sbardun newid yn y boblogaeth.

22. Roedd gennym ddi-ddordeb, felly, mewn ceisio deall yn well a fyddai, a sut fyddai gan ragdybiaethau ynghylch mudo mewnol net, fel y prif sbardun i dwf mewn poblogaeth, aelwydydd ac anheddau, unrhyw oblygiadau i wytnwch y Gymraeg.
23. Fel rhan o'r dadansoddiad pellach o fudo net, rhoddodd EA i IAITH/BURUM y data crai ar ffigyrau mudo mewnol gros ar gyfer Sir Gaerfyrddin.
24. At ddibenion yr ymarfer hwn dadansoddiwyd y data fel a ganlyn:
- mewnfudo ac allfudo gros yn ôl oedran a rhywedd o/i rannau eraill o Gymru yn ôl sir a rhanbarth cynllunio strategol;
  - mewnfudo ac allfudo gros yn ôl oedran a rhywedd o/i ardaloedd eraill yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru.
25. Wedyn cafodd y data yn ymwneud â siroedd Cymru eu sifftio a'u dadansoddi yn ôl rhanbarth strategol a'r carfannau oedran y barnwyd eu bod o ddi-ddordeb er mwyn dadansoddi gwytnwch y Gymraeg (o dan 3 oed; 3 i 15 oed; 16 – 29 oed; 30 – 44 oed; 45 – 60 oed; 60+ oed).
26. Ni chafodd y data rhywedd eu dadansoddi fel rhan o'r ymarfer hwn gan na farnwyd eu bod yn hanfodol i ddealltwriaeth o batrymau a thueddiadau mudo mewnol at ddiben y prosiect hwn.
27. Mae **Tabl A2.4-3** yn rhoi crynodeb o'r data.

Tabl A2.4-3 2017/18 Ffigyrau mudo gros a net yn ôl grŵp oedran a daearyddiaeth

	Gweddill Canolbarth a Gorllewin Cymru			De Ddwyrain Cymru			Gogledd Cymru			Ardaloedd tu Allan i Gymru		
	In	Out	Net	In	Out	Net	In	Out	Net	In	Out	Net
0-2	109	90	19	40	27	13	1	4	-3	98	38	60
3 - 15	374	240	134	108	98	10	8	2	6	374	142	232
16 - 29	819	784	35	450	642	-192	33	36	-3	823	996	-173
30-44	622	469	153	216	206	10	21	14	7	619	369	250
45 - 59	446	369	77	150	115	35	15	15	0	760	251	509
60+	420	311	109	123	114	9	15	13	2	601	347	254
Cyfansymiau	2790	2263	527	1087	1202	115	92	84	8	3275	2143	1132

Ffynhonnell: Dadansoddiad o ddata crai a gyflenwyd gan Edge Analytics (Hydref 2019)

Canfyddiadau allweddol

28. Mae'r canlynol yn rhoi crynodeb o'r canfyddiadau allweddol o ddadansoddi ffigyrau EA:

Mudo o Sir Gaerfyrddin

- Symudodd 5,672 o bobl o'r Sir yn ystod 2017/18.
- O'r rhain, symudodd 3,529 i rannau eraill o Gymru a symudodd 2,143 (38%) i leoedd eraill y tu allan i Gymru.
- O'r 3,529 a symudodd i rannau eraill o Gymru,
  - symudodd 2,243 (64%) i rannau eraill o Ranbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru;
  - symudodd 1202 (34%) i Ranbarth y De-ddwyrain; a
  - symudodd 84 (2%) i Ranbarth Gogledd Cymru.
- Y pum carfan fwyaf a fudodd o Sir Gaerfyrddin oedd:
  - grŵp oedran 16 – 29 – i ardaloedd y tu allan i Gymru (966);
  - grŵp oedran 16 – 29 i rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru (784 – 344 ohonynt i Abertawe);
  - grŵp oedran 16 – 29 i Ranbarth y De-ddwyrain (642 – 389 ohonynt i Gaerdydd);
  - grŵp oedran 30 – 44 i rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru (469 – 193 ohonynt i Abertawe);
  - grŵp oedran 30 – 44 i ardaloedd y tu allan i Gymru (369).

Grwpiau oedran 16 – 29

29. Un peth arbennig o bwysig yw deall symudiadau yn y grŵp oedran 16 – 29 fel un o sbardunau allweddol posibl y Strategaeth a Ffefrir. Yr asesiad yn Arfarniad Cynaliadwyedd y Strategaeth a Ffefrir yw y bydd y Strategaeth a Ffefrir o fudd i'r Sir trwy gadw pobl ifanc yno.

30. Mae **Tabl A2.4-3** yn dangos nifer y bobl sy'n mudo o Sir Gaerfyrddin i weddill Canolbarth a Gorllewin Cymru, i Dde-ddwyrain Cymru ac i weddill y Deyrnas Unedig yn ôl oedran. Mae rhagor o waith dadansoddi'r garfan 16 – 29 oed yn dangos y canlynol:

- Mudodd 2,455 o Sir Gaerfyrddin. O'r rhain:
  - symudodd 996 y tu allan i Gymru;
  - symudodd 784 i rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru;
  - symudodd 642 i Dde-ddwyrain Cymru.
- O'r 996 a symudodd y tu allan i Gymru:

- roedd bron hanner sef 487 (48.9%) rhwng 19 a 22 oed, ac roedd 212 (21%) yn 19 oed;
- gostyngodd y niferoedd yn raddol i'r rheiny 23 oed a throsodd o 85 i 32.
- O'r 784 a symudodd i rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru:
  - roedd ychydig dros draean sef 289 (46.8%) rhwng 19 a 22 oed ac roedd 105 (13.8%) yn 19 oed;
  - roedd y niferoedd i'r rheiny oedd yn 23 oed a throsodd yn amrywio rhwng 51 a 70;
  - Abertawe oedd yr awdurdod mwyaf poblogaidd o ran dewis cyrchfan i bob grŵp oedran yn y garfan hon.
- O'r 642 a symudodd i Dde-ddwyrain Cymru:
  - roedd bron hanner, sef 316 (49.6%) rhwng 19 a 22 oed ac roedd 147 yn 19 oed;
  - gostyngodd y niferoedd yn raddol i'r rheiny 23 oed a throsodd o 54 i 16;
  - Caerdydd oedd yr awdurdod mwyaf poblogaidd o gryn dipyn i bob grŵp oedran yn y garfan hon.

Mudo i Sir Gaerfyrddin

- Symudodd 7,241 o bobl i Sir Gaerfyrddin yn ystod 2017/18.
- O'r rhain, symudodd 3,274 (44%) i'r Sir o leoedd eraill y tu allan i Gymru a symudodd 3,967 (56%) o rannau eraill o Gymru.
- O'r 3,967:
  - symudodd 2,789 (70%) i Sir Gaerfyrddin o rannau eraill o Ranbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru;
  - symudodd 1,086 (27%) o Ranbarth y De-ddwyrain; a
  - symudodd 92 (2%) o Ranbarth Gogledd Cymru.
- Y pum carfan fwyaf i fudo i Sir Gaerfyrddin oedd:
  - grŵp oedran 16 – 29 o ardaloedd y tu allan i Gymru (823);
  - grŵp oedran 16 – 29 o rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru (819 – 324 ohonynt o Abertawe a 202 o Geredigion);
  - grŵp oedran 45 – 59 o ardaloedd y tu allan i Gymru (760);

- grŵp oedran 30 – 44 o rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru (622 – 282 ohonynt o Abertawe);
- grŵp oedran 30 -44 o ardaloedd y tu allan i Gymru (619).

Symudiadau poblogaeth ac aelwydydd ar gyfer 2010/11

31. Mae'n ddiddorol cymharu maint y mudo a nodir uchod â'r maint a gofnodwyd yng Nghyfrifiad 2011. Mae **Tabl A2.4-4** drosodd yn rhoi dadansoddiad o Dabl (DC8201) o Gyfrifiad 2011 sy'n cofnodi lle roedd pobl yn byw blwyddyn cyn dyddiad y Cyfrifiad yn ôl y gallu i siarad Cymraeg.
32. Yn gyfan, mae'r tabl yn cofnodi'r canlynol:
- Symudodd 16,154 o bobl 3 oed a throsodd breswylfa yn ystod 2010/11. O'r rhain:
    - Symudodd 10,545 (65%) o gyfeiriadau yn y Sir ei hun; a
    - Symudodd 5,909 (35%) o bobl 3 oed a throsodd i'r Sir o leoedd eraill yn ystod 2010/11.
33. Mae'r ffigwr o 5,909 uchod yn cymharu â'r 6,993 (7,241 llai'r 248 o dan 3 oed) yr amcangyfrifir eu bod wedi symud i Sir Gaerfyrddin yn 2017/18. Nid oes modd gwneud cymhariaeth uniongyrchol â'r bobl a symudodd allan o'r ardal gan nad yw tabl y Cyfrifiad yn cofnodi faint o bobl a symudodd allan o Gymru. Fodd bynnag, 2,905 yw'r ffigwr ar gyfer y rhai 3 oed a throsodd a symudodd i rannau eraill o Gymru. Mae hyn yn cymharu â'r 3,408 (3,529 - 121) y cofnodwyd eu bod wedi symud i rannau eraill o Gymru yn 2017/18.
34. O'r rheiny oedd yn byw yn yr un cyfeiriad, roedd 45% yn gallu siarad Cymraeg, sydd ychydig yn well na'r cyfartaledd i Sir Gaerfyrddin, sef 43.9%.
35. O'r rheiny a symudodd o leoedd eraill y tu allan i'r Sir, roedd 1,499 (25%) yn gallu siarad Cymraeg. Roedd 37% o'r 1066 o fudwyr a ddaeth o rannau eraill o Gymru a 15% o'r 427 o fudwyr a ddaeth o leoedd eraill yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru'n gallu siarad Cymraeg.
36. Mae hyn yn cymharu â'r 4,018 a symudodd o fewn y Sir, yr oedd 37% ohonynt yn gallu siarad Cymraeg.

Tabl A2.4-4 Dadansoddiad o gyfeiriadau preswylwyr 3 oed a throsodd flwyddyn ynghynt yn ôl y gallu i siarad Cymraeg

Sir Gâr	Holl Gategoriâu Oed 3 a throsodd						
	Yn byw yn yr un cyferiad flwyddyn ynghynt	Yn byw rhywle arall flwyddyn ynghynt : Cyfanswm	Yn byw rhwyle arall flwyddyn ynghynt ; o fewn yr un Sir	Mewnlifiad: Cyfanswm	<i>Mewnlifiad: Yn byw flwyddyn ynghynt tu allan i'r ardal ond yn yr ardal gysylltiedig (gweddill Cymru)</i>	<i>Mewnlifiad : Yn byw rhywle arall flwyddyn ynghynt tu allan i Gymru</i>	All-lifiad: Wedi symud allan o'r ardal i weddill Cymru
Cyfanswm Personau	160788	16854	10945	5909	3007	2902	2905
Canrannau mewn Ardaloedd Daearyddol			65%	35%	51%	49%	
Yn medru'r Gymraeg	72537	5511	4018	1493	1066	427	1153
Canran o'r Categori sy'n gallu siarad Cymraeg	45%	33%	37%	25%	35%	15%	40%

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol Cyfrifiad 2011 Tabl DC8201WA

Tabl A2.4-5 Dadansoddiad o aelwydydd (yr oedd pawb ohonynt yn symud) yn ôl cyfeiriad flwyddyn ynghynt yn ôl presenoldeb plant dibynnol a’r gallu i siarad Cymraeg

Sir Gâr	Pob Categori			Dim Oedolyn yn Medru'r Gymraeg			O Leiaf Un Oedolyn yn Medru'r Gymraeg					
	Cyfanswm	Heb Blant Dibynnol	Gyda Phlant Dibynol	Cyfanswm	Heb Blant Dibynnol	Gyda Phlant Dibynol	Cyfanswm	%	Heb Blant Dibynnol	%	Gyda Phlant Dibynol	%
Aelwydydd Cyfan - yr un Cyfeiriad	69784	51230	18554	33735	24597	9138	36049	52%	26633	52%	9416	51%
Aelwydydd Cyfan - yn Symud Cyfanswm	6012	3826	2186	3892	2505	1387	2120	35%	1321	35%	799	37%
O Fewn yr un Ardal	3769	2208	1561	2286	1343	943	1483	39%	865	39%	618	40%
Mewn-lifiad	1566	1132	434	1163	848	315	403	26%	284	25%	119	27%
All-lifiad i rannau eraill o Gymru	677	486	191	443	314	129	234	35%	172	35%	62	32%
Mewn-lifiad												
O rannau eraill o Gymru	812	565	247	546	376	170	266	33%	189	33%	77	31%
Oddi allan i Gymru	754	567	187	617	472	145	137	18%	95	17%	42	22%

Ffynhonnell: Y Swyddfa Ystadegau Gwladol Cyfrifiad 2011 Tabl DC8203WA

Aelwydydd

37. Yn Sir Gaerfyrddin, roedd 69,784 o aelwydydd cyfan yn byw yn yr un cyfeiriad blwyddyn cyn 2011. O'r rhain:

- roedd 33,735 (48%) yn aelwydydd heb unrhyw oedolyn â'r gallu i siarad Cymraeg;
- roedd 36,049 (52%) yn aelwydydd lle roedd o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg. O'r rhain:
  - 26,633 heb unrhyw blant dibynnol lle roedd o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg;
  - 9,416 gyda phlant dibynnol lle roedd o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg.

38. 6,012 o aelwydydd yr oedd pawb ohonynt yn symud (mae'r ffigwr yn eithrio aelwydydd yr oedd rhai ohonynt yn symud). O'r rhain:

- symudodd 3,769 o fewn yr un Sir
- symudodd 1,566 o'r tu allan i'r Sir
  - symudodd 812 o rannau eraill o Gymru
  - symudodd 754 o weddill y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru
- llifodd 677 i ardaloedd eraill yng Nghymru y tu allan i'r Sir

39. O'r 2,120 (35%) o aelwydydd a symudodd lle mae o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg:

- symudodd 1,483 o fewn yr un Sir. (799 (40%) â phlant dibynnol a gydag o leiaf un oedolyn sy'n siarad Cymraeg)
- 403 o'r tu allan i'r Sir (119 â phlant dibynnol). O'r rhain:
  - symudodd 266 o rannau eraill o Gymru (77 (31%) â phlant dibynnol a gydag o leiaf un oedolyn sy'n siarad Cymraeg);
  - 137 o weddill y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru (42 (22%) â phlant dibynnol a gydag o leiaf un oedolyn sy'n siarad Cymraeg).

Crynodeb a chasgliadau

40. Mae'r Strategaeth a Ffeirir ddiwygiedig wedi'i seilio ar senario PG 10-mlynedd 2019 o gynnydd yn y boblogaeth o 15,115 dros y cyfnod 2018 – 2033 sydd yn ei dro yn arwain Cyngor Sir Caerfyrddin i ddod i'r casgliad y bydd gofyniad am dwf mewn anheddau o 8,835. Mae hyn wedi'i seilio gan fwyaf ar y rhagdybiaethau a wneir ynghylch cyfraddau presennol mudo mewnol net fel prif sbardun newid yn y boblogaeth.

41. Roedd y papur yn ceisio deall yn well a fyddai, a sut fyddai gan ragdybiaethau ynghylch mudo mewnol net, fel y prif sbardun i dwf mewn poblogaeth, aelwydydd ac anheddau, unrhyw oblygiadau i wytnwch y Gymraeg.

42. Mae dadansoddiad o'r ffigyrau mudo gros yn dangos bod cyfran sylweddol o fudo net yn nhermau Sir Gaerfyrddin (mudwyr i mewn ac allan) yn fewnol i Gymru. Mae'r

dadansoddiad o ganlyniadau Cyfrifiad Poblogaeth 2011 ar gyfer y bobl a symudodd o gyfeiriad y tu allan i'r Sir yn ystod y deuddeng mis blaenorol hefyd yn awgrymu bod cyfran sylweddol (tua thraean) o'r mewnfudwyr i Sir Gaerfyrddin o aelwydydd lle roedd o leiaf un oedolyn yn siarad Cymraeg. Yn yr un modd, roedd gan tua un ym mhob chwe aelwyd o'r tu allan i Gymru o leiaf un oedolyn sy'n siarad Cymraeg.

43. Er nad yw canlyniadau yn y gorffennol, ynddynt eu hunain, yn gallu darogan canlyniadau yn y dyfodol, mae'r dystiolaeth a gyflwynir yn awgrymu bod mewnfudo gros yn debygol o gynnwys cyfran sylweddol o aelwydydd lle gall o leiaf un oedolyn siarad Cymraeg ac felly darparu seiliau gwell i gynllunio ar gyfer gwella gwytnwch a bywiogrwydd y Gymraeg.

* * * * *

Atodiad 2.5: Goblygiadau Mabwysiadu Senario Twf PG 10-mlynedd i daflwybr llinell sylfaen y Gymraeg

1. Fel y dywedwyd yn **Atodiad 2.3**, mae taflwybr Llywodraeth Cymru ar gyfer cyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 wedi cael ei gyfrifo gan adeiladu ar amcanestyniad poblogaeth 2014 a chan ddefnyddio pedair prif ragdybiaeth wedi'u seilio ar nodau polisi'r strategaeth:
  - trosglwyddo'r Gymraeg yn y cartref
  - dysgu Cymraeg yn yr ysgol
  - dysgu Cymraeg trwy Gymraeg i Oedolion
  - gwell parhad i'r gallu i siarad Cymraeg ar ôl 16.
2. Yn Strategaeth a Ffeifir ei Gynllun Datblygu Lleol (CDLI) diwygiedig mae Cyngor Sir Caerfyrddin yn cynnig defnyddio'r senario twf poblogaeth 10-mlynedd⁵⁷ o Adroddiad 2019 Edge Analytics (PG10 2019) a defnyddio'r gyfradd gwacter anheddau amgen (Alt. VR) o 3.4% i fod yn sail i'r gofynion o ran twf yn y dyfodol ar gyfer y CDLI diwygiedig hwn.
3. Mae **Tabl A2.5-1** wedi'i atgynhyrchu o'r Atodiad i Adroddiad Adendwm Edge Analytics⁵⁸ gyda'r senarios PG 10-mlynedd a sail-2014 LIC wedi'u huwchleuo.

Tabl A2.5-1: Senarios Poblogaeth, Aelwydydd ac Anheddau Sir Gaerfyrddin (ac eithrio Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog)

Senario	Newid 2018 - 2033				Cyfartaledd y Flwyddyn			Cyfanswm Twf mewn Aneddiadau (CG y Cyfrifiad)	Cyfanswm Twf mewn Aneddiadau (CG Neillog)
	Newid Poblogaeth	% Newid Poblogaeth	Newid Aelwydydd	% Newid Aelwydydd	Mudo Net	Aneddiadau (Cyfradd Gwag y Cyfrifiad)	Aneddiadau (Cyfradd Gwag Neillog)		
PG Tymor Hir	17,811	9.6%	9,726	12.0%	1,516	692	671	10,375	10,065
PG 10 ml.	15,115	8.1%	8,538	10.6%	1,337	607	589	9,108	8,835
PG Tymor Byr	14,133	7.6%	8,474	10.5%	1,317	603	585	9,040	8,769
Sail 2014-LIC	2,581	1.4%	2,878	3.6%	481	205	199	3,070	2,978

Ffynhonnell: Edge Analytics (Medi 2019) Atodiad A

4. Mae **Tabl A2.5-2** isod yn addasu'r tabl uchod i grynhai'r gwahaniaeth net mewn canlyniadau o'r ddau senario ar gyfer Sir Gaerfyrddin y tu allan i Ardal Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog.

Tabl A2.5-2 Gwahaniaethau yng Nghanlyniadau Demograffig a Gofynion o ran Anheddau rhwng senarios PG 10 2019 a LIC 2014

⁵⁷ Fel y'i diffiniwyd gan Edge Analytics

⁵⁸ Edge Analytics (Medi 2019) Rhagolygon Poblogaeth ac Aelwydydd Sir Gâr.

Senario	Newid 2018 - 2033				Cyfartaledd y Flwyddyn		
	Newid Poblogaeth	% Newid Poblogaeth	Newid Aelwydydd	% Newid Aelwydydd	Mudo Net	Anneddiadau (Cyfradd Gwag y Cyfrifiad)	Anneddiadau (Cyfradd Gwag Neillog)
PG 10 ml.	15,115	8.1%	8,538	10.6%	1,337	589	8,835
Sail 2014-LC	2,581	1.4%	2,878	3.6%	481	199	2,978
Gwahaniaeth Net	12,534	6.7%	5,660	7.0%	857	390	5,857

Ffynhonnell: Edge Analytics (Medi 2019) Atodiad A

- Mae'r Strategaeth a Ffeirir wedi'i seilio ar senario PG 10-mllynedd 2019. Mae'r senario hwn yn nodi'r twf mewn poblogaeth ac aelwydydd y tu allan i Ardal Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac yn amcanestyn cynnydd cyfansymiol yn y boblogaeth o 15,115 (8.1%) i 201,160 a chynnydd o 8,641 (10.6%) yn nifer yr aelwydydd. Ar y sail hon, mae'r CDLI drafft yn nodi gofyniad am 8,835 o gartrefi newydd dros gyfnod y CDLI diwygiedig sef 2018-2033. Mae hyn yn gyfystyr â 589 o gartrefi newydd bob blwyddyn.
- Ar sail poblogaeth amcanestynedig o 201,160 a chan ragdybio bod cyfran debyg o'r boblogaeth yn 3 oed a throsodd (97.2%), byddai hyn yn rhoi poblogaeth amcangyfrifedig 3 oed a throsodd o 195,527.
- Fel y trafodwyd yn **Atodiad 2.3**, amcangyfrifir mai 95,608 yw amcangyfrif taflwybr poblogaeth Sir Gaerfyrddin tair oed a throsodd â'r gallu i siarad Cymraeg. *Ceteris paribus*, byddai hyn yn golygu mai'r gyfran o holl boblogaeth Sir Gaerfyrddin tair oed a throsodd sydd â'r gallu i siarad Cymraeg yw $95,608 / 195,527 = 48.9\%$.
- Effaith hyn fyddai lleihad o 3.1 pwynt canran yn y gyfran o siaradwyr Cymraeg nag a fyddai'n cael ei wireddu o dan senario taflwybr poblogaeth sail-2014 Llywodraeth Cymru (52.0%).

Effaith ffigyrau Mudo Gros

- Mae gan ragdybiaethau'r Strategaeth a Ffeirir ynghylch twf yn y boblogaeth yn y dyfodol a'r rhagdybiaethau ynghylch mewnfudo net (yn nhermau pa gyfran o'r boblogaeth sy'n debyg o drosglwyddo'r Gymraeg o un genhedlaeth i'r nesaf ('at-gynhyrchu') oblygiadau allweddol ar gyfer gwireddu llinell sylfaen y taflwybr o 95,608 o siaradwyr Cymraeg. Yn yr un modd, bydd gan Strategaeth Addysg Dysgu Cymraeg y Cyngor ar gyfer disgyblion ac oedolion oblygiadau allweddol hefyd.
- Gallai fod yn werthfawr, felly, wrth geisio dadansoddi data mudo 2017/18 a data eraill ar fudo yn y gorffennol, ceisio deall pa effaith, os o gwbl, mae'r rhagdybiaethau ar fudo mewnlol net yn debyg o'i chael ar y ganran o siaradwyr Cymraeg.

Mudo yn ôl Carfan Oedran

Ystadegau 2017/18

11. Mae **Tabl A2.5-3** isod yn rhoi dadansoddiad o'r ffigyrau mudo mewn ac allan gros yn ôl carfan oedran rhwng Sir Gaerfyrddin, gweddill Rhanbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru, De-ddwyrain Cymru ac ardaloedd eraill yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru (mae'r ffigyrau ar gyfer Gogledd Cymru wedi'u heithrio gan eu bod yn fach iawn).

Tabl A2.5-3 2017/18 Ffigyrau Mudo Gros a Net yn ôl Grŵp Oedran a Daearyddiaeth

	Gweddill Canolbarth a Gorllewin Cymru			De Ddwyrain Cymru			Gogledd Cymru			Ardaloedd tu Allan i Gymru		
	In	Out	Net	In	Out	Net	In	Out	Net	In	Out	Net
0-2	109	90	19	40	27	13	1	4	-3	98	38	60
3 - 15	374	240	134	108	98	10	8	2	6	374	142	232
16 - 29	819	784	35	450	642	-192	33	36	-3	823	996	-173
30-44	622	469	153	216	206	10	21	14	7	619	369	250
45 - 59	446	369	77	150	115	35	15	15	0	760	251	509
60+	420	311	109	123	114	9	15	13	2	601	347	254
Cyfansymiau	2790	2263	527	1087	1202	115	92	84	8	3275	2143	1132

Ffynhonnell: Dadansoddiad o ddata crai gan Edge Analytics

12. Y canfyddiadau allweddol i'w tynnu o'r tabl uchod yw:

- mae gan y Sir gynnydd net o weddill Canolbarth a Gorllewin Cymru ond colled net i Dde-ddwyrain Cymru;
- mae'r Sir wedi gweld cynnydd o +376 yn nifer y plant 3 - 15 oed;
- mae'r Sir yn denu mwy o bobl nag y mae'n eu colli o weddill Canolbarth a Gorllewin Cymru, gan gynnwys cynnydd bach yn y rhai 16 – 29 oed;
- mae'r Sir yn colli pobl 16 – 29 oed i Dde-ddwyrain Cymru ond yn gweld cynnydd bach yn nifer y rhai 30 oed a throsodd; ac
- mae'r Sir yn colli pobl 16 – 29 oed i ardaloedd yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru ond yn gweld cynnydd sylweddol o bob grŵp 30 oed a throsodd gyda'r cynnydd mwyaf sylweddol yn y rhai 45 – 59 oed.

Allfudo

13. Mae'r ffigyrau allfudo ar gyfer 2017/18 yn awgrymu'r nodweddion allweddol canlynol ar gyfer y flwyddyn honno:

- symudodd ychydig llai na phedwar person ym mhob deg (38%) o'r Sir i ardaloedd y tu allan i Gymru gydag ychydig mwy na chwe pherson mewn deg (62%) yn symud o'r Sir i rannau eraill o Gymru;
- symudodd ychydig mwy na phedwar person ym mhob deg (42%) o Sir Gaerfyrddin i rannau eraill o Ranbarth Canolbarth a Gorllewin Cymru; a

- symudodd ychydig llai na dau berson mewn deuddeg (15%) i Ranbarth y De-ddwyrain.

Mewnfudo

14. Mae'r ffigyrau mewnfudo ar gyfer 2017/18 yn awgrymu'r nodweddion allweddol canlynol ar gyfer y flwyddyn honno:

- symudodd tua saith person ym mhob deuddeg (56%) i'r Sir o rannau eraill o Gymru gydag ychydig llai na phum person ym mhob deuddeg (44%) yn symud o ardaloedd yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru;
- symudodd 2,789 o bobl – tua phedwar person ym mhob deg (38%) i'r Sir o rannau eraill o Ganolbarth a Gorllewin Cymru sydd tua 500 yn llai na'r bobl a symudodd o ardaloedd eraill y tu allan i Gymru; a
- symudodd 1,086 (15%) o Dde-ddwyrain Cymru.

Cyfrifiad 2011

15. Mae'r ffigyrau allfudo o Gyfrifiad 2011 ar gyfer 2010/11 yn awgrymu'r nodweddion allweddol canlynol ar gyfer y flwyddyn honno:

- O'r 677 o bobl 3 oed a throsodd a symudodd i leoedd eraill yng Nghymru roedd tua 40% yn gallu siarad Cymraeg tra oedd un ym mhob tair aelwyd yr oedd pawb ohonynt yn symud ag o leiaf un oedolyn oedd yn gallu siarad Cymraeg.

16. Mae'r ffigyrau mewnfudo o Gyfrifiad 2011 ar gyfer 2010/11 yn awgrymu'r nodweddion allweddol canlynol ar gyfer y flwyddyn honno:

- O'r 3,007 o bobl 3 oed a throsodd a symudodd o leoedd eraill yng Nghymru, roedd tua 40% yn gallu siarad Cymraeg tra oedd un ym mhob tair aelwyd yr oedd pawb ohonynt yn symud a symudodd o leoedd eraill yng Nghymru ag o leiaf un oedolyn oedd yn gallu siarad Cymraeg.
- O'r 2,902 o bobl 3 oed a throsodd a symudodd i'r Sir o leoedd eraill y tu allan i Gymru, roedd tua 15% yn gallu siarad Cymraeg tra oedd ychydig llai nag un ym mhob pump (18%) o aelwydydd yr oedd pawb ohonynt yn symud a symudodd o leoedd eraill y tu allan i Gymru ag o leiaf un oedolyn oedd yn gallu siarad Cymraeg. Cododd y ganran hon i 22% o'r aelwydydd yr oedd pawb ohonynt yn symud oedd ag o leiaf un plentyn dibynnol.

Trafodaeth

17. Mae'r holl senarios yn rhagdybio mai mewnfudo net fydd prif sbardun newid yn y boblogaeth o hyd. Er na ddywedir hynny'n benodol, rhagdybir yma y bydd newid naturiol yn parhau i fod yn negyddol gan leihau'r gronfa neu'r stoc o siaradwyr Cymraeg presennol dros amser.

18. Mae senario PG 10-mlynedd 2019 yn awgrymu cynnydd mewn mudo net i Sir Gaerfyrddin (y tu allan i Ardal Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog) o 2,033 yn fwy na senario poblogaeth sail-2014 Llywodraeth Cymru (LIC14) o tua 14,153⁵⁹. Byddai nifer net yr aelwydydd yn cynyddu 5,600.
19. Mae **Tabl A2.5-4** yn atgynhyrchu Tabl 3 o adroddiad Edge Analytics i Gyngor Sir Caerfyrddin ar Ragolygon Demograffig⁶⁰ sy'n darparu gwybodaeth am newidiadau yn y boblogaeth dan y gwahanol senarios.

Tabl A2.5-4 Newid poblogaeth yn ôl grŵp oedran dan y senarios demograffig (2018 -2033)

Senario	Newid Poblogaeth 2018 - 2033				Newid Poblogaeth % 2018 - 2033			
	0 - 15	16 - 64	65+	80+	0 - 15	16 - 64	65+	80+
PG 10 ml.	530	- 1,091	15,845	8,485	2%	-1%	36%	75%
Sail 2014-LIC	-1,373	- 7,735	12,315	7,769	-4%	-7%	28%	66%
Gwahaniaeth Net	1,903	6,644	3,530	716	6%	6%	8%	9%

Ffynhonnell: Edge Analytics (Tachwedd 2018)

Carfan 3-15

20. Yn seiliedig ar senario PG10, byddai'r boblogaeth 0-15 oed yn cynyddu 2% tra oedd senario sail-2014 Llywodraeth Cymru yn rhagweld colled o -4%, gwahaniaeth net o 6%.
21. Byddai effaith net senario PG10 o gymharu â senario sail-2014 Llywodraeth Cymru yn gweld cynnydd o + 1,903 (o 31,847 i 33,750).

Goblygiadau i'r Gymraeg

22. Mae'n debyg mai'r prif ddylanwad ar gyfran y garfan â'r gallu i siarad Cymraeg yw effeithiolrwydd y system addysg yn hytrach na throsglwyddo'r Gymraeg o un genhedlaeth i'r nesaf yn y cartref (er bod tystiolaeth yn awgrymu bod llwyddiant yn fwy tebygol os siaredir Cymraeg yn y cartref).
23. Gan ragdybio y byddai Strategaeth Addysg Gymraeg Sir Gaerfyrddin yn gallu sicrhau bod 75%⁶¹ o'r holl ddisgyblion 3 – 15 oed â'r gallu i siarad Cymraeg erbyn 2033, byddai hyn yn debyg o gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg 1,427.
24. Byddai hyn yn cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg o gymharu â'r Taflwybr (95,608 + 1,427) = 97,035.

⁵⁹ Gweler Adendwm Edge Analytics, Tabl 3.

⁶⁰ Edge Analytics (Tachwedd 2018) Tabl Rhagolygon Demograffig Sir Gaerfyrddin wedi'i ddiweddarau.

⁶¹ Nid yw Cyngor Sir Caerfyrddin wedi cyhoeddi ei Gynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg ar gyfer 2021-2024 hyd yma. Rhoddir y ffigwr hwn felly fel enghraifft realistig ar sail data CYBLD Ionawr 2019.

Carfan 16 – 64

25. Mae amcanestyniadau senario poblogaeth LIC14 yn rhagweld gostyngiad net yn y boblogaeth yng ngharfan oedran 16-64 o -7,735 (-7%) ar gyfer y cyfnod 2018 - 2033. Mae senario PG10 2019 yn rhagweld gostyngiad net o -1,901.

26. Byddai hyn yn rhoi cynnydd net yn y garfan 16 – 64 o gymharu â LIC14 o + 6,644.

27. Mae'r dadansoddiad o Gyfrifiad 2011 yn ôl preswylfa un flwyddyn ynghynt yn cofnodi bod 37% o'r mudwyr a ddaeth o rannau eraill o Gymru'n siarad Cymraeg a bod 15% o'r mudwyr a ddaeth o leoedd eraill yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru'n siarad Cymraeg.

28. Drwy gymhwyso canrannau tebyg i PG 10-mlynedd 2019 o gymharu ag LIC14 byddai hyn yn rhoi sefyllfa net yn nhermau nifer y siaradwyr Cymraeg o:

- Gynnydd net yn y garfan 16 – 64 = 6,644
- Nifer o'r tu mewn i Gymru = 6,644 * 44% = 2,923
- Mae cymhwyso 37% o siaradwyr Cymraeg yn rhoi 2,3113 * 37% = 1,082

a

- Chynnydd net yn y garfan 16 – 64 = 6,644
- Nifer o weddill y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru = 6,644 * 56% = 3,721
- Mae cymhwyso 15% o siaradwyr Cymraeg yn rhoi 3,721 * 15% = 558

29. I grynhoi, mae'n bosibl y gallai'r senario PG10 seiliedig ar ganlyniadau Cyfrifiad 2011 gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg 16-64 oed o gymharu â senario LIC14: 1,082 + 558 = 1,630⁶²

Carfan 65+

30. Mae amcanestyniadau senario LIC14 yn rhagweld cynnydd net yn y boblogaeth yn y garfan oedran 65+ (gan gynnwys y rheiny sy'n 80+) o +20,084 (+31%) uwchben poblogaeth 2014.

31. Mae'r senario PG10 yn rhoi cynnydd ar gyfer carfan 65+ o 24,830. Mae hyn yn gynydd o gymharu â senario LIC14 o +4,746.

32. Fel y dywedwyd ynghynt, mae dadansoddiad o Gyfrifiad 2011 yn ôl preswylfa un flwyddyn ynghynt yn cofnodi bod 37% o'r mudwyr a ddaeth o rannau eraill o Gymru'n siarad Cymraeg a bod 15% o'r mudwyr a ddaeth o leoedd eraill yn y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru'n siarad Cymraeg.

33. Trwy gymhwyso canrannau tebyg i PG10 o gymharu ag LIC14 byddai hyn yn rhoi sefyllfa net yn nhermau nifer y siaradwyr Cymraeg o:

- Gynnydd net yn y garfan 65+ = 4,746
- Nifer o'r tu mewn i Gymru = 2,718 * 44% = 2,088
- Cymhwyso 37% o siaradwyr Cymraeg yn rhoi 1,196 * 37% = 773

---

⁶² Mae'n bosibl bod y ffigyrau hyn ar gyfer mewnfudwyr o rannau eraill o Gymru tuag at ran isaf y sbectrwm oherwydd bod y ganran o fewnfudwyr Cymreig o rannau eraill o Gymru yn debyg o fod yn uwch os yw'r targed o filiwn o siaradwyr erbyn 2050 yn cael ei rannu'n gyfartal ar draws Cymru.

a

- Chynnydd net yn y garfan 65+ = 4,746
- Nifer o weddill y Deyrnas Unedig y tu allan i Gymru = $4,476 * 56\% = 2,507$
- Mae cymhwyso 15% o siaradwyr Cymraeg yn rhoi $1,522 * 15\% = 376$

34. I grynhoi, mae'n bosibl y gallai'r senario PG10 2019 seiliedig ar ganlyniadau Cyfrifiad 2011 gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg 65+ oed o gymharu â senario LIC14: $773 + 376 = 1,149$

Goblygiadau i'r Gymraeg

35. Mae rhagweld effeithiau tebygol newid yn niferoedd poblogaeth grwpiau oedran 16+ ar y Gymraeg yn fwy heriol, yn arbennig gan fod rhagdybiaethau mawr yn cael eu gwneud ynghylch canlyniadau un flwyddyn yn y gorffennol yn ail-ddigwydd dros ugain mlynedd wedyn.

36. Yn seiliedig ar ragdybiaethau ynghylch nodweddion mewnfudwyr o Gyfrifiad 2011, y newid net yn ffigyrau senarios poblogaeth ar gyfer PG10 2019 o gymharu ag LIC14 a chyfradd llwyddiant Strategaeth Addysg Gymraeg Sir Gaerfyrddin yn y dyfodol, mae'n bosibl y gallai niferoedd siaradwyr Cymraeg fod yn uwch na Thafllwybr Llywodraeth Cymru:

$$1,427 + 1,630 + 1,149 = 4,206$$

$$\text{Cyfanswm nifer y siaradwyr Cymraeg} = 95,608 + 4,206 = 99,814$$

$$\text{Canran y siaradwyr Cymraeg 3+ oed} = 99,814 \text{ rhannu } \hat{=} 195,527 = 50.5\%$$

Byddai hyn yn 1.5% pwynt canran o leihad o gymharu â senario Tafllwybr LIC14 (52.0%).

Atodiad 2.6: Sail dystiolaeth ar gyfer Asesiad o Effaith y Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar y Gymraeg

1. Nod yr Atodiad hwn yw ceisio datblygu sail dystiolaeth gadarnach y gellir ei defnyddio fel sail i'r gwaith o gynnal Asesiad Effaith ar y Gymraeg o'r Strategaeth Ofodol a Ffefrir. Y man cychwyn yw nodi sefyllfa pob clwstwr ar adeg Cyfrifiad 2011 – y casgliad mwyaf diweddar o ddata cynhwysfawr o ran y defnydd a'r ddealltwriaeth o'r iaith Gymraeg a'r iaith Saesneg.

Tabl A2.6-1 Sefyllfa Llinell Sylfaen y Clystyrau⁶³

		Trigolion Oed 3 a Throsodd	Siaradwyr Cymraeg	
Clwstwr		Nifer	Nifer	Percentage
Clwstwr 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	32447	15191	46.8%
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	70729	22736	32.1%
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	41010	24069	58.7%
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	12475	6745	54.1%
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	10071	4742	47.1%
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	9910	4008	40.4%
Cyfansymiau		176642	77491	43.9%

2. Fel y gwelir uchod, ceir y nifer fwyaf o siaradwyr Cymraeg yn Aman a Gwendraeth Uchaf, sef 24,069. Yn ail agos mae clwstwr Llanelli a Gwendraeth Isaf, gyda 22,736 o siaradwyr Cymraeg.
3. Aman a Gwendraeth Uchaf yw'r clwstwr â'r ganran uchaf a all siarad Cymraeg hefyd, sef 58.7%. Clwstwr 4 (Dyffryn Teifi) sy'n dilyn gyda 54.1%. Canrannau Clwstwr 1 (Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig) a Chlwstwr 5 (Tywi Uchaf) yw 46.8% a 47.1%, yn y drefn honno.
4. Er mai yng Nghlwstwr 2 (Llanelli a Gwendraeth Isaf) mae'r nifer fwyaf o siaradwyr Cymraeg, hwn sydd â'r ffigur isaf mewn termau canrannol.
5. Mae'r fethodoleg a ffafwrn ar gyfer pennu Gwytnwch y Gymraeg wedi'i seilio ar normaleiddio'r data ynghylch nifer y siaradwyr Cymraeg ac adio'r sgôr wedi'i normaleiddio at y pwysoliad trothwy. Mae tabl A2.6-2 yn dangos canlyniadau Gwytnwch y Gymraeg ar gyfer pob clwstwr.

⁶³ Gwnaethpwyd ymgais i addasu cyfansymiau poblogaethau'r clystyrau er mwyn adlewyrchu'r ffaith fod canran fach yn byw ym Mharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog. At ddibenion yr ymarfer hwn, rhagdybiwyd bod y boblogaeth (oddeutu 1,000) yn byw yng Nghlwstwr Tywi Uchaf (Clwstwr 5).

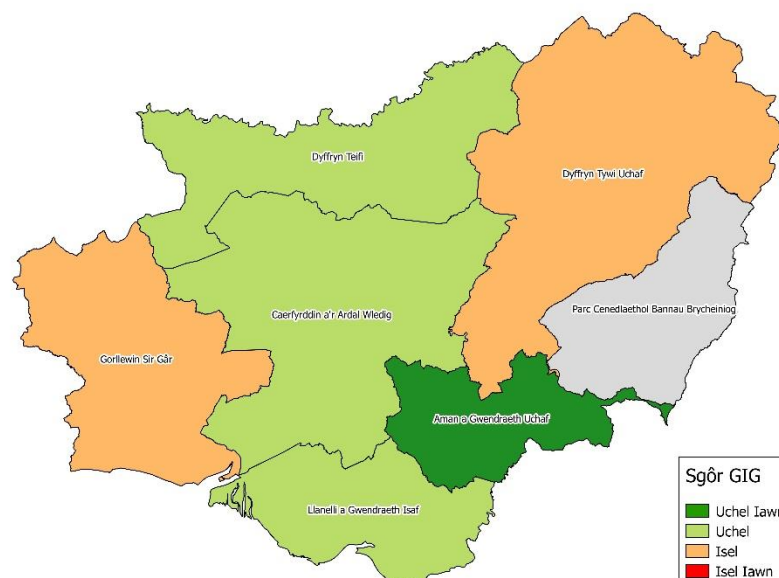

Tabl A2.6-2: Sgôr Gwynwch y Gymraeg fesul clwstwr

Clwstwr	Preswylwyr Arferol 3 oed a throsodd	Siarad Cymraeg	Cyfrif Wedi ei Normaleiddio	Siarad Cymraeg	GIG = NSC + CSC wedi ei bwysoli	
					Canran	Pwysoliad Sgôr
Clwstwr 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	32447	15191	0.76	46.8%	1 1.76
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	70729	22736	1.13	32.1%	1 2.13
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	41010	24069	1.20	58.7%	2 3.20
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	12475	6745	0.34	54.1%	2 2.34
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	10071	4742	0.24	47.1%	1 1.24
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	9910	4008	0.20	40.4%	1 1.20
Cyfansymiau		176642	77491.44132		43.9%	
ISAFSWM		4008		0.32		
UCHAFSWM		24069		0.59		

- Mae tabl A2.6-2 yn cadarnhau mai gan Aman a Gwendraeth Uchaf roedd y clystyrau mwyaf gwydn o ran y Gymraeg yn 2011 oherwydd y nifer fawr o siaradwyr Cymraeg, er bod ei ganran yn nhermau'r Gymraeg yn is na'r trothwy 70%.
- Mae ffigur A2.6-1 yn mapio Gwynwch y Gymraeg (GyG) yn ôl clwstwr ac yn rhoi asesiad wedi'i seilio ar ei safle o gymharu â'i gilydd. Mae'n cadarnhau mai Clwstwr 3 (Aman a Gwendraeth Uchaf) yw'r un mwyaf gwydn ac mai clystyrau 5 a 6 (Tywi Uchaf a Gorllewin Sir Gaerfyrddin) sydd â'r sgorau gwynwch isaf.

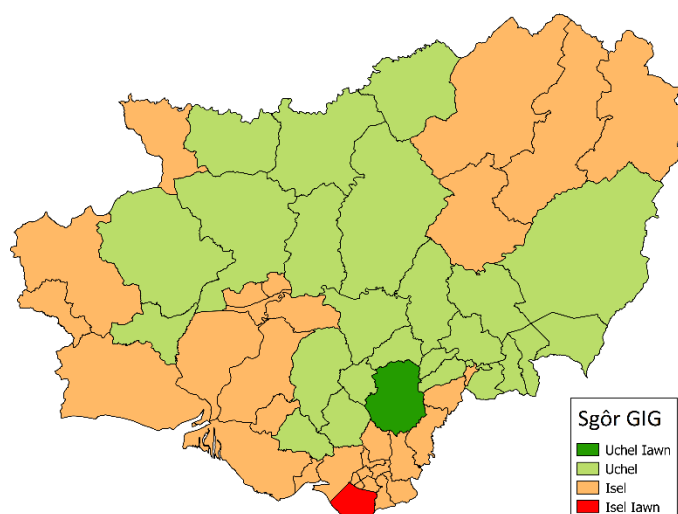
Ffigur A2.6-1 Gwynwch y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn ôl clwstwr

Ffynhonnell: Adain Blaen-gynllunio Cyngor Sir Caerfyrddin (Rhagfyr 2019) – addasiad o ffigurau Cyfrifiad 2011 ar gyfer siaradwyr Cymraeg yn ôl ward

8. Nid oes modd cynhyrchu map yn dangos sgorau'r clystyrau o gymharu â gweddill Cymru gan na ellir normaleiddio'r cyfrifiadau yn erbyn Mwyafswm a Lleiafswm.
9. Mae **ffigur A2.6-2** yn mapio Gwynwch y Gymraeg ar lefel ward ar sail gwynwch y wardiau hyn o gymharu â wardiau yng ngweddill Cymru. Mae'n cadarnhau bod y ward fwyaf gwydn (Llannon) yng nghlwstwr 3, a bod y wannaf (Glanymôr) yng nghlwstwr 2. At ei gilydd mae'r ardaloedd mwy gwydn yng nghlystyrau 3 a 4, ac yn gyffredinol mae'r ardaloedd llai gwydn yng nghlystyrau 1, 5 a 6.

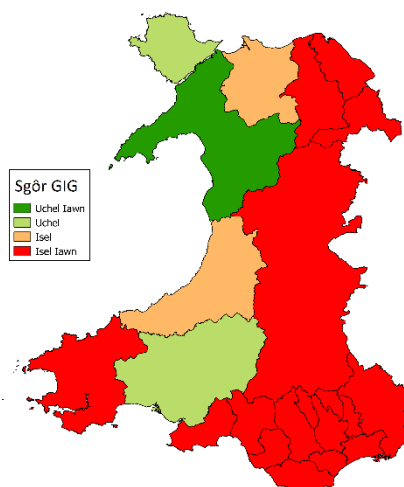
Ffigur A2.6-2 Gwynwch y Gymraeg yn wardiau Sir Gaerfyrddin

Ffynhonnell: Adain Blaen-gynllunio Cyngor Sir Gaerfyrddin (Rhagfyr 2019) – addasiad o ffigurau Cyfrifiad 2011 ar gyfer siaradwyr Cymraeg yn ôl ward

10. Mae **ffigur A2.6-3** yn dangos sefyllfa Gwynwch y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin o gymharu ag Awdurdodau Lleol eraill yng Nghymru.

Ffigur A2.6-3: Gwytnwch y Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin o gymharu ag awdurdodau lleol eraill yng Nghymru

Ffynhonnell: Adain Blaen-gynllunio Cyngor Sir Caerfyrddin (Rhagfyr 2019) – addasiad o ddadansoddiad yr Athro David Demeritt o ffigyrau Cyfrifiad 2011 ar gyfer siaradwyr Cymraeg yn ôl Awdurdod Lleol

11. Mae **tabl A2.6-3** yn dadansoddi niferoedd a chanrannau'r siaradwyr Cymraeg ar gyfer pob clwstwr yn ôl grŵp oedran. Mae'r sgorau uchaf ac isaf ar gyfer y niferoedd a'r canrannau wedi'u hamlygu â lliw coch a gwyrdd yn y drefn honno.

Tabl A2.6-3: Nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg yn ôl grŵp oedran ym mhob clwstwr

Clwstwr	Clwstwr	Preswylwyr arferol 3 - 15		Yn medru'r Gymraeg		Preswylwyr arferol 16 - 64		Yn medru'r Gymraeg		Preswylwyr arferol oed 65 a throsodd		Yn medru'r Gymraeg	
		Rhif	Rhif	Rhif	Canran	Rhif	Rhif	Canran	Rhif	Rhif	Canran		
Clwstwr 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	4588	2758	60.1%	20559	8853	43.1%	7169	3639	50.8%			
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	11147	4778	42.9%	45153	11973	26.5%	14249	5985	42.0%			
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	6322	4600	72.8%	25986	14000	53.9%	8702	5223	60.0%			
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	1820	1407	77.3%	7753	3872	49.9%	2902	1633	56.3%			
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	1449	1006	69.4%	6704	2920	43.6%	2918	1251	42.9%			
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	1407	843	59.9%	6301	1994	31.6%	2202	820	37.2%			
Cyfansymiau		26,733	15,392	57.6%	112,456	43,612	38.8%	38,142	18,551	48.6%			

Preswylwyr 3 – 15 oed.

12. Ceir y nifer fwyaf o breswylwyr sy'n gallu siarad Cymraeg yng nghlwstwr Llanelli a Gwendraeth Isaf (Clwstwr 2) (4,778) a'r nifer leiaf yng nghlwstwr Gorllewin Sir Gaerfyrddin (Clwstwr 6) (843).

Mewn termau canrannol, ceir y ganran uchaf yn Nyffryn Teifi, Clwstwr 4, (77.3%) a'r ganran isaf yng nghlwstwr 2 (42.9%).

13. Mae'n awgrymu bod dau glwstwr (Clystyrau 3 a 4) yn 2011 yn llwyddo i sicrhau bod mwy na 70% o ddisgyblion yn ddwyieithog, a bod Clwstwr 5 yn agos iawn at gyrraedd y ganran hon. Mae dau glwstwr arall wedi sicrhau tua 60%, a dim ond yng nghlwstwr 2 y ceir canran o dan 50%.
14. Mae casglu data CYBLD (Cyfrifiad Ysgolion Blyneddol ar Lefel Disgyblion) yn caniatáu inni fonitro a diweddarau'r sefyllfa hyd at fis Ionawr 2019. Mae **tabl A2.6-4** yn crynhoi sefyllfa Sir Gaerfyrddin yn gyfan.

Tabl A2.6-4: Disgyblion 3 - 16 oed â gallu⁶⁴ yn y Gymraeg

Data PLASC Sir Gâr 2019			
	Cyfan.	Medru Cymraeg	%
3 i 4	3465	1630	47.0%
5 i 11	12205	8183	67.0%
11 i 16	10398	7873	75.7%
Cyfansymiau	26068	17686	67.8%

Ffynhonnell: Data CYBLD Cyngor Sir Caerfyrddin Ionawr 2019

15. Er ei bod yn anodd cymharu preswylwyr arferol rhwng 3 a 15 oed ar adeg Cyfrifiad 2011 (nifer yr holl breswylwyr arferol 26,733) â chofrestri ysgolion (23,563), mae'n awgrymu bod nifer y siaradwyr Cymraeg (yn rhugl neu heb fod yn rhugl) wedi gostwng ychydig (o 15,932 i 15,181) yn erbyn cefndir o boblogaeth oedran ysgol sy'n gostwng ond bod y gallu i siarad Cymraeg wedi cynyddu'n sylweddol o 57.6% i 64.4%.
16. Ym mhob grŵp oedran, mae gallu'r garfan i siarad Cymraeg a'i rhuglder yn cynyddu yn ôl oedran, fel y dangosir yn **Nhabl A2.6-5** isod. Mae hyn yn argoeli'n dda yn nhermau strategaeth twf a gofodol sydd ag uchelgais i gadw mwy o bobl ifanc a thyfu'r Gymraeg yn un o'i phrif nodau.

⁶⁴ Mae'r sgôr Gallu'n cynnwys disgyblion sy'n 'rhugl yn y Gymraeg' a'r rhai 'nad ydynt yn rhugl yn y Gymraeg'.

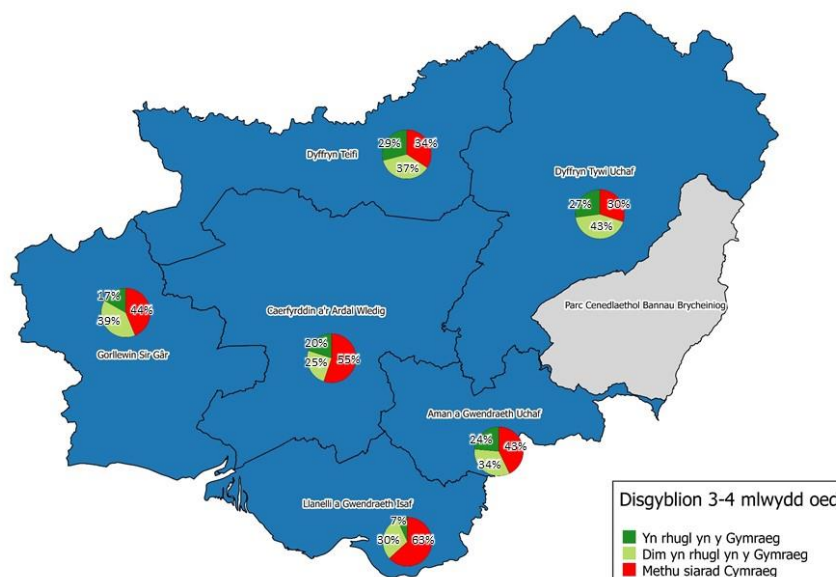
Tabl A2.6 -5: Nifer a chanran y disgyblion yn ôl gallu ieithyddol a grŵp oedran

	Yn Rhugl		Ddim yn Rhugl		Ddim yn Gallu Siarad Cymraeg		Cyfanswm	Yn Medru Cymraeg	
	Rhif	Canran	Rhif	Canran	Rhif	Canran		Rhif	Canran
3 i 4	544	16%	1,086	31%	1,835	53%	3,465	1,630	47%
5 i 11	4,854	40%	3,329	96%	4,022	33%	12,205	8,183	67%
11 i 16	4,548	44%	3,325	96%	2,525	24%	10,398	7,873	76%
Cyfansymiau	9,946	38%	7,740	223%	8,382	32%	26,068	17,686	68%

Ffynhonnell: Data CYBLD Cyngor Sir Caerfyrddin Ionawr 2019

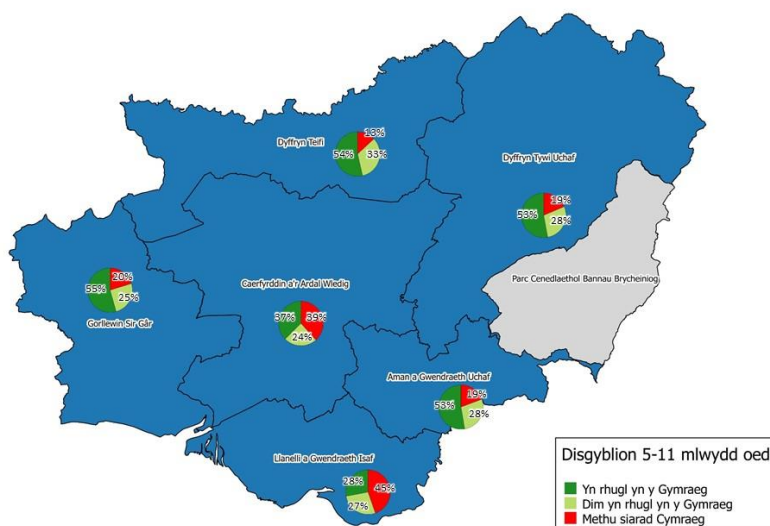
17. Mae ffigurau A2.6-4, A2.6-5 ac A2.6-6 yn dangos canran y poblogaethau ysgol ym mhob clwstwr fesul gallu i siarad Cymraeg yn ôl data Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion a gasglwyd ym mis Ionawr.

Ffigur A2.6-4: Canran y disgyblion 3-4 oed yn Sir Gaerfyrddin mewn darpariaeth cyn ysgol fesul gallu i siarad Cymraeg, 2019

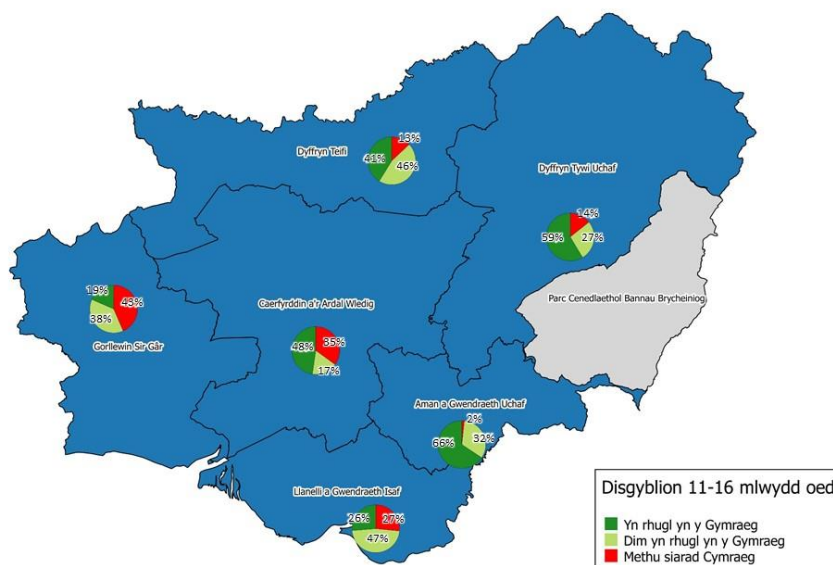
Ffynhonnell: CYBLD, Ionawr 2019

Ffigur A2.6-5: Canran disgyblion 5-11 oed Sir Gaerfyrddin mewn darpariaeth ysgol gynradd yn ôl gallu i siarad Cymraeg, 2019

Ffynhonnell: CYBLD, Ionawr 2019

Ffigur 2.6-6 Canran disgyblion 11-16 oed Sir Gaerfyrddin mewn darpariaeth ysgol uwchradd yn ôl gallu i siarad Cymraeg, 2019

Ffynhonnell: CYBLD, Ionawr 2019

Preswylwyr rhwng 16 a 64 oed

18. Ceir y nifer fwyaf o breswylwyr sy'n gallu siarad Cymraeg yng nghlwstwr 3 (Aman a Gwendraeth Uchaf (14000) a'r nifer leiaf eto yng Ngorllewin Sir Gaerfyrddin (Clwstwr 6) (1,994). Mewn termau canrannol, ceir y ganran uchaf yng nghlwstwr 3 (53.9%) a'r ganran isaf yng nghlwstwr 2 (26.5%).

Preswylwyr 65 oed a throsodd

19. Ceir y nifer fwyaf o breswylwyr sy'n gallu siarad Cymraeg yng nghlwstwr 2 (Llanelli a Gwendraeth Isaf) (5,985) a'r nifer leiaf eto yng Ngorllewin Sir Gaerfyrddin (Clwstwr 6) (820). Mewn termau canrannol, ceir y ganran uchaf yng nghlwstwr 3 (60.0%) a'r ganran isaf yng nghlwstwr 6 (37.2%).

Taflwybr 2033

20. Mae'r Strategaeth Dwf wedi'i seilio ar ddyrannu'r lefel twf a ffeirir yn ôl ardal glwstwr. Mae **tabl A2.6-6** yn dangos canlyniadau dyrannu twf i bob clwstwr a defnyddio'r twf poblogaeth rhagdybiedig fel sail twf er mwyn dyrannu'r twf poblogaeth i bob clwstwr. Wedyn gwneir rhagdybiaeth ynghylch y boblogaeth 3 oed a throsodd (ar sail cyfran Cyfrifiad 2011 sef 98%) i gael y ffigur taflwybr poblogaeth ar gyfer pob clwstwr.

Tabl A2.6-6: Taflwybr twf poblogaeth yn ôl ardal glwstwr

Clwstwr		Nifer yr anneddleoe dd yn y clwstwr	Canran	PG10ml. Cynnydd mewn Poblogaeth	Rhannu Cynnydd yn y Boblogaeth a Amcanestynir (15115)	Poblogaeth oed 3 a throsodd @98%
Clwster 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	1646	16.3%		2,470	2421
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	3059	30.4%		4,591	4499
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	1306	13.0%		1,960	1921
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	402	4.0%		603	591
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	112	1.1%		168	165
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	461	4.6%		692	678
Cyfansymiau		6986	69.4%		15115	10,485

Ffynhonnell: dadansoddiad ac amcangyfrif yr awdur o ddadgyfuniad o dwf poblogaeth amcanestynedig PG 10 (Adendwm 2019) yn ôl clwstwr.

Newid yn y Boblogaeth 2011 – 2018

21. Mae dadansoddiad o ddata amcangyfrifon canol-blwyddyn Edge Analytics ar gyfer Twf Poblogaeth rhwng 2011 a 2018 yn awgrymu bod y boblogaeth wedi tyfu 4,685. Drwy ddyrannu'r dadansoddiad grŵp carfan oedran i'r tri grŵp oedran (3 oed a throsodd) a ddefnyddiwyd yn y dadansoddiad hwn, cawn amcangyfrif o'r cynnydd ym mhob grŵp oedran fel a ganlyn:

Tabl A2.6-7: Cynnydd amcangyfrifedig yn y boblogaeth yn ôl grŵp oedran rhwng 2011 a 2019

Grŵp Oedran	Newid a amcangyfrifwyd 2011 - 2018
0 i 2	406
3 – 15	1,292
16 – 64	2,319
65+	668
Cyfanswm	4,685

Newid yn y Boblogaeth 2018 – 2033

Opsiwn 1 (Busnes fel Arfer)

22. Mae tystiolaeth gefndir i'r CDLI presennol yn cynnwys amcangyfrifon poblogaeth amcanestynedig hyd at 2026 wedi'u seilio ar y Strategaeth Twf a Ffeirir ar y pryd. Mae'n amcangyfrif mai canlyniad y Strategaeth Dwf a Ffeirir fydd poblogaeth o 197,100 erbyn 2026. Mae hyn yn cymharu â phoblogaeth amcangyfrifedig o 195,012 o dan y PG (Senario Adendwm 2019).
23. Mae **tabl A2.6-8** yn cyfrifo poblogaeth amcanestynedig ar gyfer Ardal y Cynllun erbyn 2033 ar sail ymestyn y gyfradd gyfwerth dros gyfnod 2021-26 hyd at 2026-31.

Tabl A2.6-8: twf poblogaeth amcanestynedig yn ardal CDLI Sir Gaerfyrddin erbyn 2033

Cyfrifiad	Amcangyfrifon Canol Blwyddyn							Amcanestyniadau CDLI Op 1		
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2021	2026
183,961	184,332	184,669	184,968	185,247	185,754	186,452	187,568	192,740	197,100	199,631

24. Mae hyn yn rhoi inni boblogaeth amcanestynedig o 199,631 erbyn 2033. Drwy ragdybio mai 98% yw'r gyfran o'r boblogaeth sy'n 3 oed a throsodd, mae hyn yn rhoi ffigwr o 195,638 ar gyfer nifer y preswylwyr 3 oed a throsodd.
25. Mae **tabl A2.6-9** yn cyfrifo nifer a chanran y siaradwyr Cymraeg yn ôl clwstwr a'r cyfanswm ar gyfer Ardal y Cynllun.

Tabl A2.6-9: Niferoedd a chanrannau amcanestynedig y siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd erbyn 2033

		Amcanestyniad CDLI Opsiwn 1		
Clwstwr		Preswylwyr Oed 3+	Siaradwyr Cymraeg	
Clwster 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	35936	18742	52.2%
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	78335	28051	35.8%
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	45420	29696	65.4%
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	13817	8322	60.2%
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	11154	5851	52.5%
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	10976	4945	45.1%
Cyfansymiau		195638	95608	48.9%

Y Strategaeth Ofodol a Ffefrir

26. Mae **tabl A2.6-10** yn atgynhyrchu tabl Edge Analytics sy'n dangos y newid amcanestynedig yn y boblogaeth rhwng 2018 a 2033. Mae adio'r ddwy set o ffigyrau yn rhoi inni daflwybr ar gyfer newid yn y boblogaeth hyd 2033 o gymharu â ffigwr llinell sylfaen 2011.

Tabl A2.6-10

Grŵp Oedran	2018	Canran	2033	%
3 – 15	28,171	15%	28453	14%
16 – 64	114,906	62%	112608	57%
65+	38,844	21%	54,466	28%
Cyfansymiau	186,568	100%	197,527	100%

Ffynhonnell: Edge Analytics (2019) *Adendwm Demograffig Sir Gaerfyrddin*

27. Fel y nodir ym mhob un o'r senarios amcanestyniadau poblogaeth, bydd y twf mwyaf yn y boblogaeth yn digwydd yn y garfan 65 oed a throsodd, gyda rhywfaint o gynnydd yn y boblogaeth 3 – 15 oed ac ychydig o ostyngiad yn y boblogaeth 16 - 64 oed.
28. Er mwyn cyfrifo'r boblogaeth amcanestynedig erbyn 2033 fesul clwstwr, rydym wedi dyrannu'r twf rhagdybiedig hwn yn gymesur i daflwybr y dyraniadau tai a gynigir ar gyfer pob clwstwr (rydym wedi rhagdybio mai 2.2 o breswylwyr yw maint aelwyd cyfartalog ar draws yr holl glystyrau). Rydym hefyd wedi rhagdybio bod nifer y siaradwyr Cymraeg yn unol â'n dadansoddiad o effaith y Strategaeth Twf a Ffefrir ar nifer y siaradwyr Cymraeg ac wedi dyrannu hyn yn gymesur i bob clwstwr. (**Tabl A2.6-11**)

Tabl A2.6-11: Nifer a chanran amcanestynedig siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd erbyn 2033 fesul clwstwr

		Y Strategaeth Dŵf a Ffefrir	Y Strategaeth Ofodol a Ffefrir	
Clwstwr		Preswylwyr Age 3+	Siaradwyr Cymraeg	
Clwster 1	Caerfyrddin a'i Hardaloedd Gwledig	36283	19567	53.9%
Clwstwr 2	Llanelli a Gwendraeth Isaf	79092	29285	37.0%
Clwstwr 3	Aman a Gwendraeth Uchaf	45859	31002	67.6%
Clwstwr 4	Dyffryn Teifi	13950	8688	62.3%
Clwstwr 5	Tywi Uchaf	11262	6109	54.2%
Clwstwr 6	Gorllewin Sir Gâr	11082	5163	46.6%
Cyfansymiau		197527	99814	50.5%

Mae **ffigur 2.6-7** isod yn dangos canlyniadau asesu effaith yr opsiwn Strategaeth Ofodol a Ffefrir ar y Gymraeg o gymharu â'r Senario Busnes fel Arfer (Opsiwn 1).

Ffigur 2.6-7: Effaith a amcangyfrifir y Strategaeth Twf a Ffefrir ar y Gymraeg o gymharu â Busnes fel Arfer (Opsiwn 1)

MATRICES RISG GWYTNWCH YR IAITH GYMRAEG CYNLLUN DATBLYGU LLEOL SIR GÂR Y STRATEGAETH DWF A FFEFRIR				GRADDFA'R EFFAITH/CANLYNIADAU DROS GYFNOD Y CYNLLUN				
				←		→		
				Gwytwnch yr Iaith Gymraeg f(GIG) = NSC + CSC pwysoliad trothwy		Cadarnhaol Mawr	Cadarnhaol Bach	Negyddol Bach
		Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr	Cynnydd llai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn uwch na'r tafliwybr	Lleihad o lai na 2.5 pwynt canran yn y ganran o siaradwyr Cymraeg yn Ardal y Cynllun oed 3 a throsodd yn is na'r tafliwybr	Cynnydd 2.5 pwynt canran neu fwy yn y ganran o siaradwyr Cymraeg oed 3 a throsodd yn Ardal y Cynllun yn is na'r tafliwybr			
		Uchel	Isef	Isef	Uchel			
Tebygolrwydd		Amledd	Sgôr	2	1	-1	-2	
↑ TEBYGOLAETH ↑	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 8 neu ragor gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol iawn	4	8	4	-4	-8
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn debygol yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 5 - 7 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Debygol	3	6	3	-3	-6
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn bosibl yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 3-4 gwaith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Bosibl	2	4	2	-2	-4
	Mae profiad yn dangos fod y twf/llleihad yn y boblogaeth ar y raddfa hon yn ei gwneud yn annhebygol iawn yn y mwyafrif o achosion	Tystiolaeth i ddangos ei fod yn digwydd mewn 1-2 waith allan o 10 yn y Cynllun Datblygu Lleol blaenorol	Yn Annhebygol iawn	1	2	1	-1	-2

Atodiad 3.1: CDLI Adneuo Drafft Sir Gaerfyrddin - Polisiâu Cymraeg Drafft Terfynol

Polisi Strategol – SP 7: Y Gymraeg a Diwylliant Cymru

Mae'r Cynllun yn cefnogi cynigion datblygu sy'n diogelu, yn hyrwyddo ac yn gwella buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru yn y Sir. Ni fydd cynigion datblygu sy'n cael effaith anfanteisiol ar fywiogrwydd a hyfywedd y Gymraeg a diwylliant Cymru'n cael eu caniatáu oni bai y gellir lliniaru'r effaith. Bydd disgwyl i'r holl gynigion datblygu y mae WL1 yn berthnasol iddynt nodi mesurau sy'n gwella buddiannau'r Gymraeg a diwylliant Cymru.

- 11.172 Mae gan y Gymraeg a diwylliant Cymru rôl bwysig ym mywyd cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd preswylwyr ag ymwelwyr â Sir Gaerfyrddin. Mae cyfran y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin yn sylweddol uwch na chyfartaledd cenedlaethol Cymru a chan hynny mae'n rhan arwyddocaol o wead cymdeithasol cymunedau'r Sir, gan ddarparu ymdeimlad cryf o le a hunaniaeth.
- 11.173 Ystyrir bod Sir Gaerfyrddin yn ei chyfanrwydd yn ardal o sensitifrwydd ieithyddol. Mae Cyfrifiad 2011 yn dynodi bod 19.0% o boblogaeth Cymru'n gallu siarad Cymraeg, tra bo'r ffigwr cyfatebol yn Sir Gaerfyrddin yn 43.9%. O ran dadansoddiad daearyddol o gyfran y siaradwyr ledled y Sir, mae ar ei hisaf yn ward etholiadol Glan-y-môr lle mae 19.2% yn siarad Cymraeg, ac ar ei uchaf yn Chwarter Bach lle mae 68.7% yn siarad Cymraeg. Mae cyfran y siaradwyr Cymraeg yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol ar draws pob ward yn y Sir, ac am y rheswm hwn yn bennaf y mae Sir Gaerfyrddin yn ei chyfanrwydd yn cael ei hystyried yn sensitif yn ieithyddol. Hefyd, mae data'r Cyfrifiad diwethaf wedi dangos gostyngiad sylweddol yn nifer y siaradwyr Cymraeg ledled y Sir sy'n dangos natur fregus yr iaith yn Sir Gaerfyrddin.
- 11.174 Mae'r Cynllun yn ceisio 'hyrwyddo'r Gymraeg a diwylliant Cymru' ac mae'n cynnwys ymrwymiad i gyfrannu at nod hirdymor Llywodraeth Cymru i gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050⁶⁵. I gyrraedd y nod hwn bydd y Cynllun yn cefnogi, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg fel iaith gymunedol hyfyw trwy sicrhau bod cyfleoedd cyflogaeth a thai digonol a chymesur i gynnal cymunedau gwledig a threfol yn y Sir a thrwy roi fframwaith monitro effeithiol ar waith. Wrth wneud hynny, mae'r Cynllun yn ceisio sicrhau bod y boblogaeth leol yn cael y cyfle i aros yn Sir Gaerfyrddin yn hytrach na gadael i chwilio am gyfleoedd gwaith a thai, yn ogystal â'r cyfle i ddychwelyd. Trwy amcanu at dwf cynaliadwy, bydd y Cynllun hefyd yn cynyddu i'r eithaf y cyfleoedd i siaradwyr di-Gymraeg sy'n symud i mewn i'r Sir gael eu hintegreiddio i fywyd cymunedol ar raddfa a chyflymder na fydd yn tanseilio bywiogrwydd a hyfywedd y Gymraeg a diwylliant Cymru.
- 11.175 Mae'r angen i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg yn berthnasol i ddatblygiadau a gynigir ledled y Sir ac nid yw'n gyfyngedig i ardaloedd penodol yn y Sir. Bydd yn ofynnol i gynigion datblygu gydnabod statws swyddogol y Gymraeg ac ymrwymo i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.
- 11.176 Mae polisiâu penodol yn darparu canllawiau pellach i sicrhau bod datblygiadau ar raddfa ac o fath a chymeriad priodol yn cael eu cyflawni i ddiwallu anghenion y cymunedau. Ar ben hynny, bydd y CDLI Diwygiedig yn ceisio sicrhau bod datblygu'n digwydd ar gyflymder sy'n golygu y gellir eu hamsugno a'u cymhathu heb niweidio cymeriad y gymuned.
- 11.177 Mae'r Cynllun hefyd yn ceisio diogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg yn Sir Gaerfyrddin trwy amcanion polisi perthnasol eraill, sef trwy ddarparu tai a thai fforddiadwy, hybu economi ffyniannus a chyfleoedd cyflogaeth a darparu a chadw cyfleusterau cymunedol, ymhlith eraill.

⁶⁵ *Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr, Llywodraeth Cymru (2017)*

WL1: Y Gymraeg a Datblygiadau Newydd

Bydd yn ofynnol i'r holl gynigion datblygu ledled Sir Gaerfyrddin ddiogelu a hyrwyddo'r Gymraeg.

Safleoedd Dyranedig

Bydd yn ofynnol i'r cynigion datblygu canlynol gyflwyno Cynllun Gweithredu Iaith, a hwnnw'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg:

- a) Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;
- b) Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; ac,
- c) Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Hapsafleoedd

Bydd yn ofynnol bod y cynigion canlynol ar hapsafleoedd yn cyflwyno Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg i ategu cais cynllunio yn ogystal â Chynllun Gweithredu Iaith sy'n nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg:

- d) Datblygiadau preswyl o 10 tŷ neu fwy yn y Prif Ganolfannau a'r Canolfannau Gwasanaethau;
- e) Datblygiadau preswyl o 5 tŷ neu fwy yn y Pentrefi Cynaliadwy; ac,
- f) Datblygiadau manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol â chyfanswm arwynebedd llawr o 1,000 metr sgwâr neu fwy.

Bydd yn ofynnol bod cynigion nad ydynt yn gyson â dosbarthiad tai'r Cynllun (Atodiad 7) yn darparu cynllun fesul cyfnod sy'n nodi'r graddfeydd amser ar gyfer darparu'r tai a gynigir ar y safle, a dangos na fyddent yn cael effaith negyddol ar y Gymraeg na ellir ei lliniaru.

Bydd yn ofynnol i ddatblygiadau preswyl ar gyfer 10 tŷ neu fwy ar safleoedd dyranedig a hapsafleoedd gyfrannu'n gadarnhaol tuag at fywiogrwydd a hyfywedd grwpiau cymunedol Cymraeg a chyfleoedd i ddysgu Cymraeg.

11.178 Mae'r Cynllun Gweithredu Iaith Gymraeg yn nodi'r mesurau a fydd yn cael eu cymryd i ddiogelu, hyrwyddo a gwella'r Gymraeg. Dylai'r Cynllun Gweithredu Iaith Gymraeg nodi hefyd sut y mae'r datblygiad yn cynnig gwneud cyfraniad cadarnhaol tuag at grwpiau iaith Gymraeg y gymuned. Gallai hyn, ymhlith mesurau eraill, gynnwys rhoi cymorth a chyllid i sefydliadau a chyrrff sy'n darparu gweithgareddau, cyfleusterau ac addysg ar gyfer siaradwyr a dysgwyr Cymraeg, a chymorth a chyllid tuag at ddosbarthiadau Cymraeg. Bydd yn ofynnol bod Asesiadau o'r Effaith ar y Gymraeg yn nodi effeithiau disgwylidig y datblygiad arfaethedig ar y Gymraeg yn y Sir. Mae canllawiau ynghylch sut i gynhyrchu Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg wedi'u cynnwys yn y Canllawiau Cynllunio Atodol ar y Gymraeg.⁶⁶

11.179 Er y gellir rhoi cymorth i brosiectau trwy gyfraniadau ariannol, gellir ei roi trwy ddulliau eraill hefyd. Bydd caniatâd cynllunio'n cael ei roi gydag amodau neu'n amodol ar gytundebau cyfreithiol i sicrhau bod y mesurau lliniaru a gwella a gynigir yn y Cynllun Gweithredu'n cael eu rhoi ar waith. Bydd canllawiau pellach ar gynnwys Cynlluniau Gweithredu Iaith Gymraeg yn cael eu darparu trwy Ganllawiau Cynllunio Atodol.

11.180 Mae dosbarthiad tai'r CDLI wedi'i nodi yn Atodiad 7 y Cynllun. Mae effeithiau graddfa, lleoliad a chyfradd datblygu wedi cael eu hasesu yn unol â'r dosbarthiad y cytunwyd arno. O ganlyniad nid yw cynigion ar gyfer datblygiadau nad ydynt yn gyson â graddfeydd amser y dosbarthiad yn cael eu hasesu'n llawn. Felly bydd angen i gynigion o'r fath gael eu hategu gan gynllun fesul cyfnod sy'n nodi nifer yr anheddau a fydd yn cael eu cyflawni ym mhob blwyddyn ariannol. Mewn achosion o'r fath, gellir rhoi caniatâd cynllunio gydag amod i sicrhau bod anheddau'n cael eu cyflawni yn unol â'r cynllun fesul cyfnod lle ystyrir bod hynny'n angenrheidiol.

11.181 I osgoi amheuaeth, dylid nodi y dylai meini prawf a, b, d ac e uchod gael eu goleuo gan hierarchaeth aneddiadau'r CDLI fel a nodir ym Mholisi SP16. Mae Strategaeth y Cynllun yn darparu ar gyfer twf organig ar raddfa fach yn y Pentrefi Gwledig. Ystyrir bod datblygiad bob yn dipyn ar y raddfa hon yn gallu gwneud cyfraniad cadarnhaol tuag at dwf cynaliadwy'r Gymraeg mewn cymunedau gwledig, a bod unrhyw effeithiau negyddol yn debygol o gael eu hamsugno gan y gymuned. Mae datblygiad ar unrhyw raddfa fwy yn annhebygol o fod yn gydnaws â Strategaeth y Cynllun, ac felly

⁶⁶ Cyngor Sir Gaerfyrddin (2014), Canllawiau Cynllunio Atodol: Y Gymraeg

mae eu heffeithiau heb eu hasesu ac yn anhysbys. Os caiff cynigion o'r fath eu cyflwyno i gael eu hystyried, bydd angen cyflwyno asesiad llawn gyda hwy sy'n nodi eu heffeithiau tebygol ar y Gymraeg.

11.182 Mae'n ofynnol bod yr Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol ar gyfer y CDLI yn asesu effeithiau tebygol y CDLI ar y Gymraeg. Gwneir hyn yn ailadroddol ar adegau allweddol trwy gydol y broses o gynhyrchu'r Cynllun. Caiff yr effeithiau disgwylidig tebygol eu cyflwyno yn yr adroddiadau ar yr Arfarniad Cynaliadwyedd/Asesiad Amgylcheddol Strategol, ac mae rhagor o wybodaeth ar gael o fewn sail dystiolaeth y CDLI.

11.183 Mae'r CDLI yn darparu canllawiau pellach ynghylch darparu hysbysebion dwyieithog ym Mholisi PSD9 – Hysbysebion. Er mwyn hybu hunaniaeth ddiwylliannol ac i ddiogelu cymeriad ieithyddol lleol Sir Gaerfyrddin, bydd y Cyngor yn rhoi anogaeth i farchnata datblygiadau tai a masnachol newydd yn ddwyieithog yn ogystal a rhoi anogaeth i roi enwau Cymraeg i strydoedd a datblygiadau.

* * * * *